

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

ÚSTAV SVĚTOVÝCH DĚJIN

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. PETRA TOMSOVÁ

STERNBERGOVÉ

Aristokratická společnost v „dlouhém 19. století“

STERNBERGS

The Aristocratic Society in the “Long 19th Century”

Praha 2015

Vedoucí práce: prof. PhDr. Jan Županič, Ph.D.

PODĚKOVÁNÍ

Za odborné vedení mé diplomové práce, cenné rady, připomínky a trpělivost děkuji
panu prof. PhDr. Janu Županičovi, Ph.D.

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 5. srpna 2015

.....

Petra Tomsová, v. r.

ABSTRAKT

Diplomová práce *Sternbergové. Aristokratická společnost v „dlouhém 19. století“* se soustředí na výzkum života příslušníků mladší, českošternberské linie hraběcího rodu Sternbergů. Autorka sleduje osobnost Zdeňka Sternberga († 1900) jako vlastníka a úspěšného správce dominií Radnice, Český Šternberk a Jemniště. Na příkladu jeho synů Aloise († 1907) a Filipa († 1924) se snaží poukázat na problematiku šlechtických sňatků, zabývá se mimo jiné hodnotami, jež hrály důležitou roli při výběru vhodné životní družky aristokrata a sleduje osud svobodného Aloise i rodinný život jeho mladšího bratra Filipa. Stranou nezůstává ani soukromý svět tří Zdeňkových dcer. Na příkladu Zdenky Schönbornové († 1915) a Kunhuty Lobkowiczové († 1916) líčí autorka život vdaných šlechticů, v případě jejich nejmladší sestry Karolíny († 1930) je nastíněn osud svobodné a bezdětné dámy z urozené společnosti. Projevy svébytného životního stylu aristokracie jsou rovněž sledovány ve šlechtických zájmech a zábavách (cestování, lov, jezdeckví, umělecké zájmy, sport, hry, četba, divadlo aj.). Závěr studie odkrývá dědické spory po roce 1900.

KLÍČOVÁ SLOVA

Sternberg, 19. století, Rakousko-Uhersko, aristokracie

ABSTRACT

The main aim of the thesis is to present an analysis of the younger Bohemian branch of Sternberg dynasty. The author follows the life of Zdeněk Sternberg († 1900) in his role of an owner and a successful caretaker of the dominions of Radnice, Český Šternberk and Jemniště. Furthermore, the problematic of aristocratic marriages is reconstructed through studying the fates of his sons Alois († 1907) and Filip († 1924). This theme was supplemented by identifying those values which were of consequence when an adequate partner for a member of aristocracy was sought. The problematic is demonstrated on the situations of both Alois who spent all his life as a bachelor and his younger brother Filip who married and enjoyed a family life. The private world of three Zdeněk's daughters is also reconstructed. The examples of Zdenka Schnöborn († 1915) and Kunhuta Lobkowicz († 1916) offer an insight into their daily dealings within their new families while the youngest sister Karolína († 1930) spent her years unwed and childless. The particular style of aristocratic life is demonstrated on interests and entertainment which the aristocracy fostered (travelling, hunt, horsemanship, artistic interests, sport, games, reading, theatre etc.). The final part of the work focuses on disputes surrounding the issue of Sternberg inheritance after 1900.

KEYWORDS

Sternberg, 19th Century, Austria-Hungary, Aristocracy

OBSAH

ÚVOD ... 7

1. STRUKTURA ŠLECHTICKÉ SPOLEČNOSTI, JEJÍ TITULATURA
A PRIVILEGIA V 19. STOLETÍ ... 15
  2. ZDENĚK STERNBERG (1813–1900):
POČÁTEK A VZESTUP MLADŠÍ LINIE RODU ... 20
  3. ALOIS (1850–1907):
SŇATKOVÉ STRATEGIE SVOBODNÉHO ŠLECHTICE ... 28
  4. FILIP (1852–1924):
POKRAČOVATEL RODOVÉ LINIE ... 38
  5. ZDENKA, KUNHUTA, KAROLÍNA:
ŽIVOTY TŘÍ ŠLECHTIČEN ... 49
  6. PROJEVY VYBRANÉHO ŽIVOTNÍHO STYLU ARISTOKRACIE ... 62
  7. STERNBERGOVÉ NA SKLONKU MONARCHIE:
DĚDICKÉ SPORY MEZI POTOMKY ZDENKA STERNBERGA († 1900) ... 73
- ZÁVĚR ... 80
- PRAMENY A LITERATURA ... 85
- SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK ... 94
- SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH ... 95
- OBRAZOVÉ PŘÍLOHY ... 97
- RODOKMENY ... 110

ÚVOD

Na vysokém, skalnatém útvaru v povodí řeky Sázavy vyniká mezi četnými historickými a přírodními památkami Posázaví a Benešovska středověký hrad Český Šternberk, možná překvapivě ještě dnes obývaný potomky starobylého, českého panského rodu Sternbergů (Šternberků). Tento v Čechách slavný a známý rod představuje dodnes jednu z mála někdejších aristokratických rodin, jejichž členové žili v českých zemích od přemyslovské éry a s jejichž potomky se můžeme setkat i v 21. století.

Můj zájem o rod s erbem zlaté osmicípé hvězdy trvá od roku 2011, kdy jsem započala studium archivních pramenů ve fondu *Rodinný archiv Šternberků, Český Šternberk*,¹ jež uchovává Státní oblastní archiv v Praze. Výsledkem mého badatelského úsilí byla bakalářská práce² zabývající se především osobností Terezie hraběnky Sternbergové, rozené ze Stadion-Thannhausenu (1819–1873), se záměrem představit ideální prototyp aristokratky 19. století, a odborný článek.³

Ve své diplomové práci hodlám volně navázat na archivní výzkum o hraběnce Sternbergové, svůj pohled bych tentokrát ráda upřela zejména k jejím potomkům. Z různých úhlů, kterými lze na šlechtu nahlížet (orientace na hospodářské, politické, církevní či například kulturní působení šlechty) jsem se rozhodla zabývat se – na první pohled nepříliš originálním – soukromým světem aristokratů, projevům jejich životního stylu a specifickým jednáním urozených elit v určitých životních momentech v období „dlouhého 19. století“,⁴ především v jeho druhé polovině. Vedle převažujícího zájmu o osobní životy příslušníků rodu Sternbergů hodlám rovněž zkoumat jejich majetkové záležitosti.

Na sklonku 20. století se v české historiografii výrazněji projevil zájem o každodenní život urozených elit v 19. století. Ve srovnání se studiem středověké či raně novověké šlechty je ale svět šlechticů v měšťanském století stále málo probádaným jevem. Z předních českých odborníků, jejichž objektem zájmu se staly dějiny šlechty, respektive aristokracie v 19. století,

---

¹ Rozsah fondu je 7,63 běžných metrů. Archivní pomůcka viz TYWONIAK, Jiří, *Šternberský rodinný archiv (Český Šternberk) 1295–1924*. Inventář, Praha 1961.

² TOMSOVÁ, Petra, *Terezie ze Sternbergu – život šlechtičny v 19. století*. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Županič, Praha 2012.

³ TOMSOVÁ, Petra, *Theresia von Sternberg. The Life of Noblewoman in the 19th Century*, in: *West Bohemian Historical Review*, No. 1, 2013, s. 52–93.

⁴ Tzv. „dlouhé 19. století“ je rozloženo mezi Velkou francouzskou revolucí (1789) a první světovou válkou (1914).

uvedme (alespoň výběrově) Z. Bezecného, M. Lenderovou, P. Maška, R. Švaříčkovou-Slabákovou, J. Županiče.

Nejvíce pozornosti bylo dosud věnováno rodu knížat ze Schwarzenbergu,⁵ ovšem i k rodu Sternbergů – a to jak ve starší,⁶ tak především v novější době – toho nebylo napsáno málo. Připomeňme osobnost Františka Palackého, kterého si pozvala sama rodina hrabat ze Sternbergu, aby se věnoval historii jejich rodiny. Výsledkem jeho práce byly *Dějiny rodu Sternbergů*,⁷ jež mladý historik věnoval roku 1825 Kašparu Sternbergovi. Přirozeně nelze opomenout ani stručná slovníková hesla o dějinách rodu v *Riegrově slovníku naučném*⁸ či *Ottově slovníku naučném*.⁹ Ve dvacátém století byla napsána celá řada studií k historii Sternbergů,¹⁰ vedle nichž mohou zájemcům o dějiny rodu posloužit také inventáře k rodinným archivům, respektive úvodní kapitoly předcházející vlastním seznamům.¹¹

Z jednotlivých osobností rodu Sternbergů byla přirozeně věnována značná pozornost slavnému vědci a spoluzakladateli Národního muzea, Kašparu Sternbergovi († 1838).¹² Svě paměti se rozhodla sepsat Cecilia Sternbergová († 1983); kniha nese název *Cesta. Paměti*

---

⁵ Výběrově např. BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005; BEZECNÝ, Zdeněk – GAŽI, Martin – PUTNA, Martin C. (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2013; GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013; LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavliny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004; LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Krátká cesta životem a Evropou. Gabriela ze Schwarzenbergu*, Dolní Břežany 2006.

⁶ K historiografii Sternbergů ve starší době (16.–19. století) podrobněji POKLUDA, Zdeněk, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012, s. 8–10.

⁷ PALACKÝ, František – STERNBERG, Zdeněk, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001.

⁸ *Slovník naučný*, 9. díl, Praha 1872, s. 146–155, heslo ze Šternberka.

⁹ *Ottův slovník naučný*, XXIV., Praha 2001, s. 777–787, heslo ze Šternberka.

¹⁰ DAVÍDEK, Václav, *Nástin vývoje rodů hrabat ze Sternbergu a z Mensdorff-Pouilly*, in: Rodopisná galerie V. Příloha Časopisu Rodopisné společnosti v Praze, roč. XIII, 1941, s. 27–35 (11–19); HERTL, Jan, *Hvězda pánů ze Šternberka*, in: Erbovní knížka na rok 1941, Praha 1941, s. 123–128; HOSÁK, Ladislav, *Erb hvězdy. Páni ze Šternberka*, in: Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. 46, 1938, s. 158–162; CHROMÝ, Mojmír, *Šternberská jubilea*, in: Heraldická ročenka 1988, s. 5–20; MAŠEK, Petr, *Sternbergové – historie rodu*, in: Kvaček, Jiří – Pátová, Renáta (edd.), *Kašpar M. hrabě Sternberg. Přírodovědec a zakladatel Národního muzea*, Praha 1998, s. 39–48; POKLUDA, Zdeněk, *Šternberkové. (Z historie šlechtických rodů.)*, in: Malovaný kraj. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, roč. 27, č. 2, 1991, s. 4–5; VINAŘ, Otakar, *Šternberkové. Složitá historie starého rodu*, in: Heraldika a genealogie, roč. 32, č. 1–2, 1999, s. 59–84.

¹¹ SMUTNÝ, Bohumír, *Rodinný archiv Šternberků Malenovice. 1713–1945*. Inventář, Brno 2004, s. 3–4; J. TYWONIAK, *Šternberský rodinný archiv*, s. I–III; ZAHŘÁDKA, František, *Rodinný archiv Šternberků Častolovice. (1167)1517–1948(1984)*. Inventář, Zámorsk 1986, s. 3–46.

¹² K literatuře o Kašparovi hr. ze Sternbergu podrobně viz kapitola č. 2 „Zdeněk Sternberg († 1900): počátek a vzestup mladší linie rodu“, pozn. č. 97.

české aristokratky.¹³ Osudy současného majitele Českého Šternberka, Zdeňka (*1923), jsou zachyceny v publikaci V. Votýpky – *Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga*.¹⁴

V novější době se rozhodla „zastavit u dějin vlastenecky založeného rodu Sternbergů“ M. Mžýková v revue *Cour d'honneur*;¹⁵ rodině Sternbergů je věnováno takřka celé číslo. Za nejzásadnější a dle mého soudu dosud nejzdařilejší práci zabývající se osudy Sternbergů považuji dílo zlínského archiváře a historika Z. Pokludy, který zpracoval přehled o těch členech rodu, jež vlastnili mezi lety 1240–1950 majetky na Moravě. Kniha vyšla v roce 2012 a nese název *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*.¹⁶ Nejnověji (2013) se pokusil zpracovat dějiny rodu P. Juřík ve své publikaci *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*.¹⁷ Kniha bohužel nepřináší nic nového, obsahuje řadu chyb a omylů¹⁸ a nelze ani souhlasit s tvrzením autora, že se jedná o „první monografii o rodu Šternberků od roku 1824“. Kladně lze zhodnotit alespoň bohatý a vcelku zdařilý obrazový materiál.

Vedle publikovaných monografií a studií o rodině Sternbergů či jejich členech nelze přehlédnout vzrůstající zájem o tento rod mezi studenty. V jejich bakalářských a diplomových pracích se těší pozornosti jak mužští příslušníci, Kašpar Maria (1761–1838),¹⁹ Vojtěch Václav (1868–1930)²⁰ nebo Jiří Douglas (1888–1965),²¹ tak urozené dámy ve studii o třech

---

¹³ STERNBERGOVÁ, Cecilia, *Cesta. Paměti české aristokratky*, Praha – Litomyšl 2002.

¹⁴ VOTÝPKA, Vladimír, *Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga*, Praha – Litomyšl 2010. Zdeněk Sternberg text knihy nikdy neautorizoval. Votýpka se věnoval Z. Sternbergovi (*1923) také ve svých knihách o osudech potomků českých šlechtických rodů, sepsaných na základě rozhovorů. Viz VOTÝPKA, Vladimír, *Příběhy české šlechty*, Praha – Litomyšl 2002, s. 373–404; TÝŽ, *Návraty české šlechty*, Praha – Litomyšl 2000, s. 93–123; zde také s. 325–345 Diana Phipps-Sternbergová (*1936) a k její osobě dále TÝŽ, *Křižovatky české aristokracie*, Praha – Litomyšl 2014. Podobným způsobem zachytil životní příběh Z. Sternberga (*1923) i jiných členů rodiny B. Dočekal. Viz DOČEKAL, Boris, *Osudy českých šlechticů*, Jihlava 2002, s. 31–40 Diana Sternbergová (*1936), s. 66–78 Zdeněk Sternberg (*1923). TÝŽ, *Příběhy českých šlechticů*, Jihlava 2006, s. 97–103 Jiří Sternberg (*1968). Nejnověji zaznamenala vzpomínky příslušnic někdejších šlechtických rodů S. Pecková. Viz PECKOVÁ, Stanislava, *Aristokratky. Každodenní život a příběhy mladých českých šlechticů*, Praha 2013, s. 25–37 Kateřina Žáková Sternbergová (*1974).

¹⁵ MŽYKOVÁ, Marie (ed.), *Cour d'honneur. Hradý, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008.

¹⁶ Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012.

¹⁷ JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.

¹⁸ Např. na s. 106 autor uvádí, že z manželství Zdeňka Sternberga (1813–1900) s hraběnkou ze Stadion-Thannhausenu se narodily dvě dcery a dva synové; manželé však měli 5 potomků, 3 dcery a 2 syny.

¹⁹ HEJKOVÁ, Sandra, *Kašpar Maria Šternberk a jeho panství na Březině*. Bakalářská práce. Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Eva Mušková, Plzeň 2012.

²⁰ MATOUŠKOVÁ, Ludmila, *Vojtěch Václav Sternberg (1868–1930). Politik a básník*. Bakalářská práce. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Vedoucí práce Milena Lenderová. Pardubice 2012.

²¹ ZEMANOVÁ, Jiřina, *Jiří Douglas Sternberg (1888–1965)*. Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Zdeněk Bezcený, České Budějovice 2008.

šlechtických provdaných do rodiny Sternbergů.²² Za zdařilou považují rovněž práci zabývající se majetky Sternbergů ve 20. století;²³ zmínit lze též zájem o zámek Jemniště,²⁴ hrad Český Šternberk,²⁵ historii rodiny ve středověku²⁶ nebo pečeti moravských členů rodu.²⁷

Poměrně bohatá je také literatura ke šlechtickým (šternberským) sídlům. Nelze nezmínit alespoň Sedláčkovy *Hrady, zámky a tvrze Království českého*,²⁸ z novější literatury například práci J. Heřmana o Českém Šternberku z roku 2013.²⁹

Vedlejším a pomocným – ovšem nezbytným – zdrojem se při mém studiu staly rovněž genealogické a encyklopedické práce. Za všechny uvedme alespoň *Almanach českých šlechtických rodů*,³⁰ z děl encyklopedického charakteru například *Modrou krev*³¹ nebo *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*³² z pera P. Maška.

Ačkoliv rod Sternbergů nebyl v české historiografii výrazně opomíjen, je třeba upozornit na fakt, že příslušníci mladší, české linie hraběcího rodu žijící v 19. století – tedy vlastníci dominií Radnice, Český Šternberk a Jemniště – zůstali povětšinou na rozdíl od svých moravských soupeřů stranou badatelského zájmu.³³ Překládaná studie je tedy založena především na využití archivního materiálu.

---

²² NEMRAVOVÁ, Lenka, „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. Diplomová práce. Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Jitka Rauchová, České Budějovice 2014.

²³ KYSELOVÁ, Petra, *Osudy majetku Sternbergů ve 20. století*. Diplomová práce. Katedra občanské výchovy a filosofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Županič, Praha 2012.

²⁴ ŠENK, Filip, *Zámek Jemniště*. Bakalářská diplomová práce. Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Jiří Kroupa, Brno 2006.

²⁵ JAKOUBKOVÁ, Iveta, *Český Šternberk napříč dějinami*. Bakalářská práce. Katedra společenských věd Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Pavel Krákora, Olomouc 2011.

²⁶ KOULA, Vít, *Páni ze Šternberka. Od Divišovců ke Karlu IV.* Bakalářská práce. Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Lenka Bobková, Praha 2011.

²⁷ KOUDELKOVÁ, Lenka, *Pečeti moravských Šternbergů*. Bakalářská diplomová práce. Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Karel Maráz, Brno 2012.

²⁸ SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl XIII. a XV., Praha 1998.

²⁹ HEŘMAN, Jan, *Český Šternberk. Stavebně historický vývoj hradu*, Plzeň 2013.

³⁰ *Almanach českých šlechtických rodů*, vyd. Pouzar, Vladimír – Mašek, Petr – Mensdorff-Pouilly, Hugo – Pokorný, Pavel R., Praha 1995–2010.

³¹ MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

³² TÝŽ, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl I, A-M, Praha 2008. TÝŽ, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl II, N-Ž, Praha 2010.

³³ Jedinou výjimku představuje snad jen článek o cestě Zdeňka Sternberga († 1900) do Německa a Holandska, kterou vykonal společně se svými bratry. Viz SEKYRA, Tomáš – SEKYROVÁ, Milada, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: Bobková, Lenka – Neudertová, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997, s. 415–420. Ostatní uvedená literatura k rodu Sternbergů obsahuje o Zdeňkovi ze Sternbergu († 1900) a jeho potomcích pouze okrajové zmínky.

Sepsání této diplomové práce by bylo nemyslitelné bez existence písemných pramenů osobní provenience – dnes také s oblibou nazývaných jako *ego-dokumenty*,³⁴ především bez dochované (byť mnohdy zlomkovitě) osobní korespondence jednotlivých členů rodiny. Největší procento tohoto typu pramenů je zastoupeno již ve výše zmíněném fondu *Rodinný archiv Šternberků, Český Šternberk*, uloženém ve Státním oblastním archivu v Praze. Důkladně byly prozkoumány veškeré osobní písemnosti Terezie Sternbergové, rozené ze Stadion-Thannhausenu (1819–1873), jejího chotě Zdeňka Sternberga (1813–1900) a písemnosti čtyř z jejich pěti potomků.³⁵ Zdenky provdané Schönbornové (1846–1915), Kunhuty provdané Lobkowiczové (1847–1916), Aloise Sternberga (1850–1907) a Filipa Sternberga (1852–1924). Stranou nezůstali ani tzv. Dodatky, jež obsahovaly další osobní korespondenci rodinných příslušníků a mimoto fotografický materiál. Zběžně jsem také nahlédla do pozůstalosti věhlasného přírodovědce Kašpara Sternberga.

Po vytěžení archivních pramenů, jež nabídl *Rodinný archiv Šternberků, Český Šternberk*, jsem se rozhodla nalézt další dokumenty, které by mi pomohly lépe prozkoumat vybranou oblast zájmu. Přirozeně se nabízelo nahlédnout do *Rodinného archivu Šternberků, Častolovice* ve Státním oblastním archivu v Zámrsku a do *Rodinného archivu Šternberků, Malenovice*, uloženém v Moravském zemském archivu v Brně. Ani jeden z těchto fondů ovšem nenabídl navzdory očekávání nic, co by stálo za zmínku vzhledem k tématu práce. Potřebný archivní materiál mi poskytly až prameny uložené ve Státním oblastním archivu v Plzni, pracovišti Klášter u Nepomuka. Zde se přímo nabízelo prozkoumat bohatý *Rodinný archiv Stadionů*³⁶ a poněkud skromný, ovšem nakonec více využitý *Rodinný archiv Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě*,³⁷ který mi umožnil zužitkovat další prameny (nejen) osobní povahy – předně ty uložené u Zdenky Schönbornové, rozené Sternbergové (1846–1915).

Vedle materiálu soukromé provenience je třeba uvést další kategorii zkoumaných pramenů – dokumenty, jež se dotýkají finančních a majetkových záležitostí rodiny (zejména

---

³⁴ K pramenům osobní povahy podrobně např. SCHULZE, Winfried (Hrsg.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996.

³⁵ Písemnosti nejmladší, svobodné Karolíny Sternbergové (1856–1930) netvoří ve fondu zvláštní složku. Několik jejích dopisů je uloženo v osobní korespondenci sestry Kunhuty provd. Lobkowiczové.

³⁶ Rozsah fondu je 44,9 běžných metrů. Archivní pomůcka viz HAUBERT, Jan, *Rodinný archiv Stadionů. (1234) 1542–1937*. Inventář, Plzeň 1977.

³⁷ Rozsah fondu je 4,6 běžných metrů. Archivní pomůcka viz HAUBERT, Jan, *Rodinný archiv Schönbornů III. linie (Kout na Šumavě). (1681)1772–1943*. Inventář, Plzeň 1973.

různé soupisy majetku a výpočty jeho výše). Přínosné se ukázaly také články a informace v dobovém periodickém tisku,³⁸ jež dobře doplnily archivní prameny.

Samotná práce je rozdělena do sedmi kapitol, jejich obsah je určen především charakterem dochovaných pramenů. Záměr první kapitoly, „Struktura šlechtické společnosti, její titulatura a privilegia v 19. století“, vyplývá již z jejího názvu. Jejím cílem je obecné uvedení do světa šlechty (nejen) v měšťanském století, vysvětlení její struktury a poukázání na ztráty, které ji postihly po roce 1848, i výsady, jež si ponechala až do zániku monarchie.

Ve druhé kapitole se hodlám zabývat osobností Zdeňka Sternberga († 1900), vlastníka panství Radnice, Český Šternberk a Jemniště. Zvláštní pozornost věnuji majetkovým záležitostem rodu, především ziskům Z. Sternberga, jež nabyl díky svému neobyčejnému podnikatelskému duchu a obchodnímu nadání. Mimoto jsem se rozhodla včlenit do této kapitoly stručný nástin dějin rodu včetně krátkého zastavení u osobnosti slavného přírodovědce Kašpara Sternberga († 1838). Přirozeně i z toho důvodu, že dědicem jeho rozsáhlého majetku se stal právě Zdeněk Sternberg († 1900), Kašparův prasnovec.

Následující tři kapitoly sledují životní osudy pěti potomků Zdeňka Sternberga – ovšem pouze v jejich dospělosti.³⁹ Třetí kapitola je věnována prvorozenému synu Aloisovi († 1907), zde mě bude zajímat především jeho cesta – byť nakonec neúspěšná – k rodinnému životu. Pokusím se vystihnout problematiku hledání vhodné manželky aristokrata, navíc prvorozeného syna. Budou mě zajímat hodnoty, jež sehrály důležitou roli při výběru nevěsty i okolnosti marginálního charakteru, původ potenciálních manželek Aloise Sternberga, jeho strategie a postoje i stanoviska rodinných příslušníků v otázce jeho případného vstupu do manželství.

Další kapitola pojednává o rodinném životě Aloisova mladšího bratra Filipa († 1924). Právě tento druhozený syn Zdeňka Sternberga zajistil pokračování mladší, české linie hraběcího rodu. Také zde budu sledovat jeho cestu (v tomto případě úspěšnou) s cílem uzavřít sňatek s dámou přinejmenším dostatečně urozenou. Nadto se pokusím vystihnout – v podstatě typický – rodinný život příslušníka aristokratických kruhů a stranou zájmu neponechám ani příchod potomstva urozeného páru na svět a (stručně) jejich dětství (zde také problematiku dětské úmrtnosti). Krátce budou rovněž zmíněny majetkové záležitosti.

V páté kapitole jsem se rozhodla sloučit životní příběhy tří dcer Zdeňka Sternberga – Zdenky († 1915), Kunhuty († 1916) a Karolíny († 1930). Osudy dvou nejstarších mám

---

³⁸ Seznam použitých periodik viz „Prameny a literatura“.

³⁹ Dětsvím potomků Terezie a Zdeňka ze Sternbergu jsem se zabývala ve své bakalářské práci „Terezie ze Sternbergu – život šlechtičny v 19. století“, zejm. v kapitole č. 6, „Urozená matka“.

v úmyslu sledovat od doby, kdy uzavřely sňatek. Na tomto místě bude studie přirozeně přesahovat do historie dalších šlechtických rodů – Lobkowiczů a Schönbornů. Hodlám se zabývat – mnohdy analogickým – rodinným životem těchto urozených dam i jejich manželů a krátce také životem jejich potomků. Stranou nezůstanou ani finanční a majetkové problémy těchto rodin. Závěr kapitoly věnuji nejmladší z pěti sourozenců, svobodné a bezdětné Karolíně Sternbergové. Zde se pokusím nastítnit život neprovdané šlechtičny, budu se zabývat například problematikou jejího bydlení nebo otázkou zajištění dospělé svobodné aristokratky.

V šesté kapitole hodlám rozebrat projevy specifického životního stylu aristokratů 19. století, které zamýšlím sledovat (nejen) ve šlechtických zájmech a zábavě (např. lov, jezdeckví, umělecké zájmy, sport, hry, četba, divadlo, cestování).

Celou práci uzavře kapitola, jež se bude dotýkat dědických sporů mezi potomky Zdeňka Sternberga po roce 1900. Na tomto místě je třeba podotknout, že se jedná o první snahu určitým způsobem nastítnit a pochopit tyto majetkové sourozenecké pře. Kapitola má především ambici vystihnout podstatu samotných sporů a pokusí se objasnit výši zanechaného majetku Zdeňka Sternberga a jeho odkazy potomkům.

V tuto chvíli zbývá upozornit na problematiku psaní jmen šlechticů. U křestních jmen jsem se rozhodla zvolit českou variantu, abych zjednodušila jejich skloňování, byť se ve zkoumaných pramenech vyskytují vždy v němčině. Píši tedy Zdeněk namísto Zdenko, Kunhuta namísto Kunigunde, Filip namísto Philipp apod. Neméně komplikací přináší psaní rodových jmen. Po krátké úvaze jsem se rozhodla užívat v celém textu – důsledně a u všech šlechtických rodů – německé tvary, tedy: Sternberg(ové) / ze Sternbergu/a, Lobkowicz(ové) / z Lobkowicz apod. Důvodů je několik: (1) V pramenech jsem se v naprosté většině setkala s německy psanými ekvivalenty a ráda bych se přidržela znění, jež užívali samotní aktéři příběhu;⁴⁰ (2) při fonetickém přepisu jména nelze přesně stanovit, jak daleko bychom měli zajít – tedy zda psát např. Šternberg, Sternberk či Šternberk apod.; (3) přihlédla jsem k variantám (povětšinou německým) užívaných v dílech českých renomovaných historiků, kteří se věnují šlechtě 19. století; (4) v neposlední řadě jsem se ztotožnila s názorem uznávaného historika a genealoga P. Maška, že bychom měli jména šlechtických rodů uvádět tak, jak je členové těchto rodin užívali dodnes.⁴¹ Určitou výjimku představují v této studii

---

⁴⁰ Z. Pokluda nicméně poukázal na rozkolísanost při psaní rodového jména Sternbergů v „dlouhém 19. století“. Autor *Moravských Šternberků* upozornil na užívání různých forem, kdy se hrabata (ovšem pouze v českých písemnostech, např. majetkoprávního charakteru) psala jako Šternberk, Sternberk, Sternberg či Šternberg. Podobná nejednotnost se objevovala i u několika dalších aristokratických rodin. Podrobněji Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 239–240.

⁴¹ Srov. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 12.

odkazy na archivní prameny; při citacích dodržuji variantu užitou v inventáři k danému fondu, která je v bohemizované formě (tj. Šternberkové).

1.

STRUKTURA ŠLECHTICKÉ SPOLEČNOSTI, JEJÍ TITULATURA A PRIVILEGIA V 19. STOLETÍ

„Rakouská šlechta má dosud vskutku nanejvýš privilegované postavení, jmenovitě co se týče úcty, již požívá u nižších vrstev, i poct, jež prokazuje sama sobě. Anglická aristokracie je hrdá, francouzská ješitná a rakouská je domýšlivá.“⁴²

Berta sv. p. Suttnerová ve svém románu *High life*, 1886

Není bez zajímavosti, že ještě ve 14. století nehrál uvnitř rozmanité šlechtické společnosti rozhodující roli náležitý původ, nýbrž pravděpodobně úroveň životního stylu a majtkové vlastnictví rodiny. Nejednotně vymezené šlechtické prostředí získalo přehlednou podobu na konci 15. století, kdy se definitivně ustavil panský a rytířský stav. Přibližně od přelomu 15. a 16. století začala šlechtu odlišovat urozenost a starobylost, nikoliv její životní styl a výše jmění. Obě šlechtické korporace – páni i rytíři – sami rozhodovali o přijetí nových členů do svých řad. Osoba usilující o vstup mezi pány se musela prokázat alespoň třemi předky narozenými v rytířském stavu. V roce 1500 bylo v Čechách nadto vymezeno 47 elitních starobylých rodů, které byly nadřazeny nejen příslušníkům rytířského stavu, ale také rodům přijatých mezi pány teprve v nedávné době.⁴³

Významné změny s sebou přinesla porážka českých stavů na Bílé hoře v roce 1620. Právo přijímat nové členy do obou šlechtických korporací a udělování tzv. inkolátu⁴⁴ náleželo od této doby panovníkovi. Svou důležitost mimoto ztratily dříve nezbytné tři generace rytířských předků – nyní stačilo pouhé propůjčení či polepšení titulu panovníkem. Došlo tak k mimořádnému nárůstu nobilitací a stavovskému povyšování, jež pokračovalo i po třicetileté válce.⁴⁵

V pobělohorské éře se rovněž prosadil nový titulární model, jehož cílem bylo uplatnit stejnou či podobnou titulaturu v jednotlivých zemích habsburské monarchie. Určitým prototypem nové hierarchie šlechty v Čechách a na Moravě se stala titulatura užívaná ve

⁴² HAMANNOVÁ, Brigitte, *Bertha von Suttner. Život pro mír*, Praha 2006, s. 98.

⁴³ MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004, s. 52–53.

⁴⁴ Jedná se o právo obyvatelské, které opravňovalo k držbě zemskodeskových statků.

⁴⁵ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 67.

Svaté říši Římské.⁴⁶ Navzdory této skutečnosti ovšem nedošlo k rozbití dvou jasně vymezených korporací – tradičního panského a rytířského stavu, nýbrž k zavedení nových pravidel přednosti uvnitř daného stavu, které se odvíjely dle stupně šlechtické hierarchie bez ohledu na stáří rodu.⁴⁷

Panský stav se začal členit do pěti stupňů (v pořadí od nejvyššího): knížecí stav, hraběcí stav s predikátem „vysoce urozený“, hraběcí stav, starý panský stav a nový panský stav. Již roku 1741 bylo možné mezi hrabaty nalézt takřka 70 procent příslušníků panského stavu.⁴⁸ Propůjčování knížecího titulu zůstalo po celou dobu monarchie výjimečným jevem a týkalo se pouze úzké vrstvy nejbohatších a nejvěrnějších šlechticů monarchie.⁴⁹

Zavedení nové titulatury vneslo do celé struktury šlechtické obce určitou nepřehlednost, která se ještě v mnohem větší míře projevila v rámci zcela chaoticky a nejednotně uspořádaného rytířského stavu. Struktura vyšší i nižší šlechty se značně zjednodušila až v 18. století. Panský stav se začal dělit na knížata, hrabata a svobodné pány, nižší šlechta se rozčlenila na rytíře a prosté šlechtice. V této podobě více méně fungovaly obě korporace až do zániku monarchie⁵⁰ a ani prosazení rakousko-uherského dualismu roku 1867 s sebou nepřineslo výrazné změny. Došlo pouze k drobné a spíše formální úpravě titulatury mezi oběma částmi monarchie a nadto roku 1873 k ustavení rozdělení šlechty na vyšší a nižší. Šlechtická titulatura vypadala v Rakousko-Uhersku následovně:⁵¹

	Předlitavsko	Zalitavsko
Vyšší šlechta	kníže (<i>Fürst</i>)	kníže
	hrabě (<i>Graf</i>)	hrabě
	svobodný pán (<i>Freiherr</i>)	baron
Nižší šlechta	rytíř (<i>Ritterstand</i>)	prosté šlechtictví
	prosté šlechtictví (<i>Adelstand</i>)	

⁴⁶ Tamtéž, s. 68.

⁴⁷ ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006, s. 51.

⁴⁸ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 72.

⁴⁹ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 51.

⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 52–54.

⁵¹ Dle tamtéž, s. 95.

Na tomto místě je třeba obrátit pozornost k výrazu **aristokracie**, která tvořila tzv. **první společnost** (*Die erste Gesellschaft*). Podle Williama Godseye náleželo v Rakousko-Uhersku k tzv. „habsburské aristokracii“ 474 rodin.⁵² O příslušnosti do této značně uzavřené sociální skupiny – *crème de la crème* – ovšem nerozhodoval titul ani výše jmění, nýbrž urozenost a starobylost rodu, jehož kořeny nezdědka sahaly až do středověku. Bezchybný původ mohlo šlechtici zaručit pouze čtyřiašedesát, dvaatřicet nebo šestnáct urozených předků. Zcela pochopitelně byla převážná část aristokracie tvořena vyšší šlechtou – hrabaty a knížaty, méně svobodnými pány.⁵³ Nezpochybnitelnou výsadou urozených z řad historické šlechty byla držba úřadu komořího⁵⁴ a možnost získat jeden ze dvou rytířských řádů – Maltézských či Německých rytířů.⁵⁵ Aristokratky mohly obdržet řád Hvězdového kříže.⁵⁶ Dodejme, že pouze dámy náležející ke staré rodové šlechtě měly nárok na místa v nejprestižnějších ústavech šlechticů.

Naprosto mimořádné postavení měly rodiny, jež náležely k panujícím nebo mediatizovaným (dříve panujícím) knížecím rodinám s titulem knížat nebo hrabat.⁵⁷ Tato část šlechtické obce tvořila do jisté míry vlastní uzavřenou skupinu, a to i vůči historické šlechtě, jejíž členové sice náleželi k aristokracii a mohli se prokázat urozeným původem, ovšem nikdy nevládli.⁵⁸

Vedle první společnosti existovala uvnitř rakouské šlechtické obce přirozeně i tzv. **druhá společnost** (*Die zweite Gesellschaft*). Tato skupina byla mnohem početnější a také ona se vnitřně členila.⁵⁹ Nejvíce zde byla zastoupena tzv. nobilita, nižší vrstva druhé společnosti,

---

⁵² GODSEY, Jr., William D., *Quarterings and Kinship. The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, in: *The Journal of Modern History* 71, 1999, s. 94–104.

⁵³ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 16.

⁵⁴ Podmínkou pro získání úřadu komořího (*Kämmerer*) byl doklad o bezchybném původu šlechtice, přesněji řečeno po osmi předcích z otcovy i matčiny strany. Později bylo dostačující (ovšem pouze ze strany matky) prokázat čtyři urozené předky. Pokud byl otec žadatele c. k. komoří eventuelně matka dámou Hvězdového kříže, tato povinnost odpadala. Mimoto bylo zapotřebí dosáhnout věku minimálně 24 let, rakouské nebo uherské občanství, patřičné mravní chování a určitá výše jmění. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 30.

⁵⁵ Není bez zajímavosti, že pro získání rakouského řádu Zlatého rouna nebyl rozhodující – na rozdíl od rytířských řádů – starobylý původ, nýbrž zejména příslušnost ke katolické církvi. Srov. tamtéž, s. 244.

Plnoprávní členové rytířského řádu byli povinni doložit šestnáct ve šlechtickém stavu narozených předků. Podrobněji tamtéž, s. 256.

⁵⁶ Řád Hvězdového kříže přijímal do svých řad šlechtici starší 18 let s minimálně osmi urozenými předky z otcovy a čtyřmi z matčiny strany. Řádová dáma musela uzavřít sňatek s dostatečně urozeným šlechticem (c. k. komořím nebo osobou s nárokem na získání tohoto úřadu). Bližší tamtéž, s. 245.

⁵⁷ K tzv. mediatizovaným rodům podrobněji viz kapitola č. 5 „Zdenka, Kunhuta, Karolína: životy tří šlechticů“, s. 49, pozn. č. 259, 260; s. 54, pozn. č. 288.

⁵⁸ URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003, s. 103.

⁵⁹ K vyšší vrstvě druhé společnosti náleželi hlavně potomci starobylých rodin, kteří byli z první společnosti vyloučeni, nebo členové rodů nobilitovaných před rokem 1804. Ačkoliv byla hlavním kritériem příslušnosti

pro niž byl charakteristický výkon určitého povolání.⁶⁰ Mezi nově nobilitovanými představovali nejpočetnější část důstojníci a státní úředníci, v menším počtu vedle nich nalezneme umělce, politiky, vědce i univerzitní profesory. Patřili sem také průmyslníci a velkoobchodníci, kteří tvořili vcelku početnou a mnohdy finančně dobře zabezpečenou část nové šlechty. Jelikož se nemohli prokázat řadou předků s modrou krví, snažili se alespoň napodobovat svébytný životní styl aristokracie.⁶¹ Cecilia Sternbergová také upozornila na neblahý fakt, kdy rakouská aristokracie dávala najevo svou nadřazenost vůči méně urozeným či nešlechticům prostřednictvím vykání. Aristokraté se pak navzájem oslovovali *Du* a rovněž mladší urozené dámy používali v komunikaci mezi sebou tykání.⁶² Berta Suttnerová si dokonce zapisovala do svého deníku, kdy ji někdo z jejích příbuzných s hraběcím titulem uctil tykáním.⁶³

V roce 1848 ztratila šlechta nenávratně některá ze svých výlučných práv – jednalo se především o její soudní a správní privilegia. Na definitivním odstranění roboty aristokraté de facto vydělali – byla totiž zrušena za finanční náhradu od státu a rolníků. Bývalá pozemková vrchnost získala díky odškodnění kapitál, jež mohla investovat do akcií, těžby uhlí, hutnictví, železniční výstavby i jiných průmyslových či zemědělských podniků nebo na zvelebení svých sídel a velkostatků. Vedle moderního hospodaření a podnikání ovšem stále víc lpěla na vybraném životním stylu a udržovala si určitý odstup od nižších vrstev společnosti.⁶⁴ „*Konzervativní jsou samozřejmě také, vždyť kdo by nechtěl zakonzervovat tak krásně privilegovaný život?*“,⁶⁵ poznamenala baronka Suttnerová.

Některé ze svých výsad si ovšem šlechta uchovala i po polovině 19. století. Na prvním místě lze uvést politická práva, tedy její dědičné členství v panské sněmovně říšské rady a zastoupení na českém zemském sněmu umožněné díky kuriovému volebnímu systému.⁶⁶ Až

---

k této skupině držba statku či velkostatku, je možné do této kategorie včlenit také nepříliš majetné příslušníky vyšší šlechty. Celá tato skupina nebyla příliš široká a stála na pomezí mezi první a druhou společností. **Nižší vrstvu** druhé společnosti pak představovala nobilita, která byla mnohem početnější a je možné ji označit za „pracující šlechtu“. **Nejniže** postavenou část druhé společnosti tvořila nepříliš bohatá či zcela chudá šlechta; patřila sem především drobná šlechta z Haliče. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 17–19.

⁶⁰ Tamtéž, s. 18.

⁶¹ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 25; WAGNEROVÁ, Alena, *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*, Praha 2010, s. 23.

⁶² C. STERNBERGOVÁ, *Cesta*, s. 61–62.

⁶³ B. HAMANNOVÁ, *Bertha von Suttner*, s. 15.

⁶⁴ CZERNIN, Monika, *Žila jsem příliš krátce. Fascinující život hraběnky Nory Kinské*, Brno 2007, s. 56.

⁶⁵ B. HAMANNOVÁ, *Bertha von Suttner*, s. 98.

⁶⁶ Své zastoupení v dolní komoře ztratili velkostatkáři r. 1907, kdy byl zrušen kuriální systém a nově bylo zavedeno všeobecné volební právo. Panskou komoru nicméně ovládali až do r. 1918.

do zániku monarchie se šlechtici hojně vyskytovali v diplomacii⁶⁷ a zastávali významné funkce v byrokracii.⁶⁸ Určitý vliv si udrželi rovněž v armádě,⁶⁹ především v jízdě, byť jejich počet klesal.⁷⁰ Členové aristokracie měli nadále významné postavení u císařského dvora a mohli tak ovlivňovat vládní politiku. Přirozeně nelze opomenout ani právo na užívání šlechtického titulu, predikátu a rodového erbu stejně jako nárok na úřad komořího a určité řády (např. Hvězdový kříž).⁷¹ Zákon z roku 1868 také definitivně rozhodl o zachování fideikomisů,⁷² a to navzdory silnému tlaku na jejich zrušení. Šlechtický titul byl v praxi v podstatě podmínkou k jeho zřízení, ačkoliv tento předpoklad uvedený zákon nezmiňoval.⁷³ V neposlední řadě přetrvával nárok na využití finanční podpory některé ze šlechtických nadací.⁷⁴

---

⁶⁷ Srov. HAZDRA, Zdeněk, *Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Mezi demokracií a totalitními režimy*, Praha 2015, s. 110.

⁶⁸ GLASSHEIM, Eagle, *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012, s. 30–31.

⁶⁹ Rakouský historik Nikolaus von Preradovich dle blíže neurčených zápisů rakouských vojenských kronikářů z roku 1903 odhadl, že asi jedna třetina generálů monarchie (z celkového počtu 301) měla šlechtický původ. Převzato z DEÁK, István, *Der K.(u.)K. Offizier. 1848–1918*, Wien 1991, s. 192.

Karl Kandelsdorfer uveřejnil roku 1897 v rakouském *Österreichische Militärische Zeitschrift* informaci, že roku 1896 bylo mezi důstojníky z povolání více jak 28 % osob šlechtického původu, přesně 3 534 urozených důstojníků, z toho 1 513 aristokratů a 2 021 nižších šlechticů. Dle I. DEÁK, *Der K. (u.) K. Offizier*, s. 192–193.

⁷⁰ Historik Ulf Sereinigg došel ve výpočtech v poklesu vyšších důstojníků z řad šlechty (staré i nové) mezi lety 1880–1910 k následujícím závěrům: Podíl šlechticů s hodností majora klesl z 37,7 na 18,2 %, podplukovníka z 38,7 na 26,8 % a počet urozených plukovníků se snížil ze 46,7 na 27 %. Údaje převzaty z I. DEÁK, *Der K. (u.) K. Offizier*, s. 196.

⁷¹ GEORGIEV, Jiří, *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha 2011, s. 25.

⁷² Roku 1900 se v Čechách nacházelo 58 a na Moravě a ve Slezsku 24 fideikomisních statků. E. GLASSHEIM, *Urození nacionalisté*, s. 27.

⁷³ Podrobněji k této otázce J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 251–252.

⁷⁴ Srov. tamtéž, s. 227.

2.

ZDENĚK STERNBERG (1813–1900): POČÁTEK A VZESTUP MLADŠÍ LINIE RODU

Sternbergové zastupují mezi rakouskými šlechtickými rodinami rod s jednoznačně českým a starobylým původem. O jejich počátcích lze spolehlivě hovořit od 13. století, kdy bylo jejich jméno⁷⁵ vepsáno do tří královských listin.⁷⁶ Zcela bezpečně můžeme za předka pánů ze Šternberka označit jistého Diviše z Divišova. Tento nejstarší známý člen rodu měl syna Zdeslava, který dal kolem roku 1241 vystavět v Posázaví nový hrad „Sternberg“ (dnes Český Šternberk) a začal se titulovat „ze Šternberka“, resp. „ze Sternberga“.⁷⁷ Jak uvedl Palacký, „za vlády Otakarů bylo u české šlechty běžnou módou nazývat své hrady a zámky, od nichž později odvozovali svá rodová jména, německými názvy.“⁷⁸ Název hradu i rodu byl nepochybně přejat z podoby jejich erbu se znamením zlaté osmihroté hvězdy (německy *Stern*)⁷⁹ v modrém štítě, dle mytologie odvozené od hvězdy betlémské.⁸⁰ Rodové heslo Sternbergů je v latině a zní: „Nescit occasum“, tedy „Nikdy nezapadá“. Může být vykládáno dvojsmyslně, myslí se jím mluvící znamená hvězdy, která nezapadá a zároveň věčnost starobylého rodu, jehož hvězda nikdy nezajde.⁸¹

Již od dob vlády posledních Přemyslovců náleželi Sternbergové k panskému stavu a od 17. století užívali – tak jako všechny významné předbělohorské panské rody – hraběcí hodnost.⁸² Cesta pánů ze Sternbergu za hraběcím titulem ovšem přesahovala rámec běžných zvyklostí. Členové rodu odmítali přijmout titul pouze pro žijící příslušníky rodu a jejich potomstvo a zcela neoprávněně připomínali svůj 800 let starý původ, který měl vést k rodu říšských hrabat. Z tohoto důvodu nehdolali akceptovat pouhé *udělení* hraběcího titulu, ale

---

⁷⁵ Jedná se o Diviše a Zdeslava.

⁷⁶ K této problematice a k počátkům rodu nejpodrobněji Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 25–29.

⁷⁷ J. HEŘMAN, *Český Šternberk*, s. 9.

⁷⁸ F. PALACKÝ – Z. STERNBERG, *Dějiny rodu Sternbergů*, s. 59.

⁷⁹ K symbolu hvězdy MIKULE, Stanislav, *K symbolice hvězdy*, in: *Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008, s. 7–9; o šternberské hvězdě J. HERTL, *Hvězda pánů ze Šternberka*, s. 123–128.

⁸⁰ Rodinná legenda praví, že Sternbergové pocházejí od Kašpara, jednoho z biblických králů, který se přišel poklonit právě narozenému Ježíšovi do Betléma. Z tohoto důvodu se o šternberské hvězdě mluví jako o hvězdě betlémské.

⁸¹ M. CHROMÝ, *Šternberská jubilea*, s. 11.

⁸² P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 72.

usilovali o jeho *restituci*, jež se měla přirozeně týkat i jejich předků. Jisté komplikace přinesly rozdílné postoje jednotlivých příslušníků rodu.

Na jedné straně je možné uvést Václava Jiřího († 1682), člena rodové linie Holických ze Sternberga, který získal říšský hraběcí titul již 12. 12. 1636.⁸³ Hrabě se obával, že bude v případě úspěchu svých příbuzných v otázce titulární restituce nucen vynaložit další finanční prostředky. Nejméně aktivními iniciátory celé záležitosti byli Adolf Vratislav († 1703) a Ludmila († 1648), kterým se první císařský diplom podařilo získat 24. 12. 1661.⁸⁴ Posledním dospělým představitelem rodu byl v této době Štěpán Jiří († 1706), Adolfův nemajetný bratr, který nebyl schopen se finančně podílet na uhrazení vysoké taxy. Celá situace se vyřešila roku 1664, kdy za svého chudého příbuzného uhradili potřebnou částku ostatní dospělí členové rodu a Sternbergům mohl být definitivně předán diplom o úplné restituci titulu.⁸⁵ Dodejme, že v první polovině 17. století si tři příslušníci rodu prosadili udělení práva na oslovení „vysoce urozený“.⁸⁶

Členové rodu Sternbergů byli v minulosti katolíci i zastánci přijímání podobojí,⁸⁷ obvykle věrní legitimnímu panovníkovi a monarchistickým zásadám. Své uplatnění našli ve státní správě, v diplomacii i ve sféře duchovní. Pět příslušníků rodu se podařilo získat řád Zlatého rouna.⁸⁸ Své statky měli nejen v Čechách a na Moravě, ale také v zahraničí.⁸⁹

V rozvětveném a složitém rodokmenu Sternbergů se zastavme u linie Konopišťské, která jako jediná pokračuje dodnes. Syny Oldřicha Adolfa ze Sternbergu († 1703), Františkem

---

⁸³ Österreichisches Staatsarchiv (dále jen OeStA), Allgemeines Verwaltungsarchiv (dále jen AVA), Adelsarchiv (dále jen Adel), Reichsadelsakten (dále jen RAA), sign. AT-OeStA/AVA Adel RAA 197.2, Holycki (Holický, Holyzki) von Sternberg, Wenzel Georg, Grafenstand, 12. 12. 1636.

⁸⁴ Státní oblastní archiv v Praze (dále jen SOA Praha), Rodinný archiv Šternberků (dále jen RA Šternberků), Český Šternberk, Písemnosti týkající se celého rodu, Listiny, inv. č. 3, Leopold I., zvol. řím. císař, obnovuje členům Šternberků titul a stav hraběcí, Vídeň, 24. 12. 1661.

⁸⁵ P. MAŤA, *Svět české aristokracie*, s. 599–601.

⁸⁶ Jedná se o tři syny Adama ze Sternbergu († 1623). Jaroslav Volf († 1635) obdržel predikát „vysoce urozený“ 28. 3. 1629 a jeho bratři František Matyáš Karel († 1648) a Vojtěch Ignác Eusebius († 1633) dne 31. 3. 1629. ŽUPANIČ, Jan, *Hraběcí rody ve světle salbuchů*, in: Heraldika a genealogie, roč. 38, č. 1–2, 2005, s. 93.

⁸⁷ Mezi utrakvisty (kališníky) náležela část příslušníků větve Holických ze Sternbergu. Známa je například Kunhuta (Kunka) ze Sternbergu († 1449), manželka pozdějšího českého krále Jiřího z Poděbrad. Určitou náklonnost ke straně podobojí projevoval také Aleš Holický ze Sternbergu († 1455). Ačkoliv zůstal katolíkem, nakonec na nátlak pražských husitů uznal čtyři pražské artikuly a v otázce víry byl velmi umírněný. Podrobněji P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 269; O. VINAŘ, *Šternberkové*, s. 61.

Zastávce víry podobojí nalezneme i mezi členy Konopišťské linie. Utrakvistou byl např. Štěpán Jiří († 1625), bratr nejvyššího purkrabího a katolíka (ovšem velmi tolerantního) Adama ze Sternbergu († 1623). Po Bílé hoře Štěpán Jiří konvertoval ke katolictví, čímž uchránil své statky před konfiskací. Srov. BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882, s. 633–634.

⁸⁸ Řád zlatého rouna získali tito příslušníci rodu: Oldřich Adolf Vratislav († 1703), Václav Vojtěch († 1708), František Filip († 1786), František Kristián († 1811), Leopold Mořic († 1899).

⁸⁹ Srov. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 16–23.

Damiánem († 1723) a Františkem Leopoldem († 1745), se tato větev rozdělila na dvě linie, ovšem do současnosti přežila pouze větev založená Františkem Leopoldem († 1745),⁹⁰ jehož vnukem byl Leopold Sternberg (1770–1858).

Leopold Sternberg získal v průběhu svého života značný majetek. Po skonu svého otce Františka Adama († 1789) se rozdělil se starším bratrem Adamem o panství Žirovnici a na jaře roku 1804 koupil panství Malenovice na východě Moravy včetně malenovického hradu a zámku v Pohořelicích. Začátkem roku 1811 jeho starší bratr Adam zemřel a Leopoldovi připadl kromě druhé poloviny žirovnického panství také palác na Hradčanech, který ještě téhož roku odprodal. Tímto ovšem Leopoldovy zisky neskončily. Po svém příbuzném Františku Josefovi Sternberg-Manderscheidovi († 1830), který měl pouze dcery, zdědil fideikomis Častolovice-Zásmuky. Jméni Leopolda Sternberga se díky tomuto nečekanému dědictví náhle ztrojnásobilo. Když v roce 1838 zemřel na svém radnickém panství další jeho příbuzný, Kašpar Sternberg, převzal hrabě po tomto bezdětném bratranci lužická léna.⁹¹ Další jmění nabyl ze strany své choti Marie Karolíny rozené hraběnky z Walseggu (1781–1857), jednalo se o majetky v rakouských zemích.⁹²

Dne 8. června 1813 přišel v Pohořelicích na svět osmý potomek Leopolda hraběte Sternberga. V pořadí pátý chlapec urozeného páru dostal jedno z nejobvyklejších rodových jmen – Zdeněk, v písemném styku i v úředních dokumentech užívané v německé variantě Zdenko.

Křestní jméno Zdeněk se opakovaně dávalo synům v rodině Sternbergů od středověku až do 20. století. Určitou výjimku představuje svým specifickým vkusem období baroka, které tuto tradici přerušilo. Jistá obdoba jména Zdeněk – tedy Zdeslav či Zdislav – se hojně užívala do počátku 16. století. Trvale oblíbeným se stalo jméno Jaroslav,⁹³ které obdržel jeden ze Zdeňkových starších bratrů. Pro nezbytnou orientaci uveďme v tuto chvíli jména všech synů Leopolda Sternberga († 1858), kteří přišli na svět po svých třech sestřích.⁹⁴ Adolf (1805–1806), Adolf Josef (1807–1827), Jaroslav (1809–1874), Leopold (1811–1899), Zdeněk (1813–1900), Alois (1815–1835).⁹⁵

---

⁹⁰ Damiánova větev vymřela jeho pravnuky, Františkem Josefem, který měl pouze dcery a zemřel r. 1830 a jeho bratrem Janem Vilémem, který byl duchovním.

⁹¹ Jedná se o lužická léna Lieberose, Leskow, Sarkow a Reicherskreuz. Není ovšem jasné, proč právě tento majetek získal Leopold Sternberg († 1858) vzhledem k tomu, že své radnické panství odkázal Kašpar Sternberg († 1838) Leopoldovu synu Zdeňkovi († 1900).

⁹² V roce 1832 zdědil léna Kranichberg a Stixenstein.

⁹³ Srov. Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 15, 44.

⁹⁴ První tři potomci Leopolda a Karolíny ze Sternbergu byly dcery Marianna (1800–1813), Rosina (1802–1870) a Karolína (1804–1881). Po nich následovali jen synové.

⁹⁵ Z. POKLUDA, *Moravští Šternberkové*, s. 236.

Po Leopoldově skonu v roce 1858 bylo jeho tělo uloženo vedle manželky Marie Karolíny († 1857) do rodinné hrobky v Malenovicích. Nejstarší dosud žijící syn Jaroslav obdržel po úmrtí svého otce jeho nejcennější majetek, kterým bylo svěření Častolovice-Zásmuky. Měl pouze jedinou dceru Rosu Karolínu, proto po jeho skonu v roce 1874 připadl rodový majorát mladšímu Leopoldovi,⁹⁶ vlastníkovu alodních panství Malenovice a Žirovnice. Zkrátka nepřišel ani nejmladší ze tří dosud žijících bratrů, Zdeněk. Významný moment v jeho životě nastal na konci roku 1838, když 20. prosince v 10 hodin večer zemřel na následky mrtvice ve svých 77 letech jeho bezdětný prastrýc, slavný přírodovědec Kašpar Maria Sternberg.⁹⁷

O jeho skonu v roce 1838 přirozeně informovala celá řada novinových plátků: „*Smutná zpráva, která se zde včera nečekaně rozšířila, otřásla bolestně všemi obyvateli tohoto hlavního města. Hrabě Kašpar Sternberg, ozdoba a chloubka své vlasti, již není. Podlehl 20. tohoto měsíce [tj. prosince] mrtvici, která ho zastihla na jeho zámku v Březině. Co v něm Čechy, věda, jeho příbuzní a přátelé ztratili. Kdo by s nimi nesoucítil? Jeho jméno stálo na vrcholu anebo se alespoň vázalo ke všemu, co se v Čechách ze strany lidí událo dobrého, prospěšného, krásného. Ale také všeobecně napříč všemi stavy a třídami obyvatel tohoto království byl tento ušlechtilý, dobrý, vzácný muž uznáván s láskou a úctou, stejně jako jeho vědecká dráha, to vše se prosadilo vzdělanou Evropou. (...)*“⁹⁸ V lednu následujícího roku bylo Kašparovi věnováno v tisku několik vzpomínek. Právem došlo k vyzdvižení jeho

⁹⁶ Leopold (1811–1899) se r. 1863 oženil s Louisou princ. zu Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg. Manželé spolu měli 6 dětí, z toho 3 syny. Po Leopoldově smrti zdědil veškerý majetek, tedy častolovický fideikomis, Červený Hrádek, Žirovnici a Malenovice, druhorozený syn Leopold (1865–1937), který r. 1895 vstoupil do manželství s Františkou hr. Larischovou z Mönnichu (1873–1933).

⁹⁷ Kašpar (*1761) byl nejmladší ze tří dospělých ze synů Jana Nepomuka hraběte Sternberga (1713–1798). Jeho starší bratři Jan (1753–1789) a Jáchym (1755–1808) studovali na právnické fakultě v Praze a později působili v armádě. Jejich zájem se upíral rovněž k vědě – Jan si oblíbil historii a Jáchym se zajímal o přírodní vědy. Kašparovi byla naopak vybrána duchovní kariéra. V roce 1785 nastoupil dráhu kanovníka v Řezně, od mládí ale projevoval zájem o botaniku. Když v roce 1808 nečekaně zemřel jeho bratr Jáchym a krátce po této události došlo po Napoleonově útoku na Řezno ke zrušení jeho botanické zahrady, navrátil se hrabě zpět do Čech, kde se ujal rodinného majetku v Radnicích. Věnoval se správě panství i vědeckému bádání. Svůj zájem upřel na těžbu uhlí i železné rudy a pokoušel se tavit železo. Kašparův velký význam tkví v jeho podpoře kulturního úsilí českého národního obrození – hrabě se zásadním způsobem podílel na založení dnešního Národního muzea roku 1818, jemuž věnoval i své rozsáhlé a cenné přírodovědné sbírky.

K osobnosti Kašpara Marii hr. ze Sternbergu podrobněji např. CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011, s. 427–445 (zde též o Kašparově bratru Jáchymovi); HAUBELT, Josef, *Kašpar M. Sternberk, přírodovědec a geolog*, Praha 1988; KVAČEK, Jiří, *Kašpar Marie hrabě Sternberg – šlechtic a přírodovědec*, in: Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce, č. IV / MMVIII, Praha 2008, s. 45–49; KVAČEK, Jiří – PÁTOVÁ, Renáta (edd.), *Kašpar M. hrabě Sternberg. Přírodovědec a zakladatel Národního muzea*, Praha 1998; MAJER, Jiří, *Kašpar Sternberk a jeho doba*, Příbram 1988; TÝŽ, *Kašpar Sternberk*, Praha 1997.

⁹⁸ Viz např. *Der Adler*, Nr. 270, 27. 12. 1838; *Wiener Zeitung*, Nr. 295, 27. 12. 1838; *Vereinigte Ofner-Pester Zeitung*, Nr. 103, 30. 12. 1838.

vědeckých úspěchů, když *Der Humorist* uvedl vedle jeho jména také slavného předka Jaroslava Sternberga, který dle legendy porazil Tatary v bitvě u Olomouce roku 1253:⁹⁹ „*Co byl praotec Jaroslav na poli cti, to byl hrabě Kašpar Sternberg na poli vědy,*“ a mimo jiné upozornil na jeho vitalitu ve stáří, kdy „*byl ještě plný síly a energie*“.¹⁰⁰

Svůj majetek, cenný především pro své uhelné doly v Radnici, odkázal Kašpar ve své závěti z října roku 1835 „*při zdravém těle i duchu s klidnou a rozvážnou myslí*“ svému prasynovci Zdeňkovi.¹⁰¹ Není příliš známa skutečnost, že radnické panství mělo původně připadnout nejmladšímu z Leopoldových synů, studentovi práv Aloisovi (1815–1835), který ve svých dvaceti letech zemřel na „*nervovou horečku*“,¹⁰² pod níž se tehdy pravděpodobně skrýval tyfus. „*Ztrátu, kterou jsem v minulém roce [tj. 1835] utrpěl smrtí svého synovce a předpokládaného dědice Aloise Sternberga, nahrazuji ve své poslední vůli jeho starším bratrem Zdeňkem Sternbergem. Poněvadž vstoupil v raném mládí do armády, aniž by se věnoval studiu, pozval jsem ho k sobě a zajistil mu výuku, aby tak mnoho, jak jen to je v pozdější době možné, dohnal, co zameškal. Projevuje se dobrého myšlení, jemného citu a dobré vůle,*“¹⁰³ poznamenal o svém dědici Kašpar Sternberg. Svého prasynovce si údajně pozval na svůj empírový zámek v Březině, aby se přesvědčil o jeho – nutno podotknout nedostatečných – znalostech latiny.¹⁰⁴

Zdeněk Sternberg se projevil jako aktivní a úspěšný správce zděděných statků. Dokázal zdárně pokračovat v těžbě uhlí, jež mu přinesla dostatek finančních prostředků, které investoval do cenných papírů. Na svém panství nechal postavit „*Zdenka Sternberga parostrojní pivovar*“, cihelnu a dal rozšířit sklářskou huť ve Vranově. Jako akcionář se významně zapříčinil o vybudování železniční trati z Benešova do Vlašimi.¹⁰⁵ Již roku 1841 mohl investovat do koupě dalšího panství. Podpisem smlouvy s Adolfem hrabětem Somsichem ze Saardu dne 2. září 1841 navrátil svému rodu staré rodinné sídlo – středověký

---

⁹⁹ Jedná se o vymyšlený příběh kronikáře Václava Hájka z Libočan.

¹⁰⁰ *Der Humorist*, Nr. 7, 10. 1. 1839. Největší pozornost věnoval vzpomínkám na Kašpara Sternberga *Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode*, Nr. 6, 7, 8; 12., 15. a 17. 1. 1839.

¹⁰¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 345, kart. 25, závěť Kašpara hr. ze Sternbergu, zámek Radnice, 17. 10. 1835.

¹⁰² Tamtéž, inv. č. 361, kart. 28, úmrtní oznámení Aloise hr. Sternberga († 1835).

¹⁰³ ZE ŠTERNBERKA, Kašpar Maria – PALACKÝ, František, *Leben des Grafen Kaspar Sternberg von ihm selbst beschrieben; nebst einem akademischen Vortrag über der Grafen Kaspar und Franz Sternberg Leben und Wirken für Wissenschaft und Kunst in Böhmen*, Prag 1868, s. 177.

¹⁰⁴ J. KVAČEK, *Kašpar Marie hrabě Sternberg*, s. 49.

¹⁰⁵ V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 49.

hrad Český Šternberk.¹⁰⁶ Bohužel podle kupní smlouvy si Somsichové odvezli veškerý mobiliář. Nový majitel Zdeněk Sternberg byl svým založením spíše člověk praktický, a proto se jej rozhodl zařídit prostým nábytkem, který pro něj vyrobil místní truhlář.¹⁰⁷ Ačkoliv Český Šternberk nikdy trvale neobýval a sloužil hraběti i jeho rodině především jako lovecké sídlo, inventář vnitřního zařízení hradu z roku 1900 dokládá jeho bohaté vybavení.¹⁰⁸

Zdá se, že mnohem raději pobýval Zdeněk Sternberg na nedalekém panství Jemniště, které zakoupil od prince Werianda Alfréda Windischgrätze roku 1868. Koupě tentokrát proběhla v hotovosti – hrabě Sternberg údajně předal Windischgrätzovi notnou kupu bankovek, kterou princ uložil přímo pod kozlík svého kočáru a odjel.¹⁰⁹

Během zimní společenské sezony pobýval Zdeněk ve Vídni, kde vlastnil palác v Ungargasse 43. Svého podnikavého ducha a praktické uvažování naopak projevil při zadání výstavby několika vídeňských nájemních domů.¹¹⁰ Jeho manželkou se stala přirozeně dáma z první společnosti – byla jí Terezie hraběnka ze Stadion-Thannhausenu (1819–1873),¹¹¹ příslušnice starobylé, původem rétské (švýcarské) a později švábské rodiny z 12. století.¹¹²

---

¹⁰⁶ J. HEŘMAN, *Český Šternberk*, s. 30. K jednání o koupi panství Český Šternberk a splácení částky podrobně: SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 341, kart. 24, koupě panství Český Šternberk – jednání a splácení ceny.

¹⁰⁷ V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 31.

¹⁰⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 343, kart. 24, Inventář zámku roku 1900. Soupis je vyhotoven v češtině a obsahuje podrobné vybavení jednotlivých místností celého objektu. Otázkou ovšem zůstává hodnota jednotlivých kusů vybavení.

¹⁰⁹ V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 29.

¹¹⁰ Tamtéž. Domy se nacházely na následujících místech: Landstrasse – Hauptstrasse 95, Neulinggasse 6, Salmgasse 11, Leopoldstadt – Kaiser-Josef-Strasse 11, Burggasse 25, Josefstadt – Löwenburggasse 2, 4. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, vlastnické právo Filipa Sternberga na vídeňské domy, Vídeň, 4. 10. 1902; tamtéž, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

¹¹¹ Jejím otcem byl Filip hr. Stadion-Thannhausen (1780–1839) a matkou Marie Kunhuta roz. hr. Kesselstattová (1795–1872). Manželé ze Stadion-Thannhausenu spolu měli deset dětí. Dospělosti se dožili dva synové, Karel Fridrich (1817–1898) a Eduard (1833–1884), a tři dcery, Sofie (1816–1874), Terezie (1819–1873) a Anna Marie (1820–1870).

¹¹² Stadionové obdrželi český inkolát v roce 1696 a říšský hraběcí stav jim byl udělen roku 1705. Dva synové Jana Filipa ze Stadionu (1652–1742) založili dvě rodové linie – starší Friedrich (1691–1768) větev Stadion-Warthusen a mladší Filip Hugo (1720–1785) linii Stadion-Thannhausen. V Čechách vlastnila rodina Kout na Šumavě a Trhanov a nadto také statky v Německu: ve Švábsku, Württembersku (do r. 1785), v Bavorsku (do r. 1806) a také jeden měšťanský dům v Mohuči, který ztratili během napoleonských válek. Všechny tyto majetky včetně statků v Čechách byly součástí rodinného fideikomisu. Území v Čechách si obě linie rozdělily, ovšem nakonec byly spravovány společně. Blíže PELANT, Jan, *O stadionských archiváliích a knihách*, Plzeň 1971, s. 5–7.

Rod vymřel v roce 1908. K tomu podrobněji viz kapitola č. 5 „Zdenka, Kunhuta, Karolína: životy tří šlechtičen“, s. 58, pozn. č. 310.

Svatba Terezie a Zdeňka ze Sternbergu se konala ve Vídni dne 17. července 1845.¹¹³ Nevěště bylo 26 let, její nastávající oslavil nedlouho před vstupem do manželství dvaatřicáté narozeniny. Podle *Wiener Zeitung* odcestoval Zdeněk Sternberg – přirozeně i s novomanželkou – ještě téhož dne do Čech.¹¹⁴

Základem úspěšného manželství mezi aristokraty bylo zajistit další existenci rodu skrze mužského potomka. Urozeným manželům se narodilo celkem pět dětí, jež přišly na svět následovně: Zdenka (1846–1915), Kunhuta (1847–1916), Alois (1850–1907), Filip (1852–1924) a Karolína (1856–1930).

Díky svým podnikatelským schopnostem, praktickému uvažování i pili dokázal Zdeněk Sternberg během svého dlouhého života neobyčejným způsobem rozšířit své vlastnictví. Jeho starší syn Alois o něm napsal, že *„ještě na sklonku svého života pracoval neúnavným smyslem pro povinnost na vzkvétající úrovni svého majetku. Je nám [tj. svým synům] nezapomenutelným, zářivým vzorem!“*¹¹⁵ dodal. Přesto může být přinejmenším překvapivé, jak neobyčejně velké jmění mohl nakonec svým potomkům – především synům – odkázat po své smrti. Jak dokládá následující tabulka, Zdeněk Sternberg po sobě zanechal majetek v horentní výši 6 620 097 zlatých.

Hodnota majetku Zdeňka Sternberga v roce 1900¹¹⁶	
<i>Majetek</i>	<i>Hodnota ve zlatých</i>
Panství Český Šternberk	524 000
Panství Jemniště	367 500
Panství Radnice	153 500
Vídeňské domy	786 097
Palác v Ungargasse	115 000

¹¹³ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 361, kart. 28, svatební oznámení Terezie a Zdeňka ze Sternbergu.

¹¹⁴ *Wiener Zeitung*, 20. 7. 1845.

¹¹⁵ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 20. 4. 1900.

¹¹⁶ Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA Plzeň), pracoviště Klášter u Nepomuka (dále jen prac. Klášter u Nepomuka), Rodinný archiv Schönbornů III. linie (dále jen RA Schönbornů III. linie), inv. č. 46, kart. 5, Výpočet hodnoty zanechaného dědictví a dědičských podílů sester Filipem Sternbergem, Vídeň, 21. 4. 1900.

<i>Majetek</i>	<i>Hodnota ve zlatých</i>
Hostince: Plzeň	34 000
Rokycany	15 000
Benešov	100 000
Kácov	15 000
Uhelné doly	500 000
Hotové peníze a cenné papíry	4 000 000
Hodnota mobiliáře zámků a paláce ve vídeňské Ungargasse včetně stříbra, koňských vozů atd. max.	10 000
Celkem:	6 620 097

Zdeněk hrabě Sternberg zemřel ve Vídni dne 9. března 1900. Místem jeho posledního odpočinku se stala rodinná hrobka ve Stupně, kterou nechal vystavět nedaleko svého březinského zámku nejslavnější představitel rodu, vědec Kašpar Maria Sternberg. V hrobce je dnes pochováno pět příslušníků rodu: Aloisie († 1831), Kašpar Maria († 1838), manželé Terezie († 1873) a Zdeněk († 1900) a jejich syn Alois († 1907).

3.

ALOIS (1850–1907): SŇATKOVÉ STRATEGIE SVOBODNÉHO ŠLECHTICE

*„Das ist im Leben hässlich eingerichtet,
dass bei den Rosen auch die Dornen steh'n,
und was das arme Herz auch sehnt und dichtet,
zum Schluss kommt das Auseinandergehn!“¹¹⁷*

Dne 9. června 1843 přišla na svět Berta Kinská-Suttnerová – první žena, již byla roku 1905 udělena Nobelova cena za mír. Její otec, pocházející ze staročeského hraběcího rodu Kinských, se oženil s dámou z novošlechtické rodiny Koernerů. Měšťanský původ Bertiny matky, dcery hejtmana jízdy, přinesl baronce Suttnerové neúprosné vyloučení z přísně uzavřené první společnosti, exkluzivní části šlechtického prostředí. *„Každé setkání s některým z příbuzných jí připomnělo její podřazenost, která nespočívala v nějaké lidské chybě, nýbrž toliko v jejím špatném rodokmenu. Prostě ji nepřijímali – i kdyby se v životě sebevíc snažila a sebevíc toho vykonala. Tato kasta neuznávala výkon, ale pouze a jedině původ.“¹¹⁸*

Výběr nevěsty – v aristokratických kruzích nezřídka omezoval exaktními pravidly – představoval v životě nejednoho šlechtice problematický moment. Stěžejní roli hrál v této otázce pochopitelně starobylý a neměnný požadavek rovnorodosti, stručně charakterizovaný jako *„rovnost co do rodu mezi dvěma osobami nebo rodinami“¹¹⁹*.

Za důstojnou adeptku na vdavky s příslušníky hraběcích rodin byla považována osoba pocházející z podobného prostředí, jež se mohla obvykle pyšnit stejným nebo vyšším titulem. Tolerovány byly i sňatky s členkami méně urozených rodů, ovšem vzdálených nanejvýš o jeden stupeň. Knižně se tak například mohl oženit s hraběnkou, hrabě se svobodnou paní.¹²⁰ Vstup do manželství s členkami nově nobilitovaných rodů zůstal až do konce monarchie ojedinělým jevem – z dvou set devadesáti mužských příslušníků hraběcích a knížecích rodin

¹¹⁷ Tyto řádky pocházející z pera básníka J. V. Scheffela (1826–1886) citoval Alois Sternberg v dopise sestře Kunhutě. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Březina, 17. 7. 1899.

¹¹⁸ C. STERNBERGOVÁ, *Cesta*, s. 15.

¹¹⁹ *Ottův slovník naučný*, XXIV., Praha 1906, s. 93, heslo *Stejnorodost*, německy *Ebenbürtigkeit*.

¹²⁰ P. Mašek dokonce uvádí, že za přípustné byly považovány sňatky vzdálené až o dva stupně, tedy např. knížete s hraběnkou nebo se svobodnou paní. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 11.

usazených na území Čech, kteří uzavřeli sňatek v druhé polovině 19. století, pojalo za manželku osobu z novošlechtické rodiny pouhých devět. Jedenadvacet potomků těchto rodin se pak oženilo s dámou nešlechtického původu.¹²¹

Hrabě Alois Sternberg zosobňuje v nastíněné problematice vhodný příklad šlechtice hledajícího cestu k manželství a rodinnému životu. Nalezení partnerky z dostatečně urozeného a starobylého rodu i splnění jiných důležitých požadavků před vstupem do manželského svazku nebylo pro Aloise snadným cílem. Uzavření manželství mimoto nezáviselo jen na vlastní libovůli svobodného hraběte, ale patrné jsou i zásahy nejbližších členů rodiny. Do výběru životní družky příslušníků aristokracie se často nevměšovala pouze vlastní rodina – sňatek mohl být (a zajisté býval) záležitostí celého rodu.¹²²

Ve zkoumané korespondenci¹²³ figuruje na pozici případné nevěsty pro Aloise několik žen, povětšinou bez uvedení celého jména. Výjimkou je v tomto směru Alice hraběnka Oldofredi (1875–?),¹²⁴ o níž se hrabě ucházel na prahu svých padesáti let. O patřičném původu¹²⁵ této dámy nemohlo být pochyb – stačilo nahlédnout do dobových genealogických příruček.¹²⁶ Příslušnice starobylé, původem italské hraběcí rodiny mohla být ideální partií pro dosud svobodného šlechtice. Ovšem jak se zdá, Aloisův nápad uzavřít manželství s touto dámou (byť dostatečně urozenou) nebyl v rodině přijímán bez obav a pochybností. „*Co bych musel udělat pro vdavky, s nimiž byste všichni konečně jednou souhlasili?*“, ptal se hrabě v dubnu roku 1900 bratra Filipa a zároveň ho ujistil, že „*neexistuje vůbec žádný logický*

---

¹²¹ BEZECNÝ, Zdeněk, *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*, in: Sex a tabu v české kultuře 19. století, Praha 1999, s. 89.

Stavovsky nerovná manželství označujeme také jako *mesalianční*, *morganatická* či *na levou ruku*.

¹²² Srov. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007, s. 188.

¹²³ K otázce sňatku Aloise ze Sternbergu zejm. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopisy Aloise sestře Kunhutě, duben – srpen 1899; tamtéž, inv. č. 374, kart. 32, 33, dopisy Aloise bratru Filipovi, duben 1900.

¹²⁴ Jejím otcem byl Léonce František Hieronymus Maria hr. Oldofredi (1840–1899), matkou Matylda Tereza Helena roz. hr. Dessewffy von Czernek und Tárkö (1847–1927).

¹²⁵ Rodina Oldofredi byla původem starým italským šlechtickým rodem pocházejícím z Lombardie z města Brescia. V roce 1781 jim byl potvrzen hraběcí titul, roku 1847 došlo k potvrzení hraběcího stavu v Rakousku. Erb r. 1857.

¹²⁶ *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser* zpřístupňoval údaje o osobách s německým, rakouským a uherským hraběcím titulem; ke zjištění informací o členech vládnoucích dynastií tehdejší Evropy a knížecích rodech sloužil *Gothaisches Genealogisches Hofkalender*; údaje o stavu svobodných pánů poskytoval *Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Freiherrlichen Häuser*. V češtině se pro tyto příručky užívá označení *Gothajský almanach* (GA) či zkráceně *Gotha*. Jako první začal vycházet *Hofkalender* (od 1763), následovala řada věnovaná hraběcím rodinám (od 1825) a nakonec vznikla řada zabývající se svobodnými pány (od 1848).

[podtrhl Alois] *důvod k obavám z přílišného narušení našeho rodinného života*.¹²⁷ Ačkoliv byl Alois starší ze dvou bratrů – a tedy právě na něm měla ležet tíha zodpovědnosti za pokračování rodu – zachování rodové linie bylo v roce 1900 již zajištěno, a to díky mladšímu Filipovi.¹²⁸ Podporu pro svůj plán uzavřít sňatek s Alicí Oldofredi získal hrabě u své nejmladší sestry Karolíny, jež mu údajně napsala: „*Milý Louisi, měl bys založit domácnost. Z celého srdce Ti to přeji.*“¹²⁹ Právě tato dcera Terezie a Zdeňka ze Sternbergu musela mít pro svobodného bratra pochopení, jelikož sama zůstávala nezadaná. A za tuto podporu jí byl Alois neskonale vděčný. Ze strany ostatních sourozenců lze ovšem vysledovat náznaky pochybností, které se jim nezadaný bratr snažil vyvrátit: „*Ještě ji vůbec neznám, vy ještě méně, a co ví Gabriela z koketování od salcburských dam, je jen bledá závist, která z nich mluví, protože Alice O[ldofredi] byla při odpoledních čajích nebo večírcích pravděpodobně nejhezčí a nejvíce obletovaná. Ví se přeci, jaké ženy jsou.*“¹³⁰

Obavy v rodině způsobila rovněž otázka bydlení svobodného hraběte, který by po svém sňatku – zcela pochopitelně – potřeboval využívat rozsáhlejší obytné prostory ve Vídni. Tuto problematiku Alois detailně promýšlel v dopisech adresovaných bratru Filipovi, který před lety založil rodinu s Karolínou, rozenou hraběnkou Thurn-Valsássina-Como-Vercelli. Předmětem úvah se stal palác ve vídeňské Ungargasse 43, jehož vlastníkem se po smrti Zdeňka Sternberga stal jeho starší syn Alois.

Svobodný hrabě nastínil svou momentální situaci takto: „*Jak jsem již opakovaně zdůraznil, je prozatím nerozhodnuto [podtrhl Alois], zda si mě Alice O[ldofredi] vezme nebo ne. Nesmím však zůstat nepřipraven v případě, že nastane první možnost, a je třeba lámat si hlavu s Vídni, pokud bych se tam chtěl zdržet několik dní s Alicí, například před a po Meranu.*¹³¹ *Je Vám to jasné? Nepožaduji přeci tak příliš ve svém domě, když si činím nárok na otcovy a mé vlastní obytné prostory pro nás na pár dní ve Vídni?*“¹³² Při svých plánech na bydlení zmínil i zámek v Březině, přičemž vždy počítá s oběma variantami – se staromládenectvím i se vstupem do manželství. Ve svých budoucích plánech se hrabě dostal i

¹²⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 3. 4. 1900.

¹²⁸ V roce 1885 se Filipovi ze Sternbergu a jeho choti Karolíně roz. hr. Thurn-Valsássina-Como-Vercelli narodil syn Zdeněk, který roku 1899 zemřel. V roce 1888 se manželům narodil druhý potomek – syn Jiří Douglas – a právě skrze něj mohla tato linie pokračovat až do současnosti.

¹²⁹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 10. 4. 1900.

¹³⁰ Tamtéž, Meran, 3. 4. 1900.

¹³¹ Meran (it. Merano) je italské město nacházející se v provincii Bolzano. Od 19. století zde fungují lázně k léčbě plicních chorob.

¹³² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 7. 4. 1900.

k otázce služebnictva a celou záležitost opět dopředu promýšlel. V dopise Filipovi uvedl, že má jen dva sloužící, Florianka a Krimláka, a v případě uzavření manželství by dle jeho slov „bylo nutné jít pátrat po nějakých sloužících.“ Ovšem „spolehlivé a zároveň slušně vypadající sloužící není tak lehké najít.“¹³³

Mezi oběma bratry k žádným rozporům ohledně rozdělení bytových prostor nedošlo. Alois přenechal palác v Ungargasse k užívání mladšímu bratrovi a jeho rodině. V dopise sice Filipa upozornil, že „pokud nastane zmíněná 5. možnost [myšlen sňatek], tak budou mé bytové prostory vyměřeny nanejvýš skromně. Má žena a já bychom byli nuceni podívat se někde jinde než v mém [podtrhl Alois] domě, pokud bychom chtěli jít například před [podtrhl Alois] Meranem na dvorní bál.“ Záhy ale dodal, jak ho „tento dům svými podivně řazenými pokoji již dlouho rozčiluje“.¹³⁴

V dopise Filipovi z října roku 1900 se můžeme dočíst, že mu Alois daroval a předal palác v Ungargasse i se zahradou, nechal ho zrestaurovat a upravit a dal zde vystavět koňskou stáj.¹³⁵ Zdá se, že i přes tyto ústupky přijímali Aloisovi sourozenci jen obtížně fakt, že by se jejich bratr mohl oženit: „Co by se mělo udát, aby mi byl jednou dán Váš souhlas? Má se snad rodina Oldofredi nějakým způsobem dozvědět, že Vysoce urozená hraběcí rodina Sternberg není ochotna přijmout je do svého příbuzenstva?“ O kus dál hrabě ještě jednou vyžadoval od příbuzných přijetí vyhlédnuté snoubenky: „Udělal jsem pro Vás ze srdce rád ústupek, který Vás potěšil. Oplatte mi to tedy tím, že pokud by se pro mě Alice rozhodla, tak ji s otevřenou náručí přijmete!“¹³⁶ Na konci dopisu dal Alois svému bratrovi slovo, že i v případě uzavření manželství mu postoupí otcovy bytové prostory.

Ze zkoumané korespondence lze vysledovat několik dalších skutečností, které sehrály roli při Aloisových neúspěšných námluvách. Předně je třeba upozornit na rozdílnou víru mezi ním a potenciální snoubenkou. Katolická víra byla u nastávající nevěsty hraběte Sternberga stejně nezbytnou podmínkou jako její urozený původ. Sám hrabě byl v tomto požadavku zcela neoblomný: „Bezpodmínečně trvám na přestoupení ke katolictví, jelikož jinak ze sňatku v žádném případě nic nebude,“¹³⁷ zdůraznil Alois v dopise bratrovi. Dodejme, že hrabě v minulosti skutečně pátral po nevěstě, jejíž zbožnost by byla v souladu s jeho vlastní vírou, ovšem marně. Sám o tomto bezúspěšném hledání sourozencům napsal: „Víte, že jsem v průběhu času klepal u dveří mnoha katolických starších dívek, jež mi ale zabouchly dveře

---

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ Tamtéž, Meran, 16. 4. [1900].

¹³⁵ Tamtéž, Vídeň, říjen 1900.

¹³⁶ Tamtéž, Meran, 16. 4. [1900].

¹³⁷ Tamtéž, Meran, 3. 4. 1900.

*před nose, a cítím se příliš mnoho jako syn své matky na to, abych přání po katolické ženě uplatňoval jako prvořadý požadavek.*¹³⁸

Na tomto místě je třeba podotknout, že existovaly také případy, kdy rozdílná víra nebyla překážkou ke spokojenému rodinnému životu. Připomeňme alespoň svatbu Emanuela hraběte Mensdorffa-Pouilly, který se v roce 1804 oženil s protestantskou princeznou Sofií z coburské dynastie. Zejména rodičům nevěsty se sňatek příliš nezamlouval, ovšem největší překážkou nebyla katolická víra nastávajícího zetě, nýbrž jeho podřadné postavení v rámci šlechtické hierarchie. K uzavření manželství přesto došlo a jak se zdá, rozdílná víra nijak nekomplikovala jejich vzájemné soužití. Sofie se své protestantské víry nikdy nevzdala a její děti byly vychovány v duchu katolické víry jejich otce.¹³⁹

Zdá se, že při výběru partnerky se nehledělo pouze – ačkoliv výlučně – na neposkvrněný původ (a u hrabat ze Sternbergu i na katolickou víru), nýbrž i na povahové vlastnosti a vzhled. Často zůstávaly nezadané vzhledově neatraktivní či tělesně postižené šlechtičny.¹⁴⁰ Vídeňský časopis *Sport & Salon* vykreslil mladou hraběnkou Oldofredi jako „skutečně aristokratickou dámu“, jež v sobě „snoubí krásu s ušlechtilou duševní povahou“.¹⁴¹ Nevzdělanost u dam z vyšších kruhů nebyla velkou překážkou. „Učené ženy tehdy platily – a mohly být sebehezčí a sebezřímější – za ‚modré punčochy‘.“¹⁴² Ideálem byla ‚slabá‘, ‚krásná‘ žena, ‚přizpůsobivá‘ a ‚vzhlížející k muži‘. Nevzdělanost a hloupost nevadila, neboť právě takové ženy byly považovány za přitažlivé, ženské, ctnostné a cudné.¹⁴³

Svou roli mohl rovněž sehrát nemalý věkový rozdíl mezi nastávajícími, v tomto případě se jednalo o 25 let. Toto úskalí si uvědomoval i sám hrabě, když napsal bratru Alice Oldofredi Jerômému následující řádky: „Víš, že ve věku mezi hraběnkou Alicí a mnou leží čtvrt století. Je to ode mě vskutku velká troufalost, když jsem se rozhodl, že nechám tak pěknou a mladou dámu, aby si zvolila dvakrát tak starého muže.“¹⁴⁴ Co se týče průměrného sňatkového věku urozených snoubenců, lze jen obtížně dojít k jednoznačným závěrům – ve šlechtických

---

¹³⁸ Tamtéž.

¹³⁹ R. ŠVARČIKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty*, s. 70 a zejm. s. 124–125.

¹⁴⁰ Srov. např. LENDEROVÁ, Milena, *Portrét hraběnkou Elisy Schlikové*, in: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24. – 25. dubna v Turnově, Semily – Turnov 2009*, s. 42–43.

¹⁴¹ *Sport & Salon: Illustrierte Zeitschrift für die vornehme Welt*, Nr. 39, 28. 9. 1901.

¹⁴² Pojem „modrá punčocha“ se užíval jako posměšná přezdívka pro ženy – intelektuálky.

¹⁴³ B. HAMANNOVÁ, *Bertha von Suttner*, s. 29.

¹⁴⁴ SOA Praha, RA Šternberků, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 3. 4. 1900.

kruzích se věk nastávajících pohyboval ve značném rozpětí.¹⁴⁵ Alespoň tedy pro představu – příslušníci rodové šlechty v Čechách se ve druhé polovině 19. století ženili průměrně ve 29 letech, jejich nastávajícím bývalo kolem 24 let.¹⁴⁶ V rodině Mensdorff-Pouilly činil v 19. století průměrný sňatkový věk u žen rovněž 24 let, jejich mužským protějškům bylo o deset let více.¹⁴⁷ Dle H. Stekla a M. Wakounig se příslušnice rakouské šlechty vdávaly zhruba kolem 22–24 let, rakouským šlechticům bylo při vstupu do manželství v průměru 31–33 let.¹⁴⁸ Navzdory uvedeným číslům nebyl ženich starší padesát let žádným ojedinělým případem. Pro vhodný příklad nemusíme chodit daleko – Aloisův strýc Leopold Mořic se odhodlal uzavřít sňatek až v roce 1863, tedy ve svých dvaapadesáti letech, kdy věkový rozdíl mezi ním a jeho snoubenkou činil 29 let.¹⁴⁹ Za zmínku stojí i osobnost Rudolfa z Lobkowicz, který se ženil roku 1900 ve svých šedesáti letech.¹⁵⁰ Zde je ovšem třeba dodat, že jeho nastávající se stala ovdovělá, navíc téměř šedesátiletá herečka Frederika Kronau.¹⁵¹

Přes všechny výše uvedené skutečnosti je zřejmé, že šlechtický sňatek nebyl pouhým racionálním kalkulem bez projevu vzájemných sympatií. Stále více svou roli při hledání snoubenky hrály city a oboustranná náklonnost. Sám Alois hovořil o choti svého bratra jako o „*neocenitelném štěstí, jež nemohl lepší najít*“. Na to vyjádřil své obavy: „*Je pak vůbec [podtrhl Alois] možné, abych našel nějakou, která by s ní mohla soupeřit?*“ V dopise Filipovi psal Alois o tom, jak sám moc touží po štěstí, když „*vidí opětovat nejvzácnější cit lidského srdce, navíc při tolika zklamáních!*“.¹⁵²

O kterých zklamáních hrabě hovořil, je evidentní z několika starších dopisů. Rok před tím, než se v korespondenci začalo objevovat jméno Alice Oldofredi, plánoval vstup do manželství s jistou Marií St. Z tohoto „*bitevního plánu*“ (takto Alois pojmenoval svůj záměr uzavřít sňatek) nelze bohužel zjistit, o kterou osobu se chtěl ucházet. Nepochybně šlo ale o

---

¹⁴⁵ Srov. HRACHOVCOVÁ, Eva, *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*. Diplomová práce. Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity. Vedoucí práce Zdeněk Bezecný, České Budějovice 2007, tabulka č. 5 (Sňatky podle věku snoubenců, 1848–1914).

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 102.

¹⁴⁷ R. ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *Rodinné strategie šlechty*, s. 201.

¹⁴⁸ STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija, *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien 1992, s. 76.

¹⁴⁹ Leopold Mořic hrabě Sternberg (1811–1899) byl šestým potomkem Josefa Leopolda hr. Sternberga (1770–1858) a Marie Karolíny hr. z Walsegg. V roce 1863 se oženil s Louisou princ. zu Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg (1840–1873). Manželé spolu měli pět dětí.

¹⁵⁰ Rudolf Ferdinand z Lobkowicz (1840–1908) se narodil jako druhý potomek Ludvíka Jana Karla Josefa z Lobkowicz (1807–1882) a Leopoldiny princ. z Liechtensteinu (1815–1899).

¹⁵¹ Prvním manželem Frederiky Kronau (1841–1918) byl Leopold sv. p. Edelsheim-Gyulai (1826–1893). Obě její manželství zůstala bezdětná.

¹⁵² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 3. 4. 1900.

příslušnici *crème*, tedy dámu z první společnosti. Celou záležitost projednával Alois se sestrou Kunhutou, kterou zároveň žádal o pozvání Marie St. na její zámek v Křimicích.

Úspěch námluv, jež měly následovat po výběru nevěsty, mohl ztroskotat na nedostatku volna potenciální snoubenky. Sám Alois nechápal, „*proč se Taxis tak hrozně pobouřila kvůli udělení volna,*“ přičemž to celé vypadalo, „*jako kdyby Marie nebyla její dvorní dámou, nýbrž jen nějakou komornou.*“¹⁵³ Po uplynutí dvou měsíců Alois stále přemítal o setkání s Marií: „*Vím dobře, že to nelze lámat přes koleno. Jestliže Marie přeci jen učiní kroky k cestě do Křimic* [podtrhl Alois] – *pokud ji pozveš – tak se musím obrnit trpělivostí. Nechci se vůbec domýšlet, zda se mi podaří ji dobyt, tím spíše, pokud dostane například jen dva dny volna a navíc se ve své nenávisti k mužům stane nepřístupnou. To potom znamená: Lasciate ogni speranza!* [Zanechte vší naděje!].“¹⁵⁴

Zdá se, že ačkoliv byla výchova (urozených) dívek zaměřená v první řadě na rodinný život, ne všechny dámy byly ochotny vstoupit do manželství. Alois si proto nedělal žádné velké naděje a sám poznamenal, jak je „*udiven, kolik dívek se v dnešní době vyslovilo proti vdavkám*“. Kde hledat důvody takového počínání? „*Pramení toto z jejich vlastního způsobu myšlení nebo je to snad důsledek cizího našeptávání?*“ ptal se.¹⁵⁵ Jako příklad uvedl Irmu hraběnkou Pálffyovou,¹⁵⁶ o níž mu švagrová Karolína ze Sternbergu údajně vyprávěla, že se „*vůbec nechce vdát a že se cítí naprosto spokojeně jako svobodná.*“ Poté Alois dodal: „*Pak se na hradištském horizontu objevil August,*“¹⁵⁷ a nato uvažoval: „*Byla tato svatba namáhavou prací Anny Hansi, nebo tu přeci jen hovořilo srdce?*“¹⁵⁸

Alois Sternberg v celé záležitosti týkající se setkání s Marií v Křimicích jednal velmi opatrně a ani sama vyhlédnutá nevěsta neměla mít zprvu ponětí o chystaných námluvách. Ovšem jak se zdá, i pouhé domluvení setkání představovalo pro hraběte nesnadný a zdoluhavý úkol. Na jedné straně hořekoval nad tím, že „*museli narazit na osobu jako Taxis, která ve svém sobectví nedá Marii za žádnou cenu delší volno než jednodenní,*“ na druhé straně pak začal pracovat s variantou, že by sama Marie nepožadovala volno, pokud by tušila,

¹⁵³ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 21. 5. 1899.

¹⁵⁴ Tamtéž, Březina, 17. 7. 1899.

¹⁵⁵ Tamtéž, Vídeň, 21. 5. 1899.

¹⁵⁶ Marie Irma hr. Pálffy z Erdödu a sv. p. z Újezdu (1866–1950) byla dcerou Eduarda hr. Pálffyho z Erdödu, sv. p. z Újezdu na Merklíně a Březnici (1836–1915) a Marie z Walterskirchenu sv. p. na Wolfsthalu (1842–1916).

¹⁵⁷ Maria August Jiří Ferdinand kn. z Lobkowicz (1862–1921) byl synem Josefa Františka Karla kn. z Lobkowicz (1803–1875) a jeho druhé manželky Zdeňky princ. z Lobkowicz (1828–1917). Z manželství s Marií Irmou hr. Pálffy z Erdödu vzešli tři potomci.

¹⁵⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 21. 5. 1899.

co měl hrabě v úmyslu. Nadto přišel Alois s dalším plánem: „*Nebylo by například možné, aby Christl*¹⁵⁹ [podtrhl Alois] *napsala Marii, aniž by uvedla mé jméno* [podtrhl Alois], *že od někoho ví, že se o Marii zajímám a toužebně očekávám možnost poznat ji blíže?*“ Mimoto neopomněl dodat, že má „*pevné názory a úmysly*“.¹⁶⁰

V roce 1899 byla celá situace s hledáním nevěsty o něco komplikovanější – do chystaných námluv zasahoval i Aloisův otec.¹⁶¹ A přirozeně bylo třeba brát ohled na jeho mínění. „*Jsem přesvědčený, že má Marie všechny vlastnosti, aby byla dobrou snachou,*“¹⁶² napsal Alois sestře. Zpočátku ovšem zůstala před otcem tato „*řezensko-křimická aféra*“ utajena. Hrabě svůj úmysl projednával v dopisech pouze se setrou Kuhnoutou, jíž se zároveň omluvil, že „*poslední dopis je tak neobvykle krátký, jelikož jsem se obával, že mě při tom otec přistihne. Přitom bych mohl přirozeně říct, že Ti zase jednou píši, aniž bych mu vyzradil naší nesprávnou záležitost. Zde v klubu [myšlen Žokejský klub ve Vídni] jsem v bezpečí,*“¹⁶³ dodal.

Na tomto místě můžeme uvést další okolnost, která hrála určitou roli při domlouvání sňatku mezi šlechtici. Jedná se o otázku finančního zajištění budoucích manželů. Hrabě Alois Sternberg tak Kunhutě napsal: „*Mám se jí [Marii] nazdařbůh dvořit, aniž bych věděl, zda mi otec může* [podtrhl Alois] *dát přinejmenším právě tolik jako Filipovi, který má zámožnou* [podtrhl Alois] *ženu?*“ Zároveň ale dodal: „*Nedokážu se ho zeptat, jestli je schopen mi dát právě tolik co Filipovi,*“ a posléze vypočítal svůj příjem na 16 000 zlatých, které mu plynuly z apanáže a cenných papírů, přičemž by dle jeho slov „*byl ještě nutný příplatek 4 000 zlatých*“.¹⁶⁴ V případě nevěsty je třeba podotknout, že její rodiče nebyli v této době naživu, což Aloisovi usnadnilo celou situaci s námluvami, když se vyjádřil, že „*za života svého otce se Marie zdála být nakloněna tomu, že se pro mne rozhodne.*“ Ovšem tehdy, jak upozornil „*musel být opatrný kvůli jejímu otci (...). Poté jsme se na mnoho let zcela rozešli,*“¹⁶⁵ dodal. Finanční situace Marie nebyla pro hraběte nikterak rozhodující. Ačkoliv se Alois zajímal o to, zda dostala svůj dědický díl, nečinil si na něj žádný nárok.¹⁶⁶ Problém mohl nastat u Aloisova otce – výsledek jeho rozmluvy s Kuhnoutou vyvolal v Aloisovi „*znepokojivé myšlenky*“.¹⁶⁶ A Alois měl opět starosti o majetkové zajištění: „*Vím přesně, co [otec] dopřál mým sourozencům, ale není mi známo, zda mě postaví na roveň Filipa anebo mě s ohledem na*

¹⁵⁹ Alois o této dámě hovořil jako o Mariině „*důvěrné sestřenici a přítelkyni*“.¹⁶⁰ Tamtéž, Březina, 15. 8. 1899.

¹⁶⁰ Tamtéž.

¹⁶¹ Zdeněk hrabě ze Sternbergu zemřel v březnu roku 1900 ve věku nedožitých 87 let.

¹⁶² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Březina, 29. 6. 1899.

¹⁶³ Tamtéž, Vídeň, 24. 5. 1899.

¹⁶⁴ Tamtéž, Vídeň, 27. 4. 1899.

¹⁶⁵ Tamtéž, Březina, 15. 8. 1899.

¹⁶⁶ Tamtéž, Vídeň, 27. 4. 1899.

výrazně zhoršenou finanční situaci Marie může [podtrhl Alois] postavit výše.“ Opět se musel poradit se setrou: „Mám se o tom nejprve ujistit, dříve než se odvážím vážně se dvořit Marii, pokud [podtrhl Alois] přijede do Křimic a neodmítne mne?“ Hrabě se také obával, že by vše mohlo přejít v prudké hádky, „také potom, když bych například věděl, že se Marie vyjádřila v můj prospěch předtím, než byl do celé věci zasvěcen otec.“¹⁶⁷

Své štěstí nenalezl hrabě ani u této dámy, ačkoliv k celé záležitosti poznamenal: „Jsem a nechci být optimistický a díky opakovaným zklamáním musím přiznat, že jsem již otupěl, ale jak se říká, snad ještě není Polsko zcela ztraceno.“¹⁶⁸ Zda alespoň jednou došlo k nějakému setkání Aloise s onou Marií St. na zámku v Křimicích, není jasné. Jisté je, že v červenci roku 1901 se hrabě ze své návštěvy u sestry musel omluvit, a to právě z důvodu přítomnosti Marie: „Poněvadž jsem se od Zdenky dozvěděl, že je Marie St. nyní v Křimicích, tak musíš zajisté prominout, že Tě nyní nenavštívím.“¹⁶⁹

Bezpečně můžeme doložit i existenci dalších kandidátek pro vdavky s hrabětem. V těchto případech opět není možné uvést konkrétní jméno a vzhledem ke skromným zmínkám nelze podrobně vysledovat další sňatkovou strategii, jíž Alois uplatňoval při výběru budoucí partnerky. Zastavit se můžeme alespoň u jisté dámy, která pocházela ze starého slezského hraběcího rodu Pücklerů.¹⁷⁰ O důvodech neúspěchu námluv lze částečně usuzovat z Aloisových řádků Filipovi: „Před několika lety mě zde v Meranu navštívil jeden známý, který se pohyboval zcela mimo oblast jakéhokoliv příbuzenstva, a při této příležitosti se mne zeptal: „Je pravda, že by Tví příbuzní byli velmi nešťastní, pokud by došlo ke spojení s Pücklerovými?“¹⁷¹ I v tomto případě byl rozhodující úsudek Aloisova otce, jemuž hrabě napsal o souhlas, který nakonec dostal: „Otec mi dal tehdy svůj souhlas, protože jsem již provedl rozhodné kroky,“¹⁷² napsal své starší sestře.

Navzdory všem snahám se Alois nikdy neoženil. Zdá se, že s příchodem nového století od svých plánů definitivně upustil. Po roce 1900 se navíc do centra pozornosti všech pěti sourozenců dostala jiná problematika, totiž spory o dědictví po otci, které jak se zdá,

---

¹⁶⁷ Tamtéž, Březina, 29. 6. 1899.

¹⁶⁸ Tamtéž, Vídeň, 21. 5. 1899.

¹⁶⁹ Tamtéž, Lukavice, 6. 7. 1901.

¹⁷⁰ Počátky tohoto starého slezského rodu sahají do 14. století. Roku 1655 byl rod povýšen do českého panského stavu s přídomkem „z Groditz“, v roce 1690 do říšského hraběcího stavu a nakonec roku 1691 do českého hraběcího stavu. P. MAŠEK, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti. Díl II.*, s. 120.

¹⁷¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 16. 4. [1900].

¹⁷² Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 27. 4. 1899.

zaměstnávaly potomky Zdeňka ze Sternbergu až do jejich smrti.¹⁷³ Svobodný a bezdětný Alois podlehl 30. května roku 1907 dlouhému boji s tuberkulózou. Bylo mu pouhých šestapadesát let. Veškeré své jmění odkázal synovi svého bratra Filipa, Jiřímu Douglasovi.¹⁷⁴

---

¹⁷³ K dědickým sporům zejm. SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, sign. 14, kart. 5, Zdenka Karolina Schönbornová, roz. Šternberková: Spor s bratrem Filipem Šternberkem o zvýšení dědického podílu po otci Zdenkovi Šternberkovi, 1909, 1907–1908; dále např. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, 33, Filip ze Šternberka: Dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka, dopisy Zdenky bratru Aloisovi, duben, červenec 1900; dopisy Zdenky bratru Filipovi, březen – květen 1900, dopis Filipa sestře Zdence, březen 1900; dopis Filipa švagrovi Karlu Schönbornovi, duben 1900; dopisy Filipa sestře Kunhutě, červen 1900, b. d.; dopis Filipa dceři sestry Kunhuty Karolíně, b. d.

¹⁷⁴ Tamtéž, inv. č. 374, kart. 32, opis závěti Aloise Sternberga, Vídeň, 12. 5. 1904.

4.

FILIP (1852–1924): POKRAČOVATEL RODOVÉ LINIE

Dne 2. března roku 1884 oznámil novinový plátek *Wiener Salonblatt* zasnuby hraběte Filipa Sternberga s komtesou Karolínou¹⁷⁵ Thurnovou (1863–1944).¹⁷⁶ Okolnosti, jež předcházely výběru snoubenky i vlastní žádosti o ruku, můžeme pokládat za příznačné pro okruh české historické šlechty. Snad netřeba připomínat význam, který byl přikládán stavovské rovnorodosti budoucích manželů. Matka mladé komtesy Gabriela (1841–1867) pocházela z významného uherského hraběcího rodu Pálffyů,¹⁷⁷ otec Jiří (1834–1879) byl příslušníkem staré italské hraběcí rodiny Thurn-Valsássina a náležel k linii zvané Thurn-Valsássina-Como-Vercelli.¹⁷⁸ Ve svatební den komtesy Karolíny Thurnové ovšem ani jeden z jejích rodičů nebyl naživu. Manželka Jiřího Thurna a matka jejich tří dětí¹⁷⁹ tragicky zahynula v době, kdy její druhorozená dcera Karolína ještě nedosáhla věku čtyř let.

Neštěstí, které se odehrálo v rodině Thurnů 23. června roku 1867, podrobně vylíčil rakouský deník *Neues Fremden-Blatt*: „Hraběnka pobývala 16. června odpoledne s početným doprovodem v Sorgendorfu (...). Večer seděla ve svém pokoji a psala. Po setmění rozžala

---

¹⁷⁵ Hraběnka byla známá pod křestním jménem Karolína, které bylo také jako jediné užíváno v korespondenci. Některé periodické tisky ji ovšem uvádějí pod jménem Gabriela (např. *Die Presse*, Nr. 51, 21. 2. 1884; *Wiener Salonblatt*, Nr. 10, 2. 3. 1884) nebo Georgina (např. *Die Presse*, Nr. 120, 1. 5. 1884; *Wiener Zeitung*, Nr. 101, 1. 5. 1884).

¹⁷⁶ *Wiener Salonblatt*, Nr. 10, 2. 3. 1884.

¹⁷⁷ Gabriela hr. Pálffyová z Erdödu (1841–1867) náležela k rodové větvi Pálffy-Daun z Erdödu, jež vymřela po meči roku 1963 Josefem Vilémem (1892–1963). P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 220.

Mimořádně zajímavé, ovšem sporné, je uznání knížecího titulu „z Teana“ hraběcímu rodu Pálffy-Daunů. V roce 1853 získal Ferdinand Leopold (1807–1900) jako dědic peněžního fideikomisu hraběcího rodu Daunů nárok na užívání jména „hrabě Pálffy-Daun z Erdödu“ a došlo i ke spojení erbů obou rodů. Na konci roku 1876 mohl nadto po císařském schválení používat v Rakousku knížecí titul „z Teana“, udělený r. 1711 Wirichu hr. Daunovi. Není jasné, zda šlo v tomto případě pouze o uznání nároku na zahraniční titul (svědčí o tom uvedení knížecí hodnosti až za hraběcí i výše taxy za predikát) nebo o skutečné povýšení (všechny šlechtické almanachy totiž řadí rod Pálffy-Daun mezi knížata). Podrobněji k této problematice J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 96 a zejm. s. 161–162, pozn. č. 8.

¹⁷⁸ Členové rodové linie Thurn-Valsássina-Como-Vercelli žili převážně v Korutanech a Kraňsku a v 16. století přišli na Moravu. Do Čech zavítali až ve druhé polovině 19. století, kdy zde hrabě Vincent (1866–1928), bratr Karolíny provd. Sternbergové, koupil zámky Valeč a Libkovice v západních Čechách. Jeho potomci odešli z Čech roku 1945. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 282–284.

¹⁷⁹ Jako první se manželům narodila dcera Gabriela, provd. hr. O'Donellová z Tyrconellu (1862–1938); druhým potomkem byla opět dcera, Karolína, provd. hr. ze Sternbergu (1863–1944). V roce 1866 přibyl ke dvěma sestrám bratr Vincent (1866–1928), který se roku 1898 oženil s Adélou Tacoli (1874–1964).

sirkou světlo a poté ji odhodila nazpět. Ta nešťastnou náhodou spadla na její dlouhé šaty, které pravděpodobně okamžitě začaly hořet. Všimla si toho, až když na nohách ucítila bolest. V tu chvíli již byly šaty v plamenech. V pokoji ani nikde poblíž nikdo nebyl. (...) S křikem pak proběhla ještě dvěma pokoji, když k ní ve třetím pokoji přiskočil hrabě, který ji povalil na zem a marně se snažil oheň uhasit. Hořící ji dovedl do jídelny, kde strhl ubrus a konečně plameny uhasil, zatímco již došlo ke značným popáleninám. V první chvíli přiběhl sluha s vodou. Pokud by hrabě neměl po ruce ubrus, tak by nebohá shořela přímo na místě na uhel. Sám hrabě si hodně popálil ruce, krk a obličej. Byl však již mimo ohrožení života, zatímco v onu chvíli šlel nad smrtí své mladé ženy. K neštěstí velmi přispěla hraběnčina velká krinolína, neboť zatímco ji muž stlačoval na jedné straně, hořela ‚vypuklina‘ na druhé straně. Z krinolíny zbyla jen ocelová konstrukce. Všude tento hrozný případ vyvolává zděšení. Mělo se za to, že je tato laskavá žena již mimo nebezpečí, když začala v noci ze soboty na neděli blouznit. Poté nečekaně rychle zemřela.“¹⁸⁰ Jiří Thurn se v roce 1872 znovu oženil,¹⁸¹ ovšem o několik let později náhle zemřel ve vlaku během své cesty do Bruselu.¹⁸²

Zdá se, že dvacetiletá komtesa Karolína Thurnová¹⁸³ byla pro mladšího ze synů hraběte Sternberga onou „dobrou partií“, která odpovídala jasným představám příbuzných ženicha. Pokud členové rodiny ovlivňovali sňatkové plány staršího Aloise, je nasnadě, že zasahovali i do případných námluv jeho mladšího bratra. Také v tomto případě bylo nejdůležitější stanovisko otce, kterému se hrabě musel podvolit. Předtím, než zhodnotíme okolnosti námluv s komtesou Thurnovou, můžeme zmínit dívky, kterým Filip věnoval svou pozornost před „dlouho očekávaným dnem“, tedy zásnubami.

Všechny mladé ženy, které se v minulosti staly objektem zájmu svobodného Filipa Sternberga, náležely ke šlechtickým kruhům. Ve své korespondenci se hrabě omezuje jen na stručné zmínky, a proto není možné inferovat jednoznačná kritéria jeho výběru. Uvést můžeme například Melanii hraběnkou Széchényiovou (1857–1927), o níž napsal své nejstarší sestře, že je nejen „vtipná a říká srandovní věci“, ale zmínil se i o tom, že je „opravdu hezká a mimořádně připomíná Irmu Pallasovou“, a nadto ji upozornil, aby zachovala diskrétnost a

¹⁸⁰ *Neues Fremden-Blatt*, Nr. 175, 28. 6. 1867.

¹⁸¹ Jeho druhou manželkou se stala Evženie hr. Vrints zu Falkenstein (1847–1879). Manželé spolu měli dva syny, Františka (1876–1939) a Alexandra (1879–1962). V únoru r. 1879 hraběnka zřejmě podlehla následkům porodu druhorozeného syna.

¹⁸² *Wiener Salonblatt*, Nr. 42, 18. 10. 1885. Hrabě zemřel v červnu r. 1879.

¹⁸³ K osobě Karolíny hr. Sternbergové, roz. Thurn-Valsássina-Como-Vercelli (1863–1944) nejpodrobněji L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 26–40.

nikde se o tom nezmiňovala.¹⁸⁴ O několik let později měl v plánu ucházet se o jinou dámu. Tato adeptka zřejmě přináležela k hraběcí rodině Chotků, ovšem k žádným námluvám nakonec pro odpor Filipova otce nedošlo.¹⁸⁵ Ještě v prosinci roku 1883 zdobila Filipův stůl podobizna princezny Pascaliny Metternichové (1862–1890). Rámeček na fotografii dostal darem od sestry Kunhuty a dle jejích slov měl posloužit „*seine Schönste*“. Princeznu ohodnotil slovy, že „*není sice vůbec hezká, ale je inteligentní, což také něco znamená*“.¹⁸⁶

Je obtížné posoudit, jak velkou roli hrál při výběru budoucí choti její vzhled. Do jisté míry se můžeme ztotožnit s názorem, že „*pro mladé muže znamenala krása ženy více než bohatství a postavení. (U jejich rodičů to ovšem bylo naopak, ti kladli důraz především na bohatství)*“.¹⁸⁷ Tento úsudek lze doplnit tvrzením, že pokud uchazečka neoplývala fyzickou krásou, mohla tento svůj nedostatek vynahradit například inteligencí či důvtipem. Atraktivní vzhled urozené dámy nejvíc vynikal při společenských událostech a plesech během masopustu. V jednom z dopisů sestře Kunhutě Filip neváhal vyjmenovat právě ty dámy, které byly pohledné: „*Je zde opravdu hodně tancujících pěkných žen: Minka Bombellesová, baronka Globigová, rozená Angličanka (půvabná), potom hraběnka Wydenbrucková, také velmi pěkná, popelavá blondýna, velká, vlastně spíš typově něco jako Marie Kinská Wilczeková, Gabi Thunová Buquoyová, pak snad Marie Clamová Hoyosová atd.*“¹⁸⁸

Zdá se, že svou manželku Karolínu Thurnovou si hrabě vyvolil sám, poté vše záviselo na přání rodiny a stanovisku Filipova otce. V únoru roku 1884 mohl konečně napsat sestře Kunhutě: „*Jsem tak šťasten, že jsem svým výběrem udělal otci, Vám, a nejvíc sobě samotnému takovou obrovskou radost a že ty a Zdenka nemůžete blažeností ani usnout.*“¹⁸⁹

Je nasnadě, že klíčovým prvkem úspěchu se v tomto případě stal majetek¹⁹⁰ a stav budoucí snoubenky, nikoliv upřímné city a láska, byť tyto okolnosti nelze vyloučit. Připomeňme slova svobodného Aloise Sternberga, který o své švagrové Karolíně hovořil jako o „*zámožné ženě*“.¹⁹¹ Mimoto, Zdeněk Sternberg byl ryze prakticky založený člověk s podnikatelským duchem, který dokázal mimořádným způsobem využít zděděného majetku

---

¹⁸⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, Vídeň, 14. 5. 1877.

¹⁸⁵ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, Pardubice, 30. 11. 1883.

¹⁸⁶ Tamtéž, Vídeň, 26. 12. 1883.

¹⁸⁷ WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Šlechtictví zavazuje. Osudy žen v c. k. monarchii*, Praha 2012, s. 54.

¹⁸⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, Vídeň, 9. 2. b. r.

¹⁸⁹ Tamtéž, b. m., 17. 2. [1884].

¹⁹⁰ Více viz SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 373, kart. 31, výkaz majetku Karolíny ze Sternbergu, 18. 7. 1884.

¹⁹¹ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 27. 4. 1899.

bezdětného strýce Kašpara k dalšímu rozmnožení vlastnictví.¹⁹² Finanční zajištění komtesy bezesporu rozhodlo v její prospěch. Naproti tomu vzhled nastávající vůbec nemusel odpovídat tehdejšímu ideálu krásy. Karolína Thurnová nebyla mimořádně krásná a dokonce sám hrabě poslal fotografii nevěsty sestře Kunhutě a jejímu choti Františku Lobkowiczovi se slovy: „*Když bych měl být upřímný, nejsem vlastně příliš spokojen,*“ a požádal je o jejich názor.¹⁹³ Snad nejlépe vystihnou tuto dámu následující slova: „*Byla to neobyčejná žena, přímá, spravedlivá, přísná, velice autoritativní. Ne snad oslnivě krásná, zato velice vzdělaná. Dovedla si získávat respekt, ale současně i oblibu.*“¹⁹⁴ Její vnuk Zdeněk Sternberg (*1923) k její osobě poznamenal: „*Měli jsme ji rádi a měli jsme před ní respekt. Všichni a vždycky.*“¹⁹⁵ Nadto netřeba dodávat, jak důležitá byla katolická víra nastávající.

Po vyhlédnutí a schválení nevěsty nabraly události rychlý spád. Dva dny poté (19. 2. 1884), co hrabě s potěšením informoval Kunhutu o tom, jak je šťasten, že všem udělal svým výběrem takovou radost, proběhla žádost o ruku a Filip mohl sestře napsat, že se „*tedy konečně konečně* [podtrhl Filip] *zasnoubil se svou milovanou Karolínou a dnes to bude ohlášeno na plese u Schönburgů.*“¹⁹⁶ Je zajímavé, že svou nastávající ženu nepožádal o ruku sám, nýbrž to za něj udělal jeho otec, který byl dle Filipa „*velmi dojatý*“.

Je evidentní, že budoucím manželům nebyl před zasnubami ponechán příliš velký prostor pro vzájemné poznání. Filip dokonce poznamenal, že se svou budoucí chotí „*mohl osobně hovořit teprve krátce předtím* [před žádostí o ruku], *jelikož jsem se domníval, že ji potkám předešlý večer na jednom panském plese. Tam ale nepřišla,*“¹⁹⁷ dodal. K bližšímu seznamování mohlo dojít až po oficiální žádosti o ruku. Den po zasnubách mladého páru se tak Filip v dopise Kunhutě omlouval, že již musí končit a „*jet za svou nevěstou*“.¹⁹⁸ Téhož dne se konala u bavorského vyslance ve Vídni, hraběte Bray-Steinburga,¹⁹⁹ večeře na počest

---

¹⁹² Po smrti strýce Kašpara Marii hr. Sternberga (1761–1838) zdědil Zdeněk jeho radnické panství včetně uhelných dolů a zámku Březina. V roce 1841 si mohl dovolit zakoupit původní rodové sídlo Český Šternberk, o dvacet let později koupil palác ve vídeňské Ungargasse 43 a roku 1868 zakoupil panství Jemniště.

¹⁹³ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, [Videň], 4. 4. 1884.

¹⁹⁴ Z. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 33.

¹⁹⁵ Tamtéž, s. 15.

¹⁹⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, Český Šternberk, b. m., 20. 2. 1884.

¹⁹⁷ Tamtéž.

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Oto hr. Bray-Steinburg (1807–1899) byl otcem Gabriely Sofie (1841–1892), která se roku 1863 provdala za Jana Douglase hr. Thurn-Valsássina-Como-Vercelli (1835–1904), Karolínina strýce a jednoho z bratrů jejího zesnulého otce Jiřího (1834–1879).

zasnoubení jeho praneteře Karolíny Thurnové s hrabětem Sternbergem.²⁰⁰ Následující týdny se nesly v duchu dalšího sblížení.

Společné trávení chvíl snoubenců před svatbou nebylo nic výjimečného: „*Filip je pochopitelně velmi mnoho s nevěstou. Včera večer byli u Clamů (soirée) a po celou dobu seděli přirozeně u sebe, na stejném místě jako před [podtrhl Zdeněk] zasnoubením,*“²⁰¹ informoval Zdeněk Sternberg dceru Kunhutu. Zdá se, že byl mladým snoubencům ponechán dostatek prostoru k oboustrannému poznání: „*Vídáme se všechny dny a večery. Dnes jí Karolína u nás a pak jde do opery, zítra jím tam.*“²⁰² Nezřídka bral Filip svou snoubenku na procházky do vídeňského Prátru. Sestře Kunhutě o těchto chvílích napsal: „*Máme tu velmi pěkné dny. Celé dny jezdím v Prátru. Nejprve se se svou nevěstou procházím pěšky, a když odjede domů, jezdím na koni.*“²⁰³ Není bez zajímavosti zmínit nehodu, která se Filipovi přihodila necelý měsíc před jeho svatebním dnem: „*Včera jsem v Prátru s Blaníkem ošklivě spadl (...). Byl jsem sice poněkud omráčený, poněvadž jsem upadl na hlavu, ale brzy jsem se vzpamatoval, znovu jsem se postavil a projížděl se dál. Karolína v Prátru nebyla, jelikož byla u Adelheid. Zároveň svou sestru požádal, aby mu o tom nic dalšího nepsala, „aby si to nepřečetl otec. Asi to ví, ale nechci mu to již připomínat,“* podotkl.²⁰⁴

Před svatbou bylo nutné zařídit odpovídající bydlení, které by hraběcímu páru poskytovalo dostatečný komfort a pohodlí. Přesně takovým útočištěm se jim pro letní a podzimní dny měl stát zámek Jemniště. Zbývalo uspořádat nábytek. Hrabě se rozhodl „*věnovat tomu celému jen jeden den*“. Nadto bylo třeba na zámek poslat „*kuchyňské náčiní, jídlo, skleněný servis a vozy*“.²⁰⁵

Období mezi žádostí o ruku a svatbou bylo údobím poměrně krátkým. Své ano si mladí aristokraté řekli 1. května 1884 ve Votivním kostele ve Vídni.²⁰⁶ „*Účast aristokracie na svatebním obřadu byla mimořádná*“, informoval ještě téhož dne *Die Presse*.²⁰⁷ „*Půvabnou nevěstu vedl její bratr, hrabě Vincent Thurn, a bratr ženicha, [Alois] hrabě Sternberg.*“²⁰⁸

---

²⁰⁰ *Die Presse*, Nr. 51, 21. 2. 1884.

²⁰¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Zdeňka dceři Kunhutě, Vídeň, 1. 3. 1884.

²⁰² Tamtéž, dopis Filipa sestře Kunhutě, Vídeň, 14. 4. 1884.

²⁰³ Tamtéž, [Vídeň], 4. 4. 1884.

²⁰⁴ Tamtéž.

²⁰⁵ Tamtéž, b. m., 4. 4. 1884; Vídeň, 14. 4. 1884.

²⁰⁶ O sňatku informovaly např. tyto vídeňské deníky: *Die Presse*, Nr. 120, 1. 5. 1884; *Morgen-Post*, Nr. 120, 1. 5. 1884; *Wiener Salonblatt*, Nr. 19, 4. 5. 1884; *Wiener Zeitung*, Nr. 101, 1. 5. 1884. Podrobnosti také viz SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 361, kart. 28, svatební oznámení Filipa hr. Sternberga a Karolíny hr. Thurn-Valsássina.

²⁰⁷ *Die Presse*, Nr. 120, 1. 5. 1884.

²⁰⁸ *Wiener Salonblatt*, Nr. 19, 4. 5. 1884.

Svatební obřad vykonal za kněžské asistence probošt dr. Godfried Marschall (1840–1911).²⁰⁹ Vyjma nejbližších příbuzných nevěsty a ženicha²¹⁰ bylo mezi hosty možné spatřit např. císařovninu vrchní hofmistryni hraběnku z Goëssu, vrchního hofmistra korunní princezny Stefanie hraběte Pálffyho, německého velvyslance prince Reusse, bavorského vyslance hraběte Bray-Steinburga, španělského vyslance hraběte Dona Augusta, knížete Windischgrätze s chotí, hraběnku Zichyovou s komtesou, komtesu Dubskou, hraběnku Neippergovou s dcerou a mnoho dalších.²¹¹ Ještě téhož dne odpoledne se novomanželé vydali na svatební cestu, údajně „do Čech na držby hraběte Filipa Sternberga“,²¹² a poté se měli odebrat do Steinfeldu k letnímu pobytu na zámek rytmistra hraběte Thurna.²¹³

Nejočekávanější událostí po svatbě bylo přirozeně narození mužského potomka, který měl zajistit pokračování rodové linie. To byl ostatně hlavní a nejdůležitější cíl šlechtického sňatku. Na příchod svého prvního potomka čekali manželé ze Sternbergu do 22. října roku 1885. Tehdy se jim na zámku v Jemništi narodil syn Zdeněk, pojmenovaný po svém dědovi Zdeňkovi ze Sternbergu (1813–1900) i mnoha dalších členech rodu. Jeho bratr Jiří Douglas²¹⁴ přišel na svět o více než tři roky později v Praze 10. prosince 1888. První jméno dostal po otci své matky a druhé, nezvyklé jméno Douglas, získal zřejmě po svém prastrýci z matčiny strany, Janu Douglasovi hraběti Thurn-Valsássina-Como-Vercelli (1835–1904).²¹⁵ Při očekávání třetího potomka v roce 1890 se Karolína vyjádřila, že „by si přála trojlístek chlapců, pokud to jen nebude tak zvaný ‚Ludrácký trojlístek‘.“²¹⁶ Já [podtrhl Filip] bych ted' jednou chtěl pro změnu děvče,²¹⁷ dodal hrabě. Dne 7. září 1890 přibyla do hraběcí rodiny dcera Marie Gabriela (Ella) a 1. října informoval Filip sestru Zdenku, „že se Karolíně vede díky Bohu dobře, nicméně v tuto chvíli nemůže přijet, jelikož nejdříve 19. října ukončí

²⁰⁹ Tamtéž; *Wiener Zeitung*, Nr. 101, 1. 5. 1884.

²¹⁰ Za družičku šla sestra nevěsty, komtesa Gabriela Thurnová, a sestra ženicha, komtesa Karolína ze Sternbergu. Svědky nevěsty se stali hrabě Pálffy, hrabě Bray-Steinburg a dva členové rodu Thurnů; svědky na straně ženicha byli jeho švagři – kníže Lobkowicz a hrabě Schönborn. *Wiener Salonblatt*, Nr. 19, 4. 5. 1884.

²¹¹ Výčet hostů nejpodrobněji viz *Wiener Salonblatt*, Nr. 19, 4. 5. 1884.

²¹² *Wiener Salonblatt*, Nr. 19, 4. 5. 1884.

²¹³ *Wiener Zeitung*, Nr. 101, 1. 5. 1884. Novomanželé se patrně vydali na zámek Jana Douglase hr. Thurn-Valsássina-Como-Vercelli (1835–1904), Karolínina strýce a jednoho z bratrů jejího zesnulého otce Jiřího (1834–1879). Hrabě se v roce 1863 oženil s Gabrielou Sofií Bray-Steinburgovou (1841–1892).

²¹⁴ K osobnosti Jiřího Douglase Sternberga nejpodrobněji J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*.

²¹⁵ K osobě Jana Douglase viz poznámka č. 213.

²¹⁶ Tímto přirovnáním odkazovala hraběnka na frašku rakouského autora J. N. Nestroye (1801–1862) s názvem „*Zlý duch Lumpacivagabundus aneb Ludrácký trojlístek*“, v níž se trojice nezbedných kumpánů oddává všem nepravostem, potuluje se a flámuje.

²¹⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, Jemniště, 6. 5. 1890.

šestineděli.²¹⁸ O prvorozené dcerce napsal, že se otci líbila a že „je moc hezká, má tmavé vlasy a oči“.²¹⁹ 6. ledna 1902 se manželům ze Sternbergu narodil ve Vídni poslední potomek, dcera, kterou pojmenovali Terezie (Sita). Výběr jmen je u obou šlechtických dcer evidentní – Marii Gabriele vybrali jméno po její tragicky zesnulé babičce, hraběnce Thurnové (1841–1867), mladší dceru pojmenovali po druhé babičce, Terezii Sternbergové (1819–1873).

Na tomto místě připomeňme alespoň základní pravidla šlechtické výchovy. Péči o nejmenší děti vykonávala kojná, poté nastoupila chůva. Pravidelná výchova šlechticů započala ve věku tří až šesti let.²²⁰ O vzdělávání dívek se starala guvernantka, chlapce měl v tomto ohledu na starosti vychovatel. Veškerá výchova i výuka se odehrávala přirozeně v soukromí, za zdmi zámku či paláce.²²¹

Velký důraz byl kladen na výuku jazyků – francouzštiny, němčiny, angličtiny. Tyto jazyky dobře ovládala – na rozdíl od „příšerné češtiny“ – také Karolína Sternbergová.²²² „My jsme z toho měli vždycky srandu, když říkala něco českého,“ poznamenal její vnuk Zdeněk Sternberg (*1923).²²³ Především francouzština byla po celé 19. století „lingua franca“ evropské šlechty a její zvládnutí bylo důležitým předpokladem pro působení v aristokratických kruzích.²²⁴ O jejím významném postavení nás také mohou přesvědčit Filipova slova, kdy si postěžoval na jistou dívku z Francie, patrně učitelku jeho dětí: „Již 3 dny je tu nová Francouzka, ale jako všechny dovezené francouzské dívky je hloupá jako troky.“²²⁵ *Neumí v podstatě nic a teprve se bude muset vytrénovat jako mladý, nevyčvičený kuň.*²²⁶

Po celé „dlouhé 19. století“ jsme v početných šlechtických rodinách nezdědka svědky úmrtí dětí. Smrt, nemoci a informace o zdravotním stavu ratolestí byly často zmiňovaným tématem i v dopisech. O dvouletém synu Zdeňkovi napsal Filip svému otci: „Zdenko sice ještě trochu kašle, avšak brzy to bude zcela dobré. Je pořád veselý a často rozpustilý, což je

²¹⁸ Tamtéž, Jemniště, 1. 10. 1890.

²¹⁹ Tamtéž

²²⁰ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 82.

²²¹ Srov. M. LENDEROVÁ, *Tragický bál*, s. 150.

²²² Z. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 15.

²²³ L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 103. (Příloha č. 3: Rozhovor se Zdeňkem Sternbergem ze dne 9. 7. 2013).

²²⁴ Srov. SLABÁKOVÁ, Radmila, „*Il est «Höchst Zeit»“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století?*“, in: Bláhová, Kateřina (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, Praha 2002, s. 102–115.

²²⁵ V orig. použito přirovnání „*dumm wie Bohnenstroh*“.

²²⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, b. m., 17. 5. b. r.

*jak známo u lidí a koní známka zdraví.*²²⁷ O Vánocích roku 1899 zažila rodina Sternbergů smutné chvíle, když 22. prosince jejich prvorozený syn zemřel. *„Umřel už ve 14 letech na infekční [kloubní] revmatismus, který se tehdy vyskytoval dost často. Není to nic tak zlého, selhalo mu srdce a ve 14 letech umřel,*²²⁸ vzpomínal jeho synovec Zdeněk Sternberg (*1923). V lednu následujícího roku psal Filip sestře Zdence o *„nejsmutnější zimě, jakou kdy zažili“.*²²⁹ Ačkoliv byla dětská úmrtnost běžnou součástí tehdejšího života, smrt vlastního potomka představovala i v životě urozených vrstev těžkou ztrátu, s níž se rodiče jen pomalu vyrovnávali. V únoru roku 1900 informoval Filip sestru Zdenku o stavu své manželky a o tom, jak se s nelehkou ztrátou vyrovnává: *„Spí dobře a někdy se opět radostně zasměje, nicméně bolest se stále objevuje často. Postarala se o všechno sama, vybavení kapličky, různé upomínkové předměty, fotografie, medailony s vlasy atd., což je celé opravdu nepříjemné. Ovšem jako zbožná a neobyčejně odvážná žena snáší vše tím nejpopovznešenějším způsobem.*²³⁰ Tragická událost se každoročně promítala i do oslav Vánoc, které se staly smutným výročím úmrtí jejich syna. Rok po jeho odchodu se manželé ze Sternbergu rozhodli oslavit svátky 25. prosince a bez vánočního stromku. Z mnoha stran rovněž obdrželi velmi soucitné dopisy, které pro ně byly *„velkou útěchou“.* Přesně rok po ztrátě syna napsal Filip sestře Kunhutě: *„Nikdy na něho nezapomeneme a naše každodenní modlitby za něj a naše dvě děti se přičiní o to, že nám je Bůh nevezme, abychom je mohli řádně a jak se patří vychovat a aby mohly kráčet ve šlépějích svého dědečka, který pro nás všechny zůstává zářivým vzorem.*²³¹

Filipův otec Zdeněk Sternberg zemřel ve Vídni 9. března 1900 ve věku nedožitých 87 let. Ve své poslední vůli pamatoval i na svého mladšího syna, kterému rovněž odkázal nemalý majetek. Za zmínku stojí především velkostatek se zámkem Jemniště a Postupice a také tzv. šternberské domy ve Vídni.²³²

Na zámku v Jemništi trávil rodina svůj čas od jara do podzimu a poté, co nastaly chladné dny, se celá domácnost stěhovala do vídeňského paláce v Ungargasse 43. *„Všichni a*

²²⁷ Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Filipa otci Zdeňkovi, b. m., [1. 2. 1888].

²²⁸ J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 78. (Příloha č. 2: Rozhovor se Zdeňkem Sternbergem ze dne 15. 9. 2006).

²²⁹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 12. 1. 1900.

²³⁰ Tamtéž, b. m., 22. 2. 1900.

²³¹ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, b. m., 22. 12. 1900.

²³² Tamtéž, inv. č. 374, kart. 32, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

Jednalo se o tyto vídeňské domy: Landstrasse – Hauptstrasse 95, Neulinggasse 6, Salmgasse 11, Leopoldstadt – Kaiser-Josef-Strasse 11, Burggasse 25, Josefstadt – Löwenburggasse 2, 4. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, vlastnické právo Filipa Sternberga na vídeňské domy, Vídeň, 4. 10. 1902; tamtéž, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

*pokud možno se vším.*²³³ Do Vídně se hraběnka Sternbergová vždy ráda vracela. Spolu s Filipovou sestřenicí, kněžnou Crojovou,²³⁴ zde vedla bohatý společenský život. Obě dámy tu provozovaly svůj salon, „kam se zvali hosti, ale ne jenom tak na kecání, ale pořádali se přednášky univerzitních profesorů, diskuse... Takový intelektuální salon.“²³⁵ Neodmyslitelnou součástí zimního pobytu ve Vídni byly plesy a různá soirée. Prvních bálů se zde účastnily také děti. Filip Sternberg vzpomenu na ples adolescentů,²³⁶ na kterém „*Ella tancovala kotilión s arcivévodou Karlem, Jiří s Pavlínou Bellegardovou, nejpohlednější dívkou, která tam byla.*“²³⁷

Mladému hraběti Jiřímu Douglasovi (1888–1965) se dostalo odpovídající výchovy a vzdělání.²³⁸ Jeho výuka probíhala přirozeně soukromě, ve škole skládal pouze zkoušky. V lednu roku 1903 – tehdy bylo Jiřímu 14 let – se ovšem Filip rozhodl se synem absolvovat zkoušky doma ve Vídni a nikoliv v Praze, vzhledem k nemocem, které se tam údajně tou dobou vyskytovaly.²³⁹ Opatrnost byla nasnadě, ve věku čtrnácti let zemřel před několika lety jeho starší bratr Zdeněk. Poté, co Jiří jako privatista roku 1907 odmaturoval, absolvoval společně se svým přítelem Otakarem Czerninem (1872–1942) cestu do Indie. Po svém návratu začal studovat na Univerzitě zemědělského inženýrství ve Vídni. U příležitosti promoce synů Filipovy sestry Kunhuty roku 1903 se Filip vyjádřil, že „*bude záležet pouze na něm [na Jiřím], zda si jednou bude chtít udělat doktorát. Nutit ho nebudeme.*“²⁴⁰ Dnes víme, že hrabě vysokou školu nedokončil. Podle jeho syna Zdeňka prošel všemi ročníky, ale nesložil závěrečné zkoušky.²⁴¹ Rodiče Jiřího měli pouze jedno přání, a to, „*aby se jednou stal slušným a řádným mužem a šlechticem hodným jejich jména,*“ a oba doufali, že „*jednou*

---

²³³ Z. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 32.

²³⁴ Rosa Karolína, roz. hr. ze Sternbergu (1836–1918), byla jediným potomkem Jaroslava Sternberga (1809–1874) a Eleonory sv. p. Orczy de Orczi (1811–1865). V roce 1859 se provdala za Karla Ludvíka kn. zu Hohenlohe-Bartenstein (1837–1877) a po jeho smrti vstoupila roku 1881 do manželství s Leopoldem princem Crojem (1827–1894).

²³⁵ J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 80. (Příloha č. 2: Rozhovor se Zdeňkem Sternbergem ze dne 15. 9. 2006).

²³⁶ K plesům adolescentů podrobně M. WINKELHOFFEROVÁ, *Šlechtictví zavazuje*, s. 29–31.

²³⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 367, kart. 30, dopis Filipa bratru Aloisovi, b. m., b. d.

²³⁸ O výchově a vzdělání Jiřího Sternberga podrobně J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 17–21.

²³⁹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, Vídeň, 21. 1. 1903.

²⁴⁰ Tamtéž.

²⁴¹ J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 79. (Příloha č. 2: Rozhovor se Zdeňkem Sternbergem ze dne 15. 9. 2006).

*dostane hodnou a milou ženu a bude s ní šťastný.*²⁴² V roce 1921 se Jiří Douglas Sternberg oženil s Kunhutou Mensdorff-Pouilly (1899–1989),²⁴³ s níž měl devět dětí.

Na tomto místě je třeba zastavit se ještě jednou v roce 1907, kdy zemřel Jiřího svobodný a bezdětný strýc Alois Sternberg. Své majetky odkázal právě tomuto svému synovci, jedinému žijícímu synovi bratra Filipa. Tehdy osmnáctiletý Jiří se stal vlastníkem Českého Šternberka²⁴⁴ a radnického velkostatku se zámkem Březina.²⁴⁵ Jeho otec Filip mohl dle závěti do konce svého života všechny tyto majetky volně užívat. Na svého dědice měl Alois Sternberg zároveň „*naléhavou prosbu*“, tedy „*aby se domény Český Šternberk s rodovým hradem jejich rodiny zřekl jen za naléhavých okolností.*“²⁴⁶ Dnes je majitelem tohoto středověkého hradu Jiřího syn, Zdeněk Sternberg (*1923).²⁴⁷

Filip Sternberg zemřel 18. července 1924 na rakovinu močového měchýře a k poslednímu odpočinku byl uložen do rodinné hrobky na Jemništi.²⁴⁸ Vdova Karolína Sternbergová podlehla o dvacet let později – 29. února 1944 – karcinomu tlustého střeva. Ještě téhož dne jí její vnučky Anna (*1922) a Karolína (*1924) přinesly košík s tulipány, a „*ona ležela na zádech a dívala se na to, ještě z toho měla strašnou radost.*“²⁴⁹ Dnes její tělo spočívá vedle manželova, v hrobce na Jemništi. Vnučka Karolína na ni vzpomenu slovy: „*Ona to nebyla babička, jak jsou babičky teď, že bychom my k ní s radostí běžely. To určitě ne. My jsme si jí strašně vážily a měly jsme ji rády. Vždycky jsme se těšily, když přijeli, ale měly jsme vždycky takový určitý odstup k ní. Ale měla nás prostě hrozně ráda, to vím bezpečně. To je strašně těžké říci, takový ten vztah k ní. Ale dodnes je pro mě babička pojem, nenahraditelný.*“²⁵⁰

²⁴² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, Vídeň, 21. 1. 1903.

²⁴³ Kunhuta Mensdorff-Pouilly (1899–1989) byla pátým z jedenácti potomků Emanuela Mensdorffa-Pouilly a Anny Marie roz. Westphalen zu Fürstenberg. K její osobě zejm. L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 45–64.

²⁴⁴ K hradu Český Šternberk v době, kdy byl jeho majitelem Jiří Douglas Sternberg, tj. v letech 1907–1943, podrobně P. KYSELOVÁ, *Osudy majetku Sternbergů*, s. 37–40. O životě na hradě po sňatku Jiřího s Kunhutou Mensdorff-Pouilly roku 1921 J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 39an.

²⁴⁵ Jiří Douglas Sternberg vlastnil zámek Březina v letech 1907–1943 a 1945–1949. O zámku v této době podrobně P. KYSELOVÁ, *Osudy majetku Sternbergů*, s. 27–31. V roce 1992 byl zámek na základě restitučního zákona vrácen zpět do rukou Sternbergů; majitelem se stal syn Jiřího Douglase, Zdeněk Sternberg. Dnes je objekt prázdný, bez trvalého využití. Tamtéž, s. 34.

²⁴⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, opis závěti Aloise Sternberga, Vídeň, 12. 5. 1904.

²⁴⁷ Český Šternberk byl do soukromých rukou Zdeňka Sternberga předán v r. 1992. J. ZEMANOVÁ, *Jiří Douglas Sternberg*, s. 69.

²⁴⁸ L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 38.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 110. (Příloha č. 5: Rozhovor s Karolínou Wratislavovou ze dne 11. 9. 2013).

²⁵⁰ Tamtéž.

Zámek Jemniště připadl rovným dílem dvěma sestrám Jiřího Douglase, Marii Gabriele (1890–1934) a Terezii (1902–1985). Ty se ovšem „nehodlaly plést do typicky mužských záležitostí, jako jsou finance, investice, stavebnictví.“²⁵¹ Ačkoliv Marie Gabriela zemřela bezdětná, stihla se krátce před svou smrtí provdat za jistého šoféra Malimánka, který si po jejím skonu činil nárok na polovinu zámku. Vše se dostalo k soudu a Jiří Douglas Sternberg musel Malimánka vyplatit.²⁵² Mladší Terezie se roku 1927 provdala za Františka Josefa Mensdorffa-Pouilly (1897–1991).²⁵³ Manželé po sobě nezanechali žádné potomky.

---

²⁵¹ Z. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 39.

²⁵² L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 108. (Příloha č. 4: Doplnující rozhovor s manžely Sternbergovými ze dne 29. 3. 2014).

²⁵³ František Josef byl synem Alfonse Vladimíra hr. Mensdorffa-Pouilly (1864–1935) a Idy, roz. hr. Paarové (1867–1945).

5.

ZDENKA, KUNHUTA, KAROLÍNA: ŽIVOTY TŘÍ ŠLECHTIČEN

Osudy tří sester Aloise a Filipa ze Sternbergu lze označit za takřka vzorový příklad života aristokratek: dvě nejstarší uzavřely dle očekávání rodiny stavovsky odpovídající sňatek, nejmladší – nijak překvapivě – zůstala svobodná.

Jako první vstoupila do manželství druhorozená Kunhuta (1847–1916), která se ve svých třiadvaceti letech provdala za Františka Evžena prince z Lobkowicz (1839–1898).²⁵⁴ Urozený pár oddal dne 19. ledna 1870 ve vídeňském klášteře U Skotů opat Othmar Helferstorfer.²⁵⁵ „Ženich se objevil v uniformě rytmistra, nevěsta přišla v bílých šatech zdobených drahocennými krajkami a na hlavě měla posazený myrtový věnec. Místní aristokracie dorazila v hojném počtu,²⁵⁶ napsal druhého dne *Fremden-Blatt*. Po obřadu se konal oběd v domě hraběcí rodiny Festeticsů a večer odcestovali novomanželé do Čech.²⁵⁷

František z Lobkowicz představoval pro mladou komtesu ze Sternbergu – alespoň co se týče urozenosti krve a vyhlídek na zisk majetku – ideálního partnera. Knížecí rod Lobkowiczů²⁵⁸ náležel svým původem mezi starobylé české rody. Mimoto se řadil k rodinám mediatizovaným²⁵⁹ a spolu s několika dalšími knížecími rody²⁶⁰ představoval skutečnou špičku rakouské aristokracie.

---

²⁵⁴ SOA Plzeň, Rodinný archiv Stadionů (dále jen RA Stadionů), inv. č. 1465, kart. 298, svatební oznámení Františka Lobkowicze a Kunhuty Sternbergové, 1870.

²⁵⁵ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, opis oddacího listu Františka a Kunhuty z Lobkowicz, 26. 1. 1870.

²⁵⁶ *Fremden-Blatt* zmiňuje následující hosty: „Členové rodiny z Lobkowicz, knížata z Liechtensteinu, Auersperg, Ahrenberg, markrabě Pallavicini s chotí, hrabata z Grünnu, Wrba, Hoyos, Bougoiny, Haller, Festetics aj.“ *Fremden-Blatt*, Nr. 19, 20. 1. 1870.

²⁵⁷ Tamtéž.

²⁵⁸ K dějinám rodu Lobkowiczů podrobně: KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002; STELLNER, František – ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001, s. 146–163; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 163–193.

²⁵⁹ K tzv. mediatizovaným rodům náležely ty, které měly k 6. srpnu 1806 (tedy ke dni, kdy se František I. vzdal koruny Svaté říše římské) virilní nebo kuriální hlas na někdejším říšském sněmu. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 45.

²⁶⁰ V Rakousku byly za mediatizované pokládány následující knížecí rody: Auerspergové, Colloredo-Mannsfeldové, Dietrichsteinové, Esterházyové, Kaunitz-Rietbergové, Khevenhüllerové, Lobkowiczové, Metternichové, Rosenbergové, Salm-Reifferscheidt-Krautheim-Raitzové, Schwarzenbergové, Schönburgové, Stahrenbergové, Trauttmansdorffové, Windisch-Grätzové. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 45–46.

Mladý princ náležel ke křimické linii rodu,²⁶¹ založené jeho otcem Janem Karlem princem z Lobkowicz (1799–1878).²⁶² Jako druhorozený syn neměl Jan Karel mnoho šancí na získání roudnického rodového fideikomisu, a z rodinného majetku získal pouze statek a zámek Želeč na jihu Čech. Navzdory tomuto dědictví mohl nakonec Jan Karel svým dětem – a především svému jedinému žijícímu synovi Františkovi – odkázat mnohonásobně větší majetek. K jeho nečekanému nabytí se váže zajímavý příběh: Jan Karel údajně jednoho večera zpozoroval v ulici na Malé Straně v Praze staršího člověka, kterému se udělalo nevolno. Neváhal a poskytl mu pomoc, aniž by přitom tušil, o koho se jednalo. Muž, kterému pomohl, byl František Josef z Wrtby (1759–1830), poslední žijící potomek staročeského rodu Hroznaťů. Za svého univerzálního dědice určil svobodný hrabě Wrtba svého tehdejšího zachránce, Jana Karla z Lobkowicz, který se tak nečekaně stal vlastníkem panství Křimice, Žinkovy, Nekmíř a Konopiště. Princ své majetky odkázal svým třem dcerám²⁶³ a především synovi Františkovi, který zdědil hlavní rodová panství Křimice a Konopiště.²⁶⁴

V Křimicích a na Konopišti trávili František s Kunhutou společné chvíle od jara do podzimu a během zimní společenské sezony se nejvíce vyskytovali v Praze. Především zámek na Konopišti se jim stal oblíbeným místem pobytu, kde k velké radosti příbuzných a přátel pořádali mezi šlechtou tak populární (podzimní) hony.

Nanejvýš neradostný problém představovaly v životě manželů stále rostoucí Františkovy dluhy. Se správným hospodařením a péčí o lehce nabyté statky měl potíže již jeho otec Jan Karel. Podle slov Janova vzdáleného synovce Ervína Lobkowicze (1887–1965) pokazil jeho strýc velkou objednávku pro město Berlín, které si na vydláždění ulic objednalo velký počet dlažebních kostek z kamenolomu na Konopišti. Jan Karel dal z nejasných důvodů do velkého množství kamenů vytesat erb Lobkowiczů a nadto se zjistilo, že dodané kameny neodpovídají požadovaným rozměrům a dodávka byla odmítnuta. „*Škoda byla ohromná,*“ napsal Ervín Lobkowicz, a dodal, že „*podobně se rozprášil i ostatní snadno získaný majetek.*“²⁶⁵ V roce 1873, ještě za života Františkova otce Jana († 1878), navíc rodinný majetek vážně postihla hospodářská krize.²⁶⁶ Zdá se, že s finančními problémy se pak František potýkal po celý svůj život. Se zmenšením narůstajících dluhů se mu snažili

²⁶¹ Křimická linie představuje odnož roudnické primogenitury.

²⁶² Jeho manželkou byla předčasně zemřelá Karolína hr. z Wrba a Freudenthalu (1815–1845). Manželé spolu měli 5 dětí: Karolínu (1835–1881), Marii Markétu (1837–1870), Františka Evženu (1839–1898), Janu (1840–1872) a Evženu (1842–1866).

²⁶³ Karolína získala Žinkovy, Marie Markéta Želeč, Jana Nekmíř.

²⁶⁴ F. STELLNER – J. ŽUPANIČ – M. FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 155–158; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 192.

²⁶⁵ LOBKOWICZ, Erwein, *Vzpomínky na monarchii*, Praha 1997, s. 26.

²⁶⁶ F. STELLNER – J. ŽUPANIČ – M. FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 157.

vypomáhat příbuzní ze strany manželky Kunhuty. Především jeho tchán Zdeněk Sternberg mu údajně pomoc nikdy neodmítl, ačkoliv svému stále zadluženému zeti sdělil, že „*dobročinnost je sice konání bohulibé, ale nenese úroky a navíc ještě snižuje kapitál.*“²⁶⁷ Mimoto svou dceru Kunhutu hrabě upozornil, že „*poté, co se na Františkově majetku, jak známo, podílel se značným kapitálem, tak by rád slyšel, jak dalece jsou jednání kvůli prodeji, jelikož je pro něj důležité vědět, zda a co se v tomto směru stalo.*“²⁶⁸ Zdeněk Sternberg patrně hovořil o prodeji zámku Konopiště. K odprodeji tohoto sídla došlo roku 1887 – zámek tehdy koupil budoucí následník trůnu, arcivévoda František Ferdinand d'Este. Část původních zámeckých sbírek a cennou rozsáhlou vrtbovskou knihovnu si ovšem František ponechal a dal je umístit na své sídlo v Křimicích. Vzpomínkou na jeho bývalý zámek měl být princi tzv. Zámeček, zmenšená kopie Konopiště, kterou si nechal postavit nedaleko křimického zámku.²⁶⁹ Dluhy a nedostatek financí ovšem trápily Františka Lobkowicze i po prodeji Konopiště. Ještě v roce 1896 řešil jeho švagr Alois Sternberg záležitost týkající se splacení jakési Františkovy půjčky a rozhodl se mu vypomoci zasláním finančního obnosu. Alois psal tehdy sestře Kunhutě, aby ho předně informovala, zda je nějaký stanovený termín pro splacení částky a zamýšlel zaslat finance po částech, aby údajně „*nemusel posílat poštou najednou tolik peněz*“. O jak vysokou částku se jednalo, není jasné. Zcela pochopitelně se také Alois zajímal o to, „*zda si [František] tyto peníze snad nakonec nepůjčil od nějakého lichváře, což by bylo ještě více nerozvážné,*“ podotkl. Mimoto k celé záležitosti důrazně poznamenal: „*Milá Kunhuto! Velmi lituji, že Ti František, té co má beztak nadmíru bídy a starostí na všech stranách, ještě způsobil takové problémy. Je potřeba se domluvit, kdy a kde se s ním sejdu, ale samozřejmě v nepřítomnosti otce, abych mu řekl několik vážných slov, nejen k výše uvedenému, nýbrž také abych ho co nejdůrazněji ujistil, že pokud ještě jednou upadne do dluhů, jsem pevně rozhodnutý již nikdy více ani jemu, ani svým sourozencům [podtrhl Alois], *nevypomoci z nesnází.*“²⁷⁰ Víme, že do dané problematiky zasahoval i Kunhutin druhý bratr Filip, když Alois napsal, že se s ním – tedy s Filipem – poradí o tom, jak celou záležitost urovnat. Nadto Alois doufal, že „*to zůstane jen u tohoto jednoho případu a v co největší míře budou ušetřeni této trapné nepřijemnosti*“ a poradil sestře, aby o celém problému zpravila také své děti.²⁷¹*

²⁶⁷ V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 30.

²⁶⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Zdeňka dceři Kunhutě, b. m., b. d.

²⁶⁹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 192.

²⁷⁰ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 16. 4. 1896.

²⁷¹ Tamtéž.

Se svým chotěm Františkem měla Kunhuta šest dětí, z toho čtyři syny. Prvorozený Evžen, který přišel na svět v říjnu roku 1870, zemřel o dva měsíce později. Poté následovali: František Zdeněk (1872–1927), Karolína (1873–1951), Bedřich Filip (1875–1931), Jaroslav (1877–1953) a Marie Terezie (1880–1948). Při výběru křestních jmen dětí se opět dbalo na to, aby byla zvolena „tradiční“ jména, která se po staletí opakovaně užívala v tom kterém rodě. Tak například pro rodinu Lobkowiczů i Sternbergů byl typickým jménem Jaroslav, z rodiny Sternbergů také pocházela jména jako Zdeněk nebo Filip. Dětem se rovněž dávaly přezdívky – kupříkladu Bedřich Filip je v dopisech vždy zmiňován jako *Litti*.

Všem potomkům knížecího páru se zajisté dostalo náležité výchovy a vzdělání, probíhající dle zvyklostí aristokracie zcela soukromě v domácím prostředí. Vyučování dcer probíhalo výhradně s domácím učitelem a zřejmě bylo více zaměřeno na získání praktických dovedností, které měla dívka v budoucnu uplatnit při vedení vlastní domácnosti. Synové měli naopak možnost studovat privátně na gymnáziu (výuka probíhala doma a na gymnáziu skládali pouze zkoušky) a poté mohli pokračovat ve studiu na univerzitě.²⁷² Odlišný systém ve vzdělání urozených dívek a chlapců je zřetelný i z dochované korespondence, byť jsou zde zprávy o dětech zachyceny velmi málo. V lednu roku 1888 informovala Kunhuta svého otce o tom, že se právě vrátili ze zkoušky a „*chválabo hu je vše dobré*“. Výčet dosažených výsledků se přirozeně týkal pouze chlapců: „*Jaroslav má 4 předměty, 3 výborně, 1 chvalitebný. Litti [Bedřich Filip] má u 5 předmětů 2 výborné a 3 chvalitebné. Vše trvalo 2 hodiny. Příští pondělí jde na zkoušku František.*“²⁷³ Další zkoušení čekalo mladé aristokraty v létě, kdy psala Kunhuta svému otci, že se „*ted' chlapci velmi mnoho učí. Asi za 4 týdny jsou zkoušky, 3 dny po sobě,*“²⁷⁴ dodala. Bedřich a Jaroslav studovali po maturitě na vysoké škole a 21. ledna roku 1903 se Kunhuta radovala z jejich promoce. Oba bratři získali titul doktora práv.²⁷⁵ Bedřich Filip nastoupil v srpnu roku 1903 do státní služby v Salcburku a strýc Filip Sternberg mu popřál, „*aby mu zvolené povolání vyhovovalo a aby časem mohl zastávat vyšší úřad.*“²⁷⁶

---

²⁷² K výchově a vzdělání dětí v rakouských šlechtických rodinách v 19. století nejpodrobněji VAŠÁKOVÁ, Zuzana, *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století*. Rigorózní práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Konzultant práce Jan Županič, Praha 2012.

²⁷³ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 335, kart. 22, dopis Kunhuty otci Zdeňkovi, Praha, 16. 1. 1888.

²⁷⁴ Tamtéž, Křimice, 4. 6. 1888.

²⁷⁵ Ústav dějin Univerzity Karlovy – Archiv Univerzity Karlovy (dále jen ÚDAUK), Matriky Univerzity Karlovy (dále jen MUK), inv. č. 2, s. 723.

²⁷⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, Březina, 13. 8. 1903.

Ze synů Františka a Kunhuty z Lobkowicz se oženil pouze nejmladší Jaroslav. Na tomto místě můžeme připomenout dětský bál u Buquoyů, pořádaný v dubnu roku 1890, na který se chystal i tehdy třináctiletý Jaroslav. Kunhuta o svém synovi napsala, že „*se již hrozně těší, ačkoliv se velmi obává, že nedostane žádnou tanečnici. To ale nehrozí, vzhledem k tomu, jak je mezi malými dámami oblíbený,*“²⁷⁷ dodala. V roce 1905 se mladý Jaroslav Lobkowicz oženil s Marií Terezií hraběnkou z Beaufort-Spontinu (1885–1942).²⁷⁸ Manželé spolu měli 14 dětí, z toho sedm synů.

Kunhutin manžel František Evžen zemřel v Křimicích v srpnu roku 1898 ve věku pouhých 59 let. Během svého života se potýkal se zdravotními obtížemi různého typu. Nejvíce diskutovaná choroba v korespondenci se týkala onemocnění pohybového aparátu, s největší pravděpodobností se jednalo o dnu, „*nemoc bohatých*“. Z tohoto důvodu František často podnikal populární cesty za zdravím – nejčastěji se uchyloval k léčivým pramenům do Teplic. Bezpečně víme, že zde pobýval v letech 1881, 1884, 1886, a to v zimních i letních měsících, a patrně i v jiných letech. Mnohdy mu pobyt v lázeňském městečku zpříjemňovala přítomnost jeho manželky Kunhuty. Choroba u něj propukla nejpozději v roce 1875, možná i dříve. O Františkovu zdravotní stav se také zajímal jeho švagr Alois Sternberg: „*Všechny nás potěšilo, že se Františkovi zase daří dobře, jen bych mu přál, aby brzy uplynuly čtyři bezmasé týdny,*“²⁷⁹ napsal roku 1875 sestře Kunhutě. V následujících letech se ovšem jeho choroba příliš nezlepšovala a v roce 1881 mu dokonce znemožnila odjet do Vídně, kde měl složit přísahu po udělení hodnosti c. k. komořího. Nepříjemnou situaci se snažil vyřešit jeho švagr Alois Sternberg, který ho zašel na úřad nejvyššího komořího omluvit. Zdá se, že František nakonec vykonal svou přísahu v Praze za přítomnosti nejvyššího komořího, hraběte Crennevilla.²⁸⁰ Roku 1884 musela zase Kunhuta informovat svého otce o tom, že *tentokrát se to lepší jen velmi pomalu. Levá noha je vcelku dobrá, ale pravá ještě není v pořádku a večer ještě stále otéká.*“²⁸¹ Bolesti sužovaly Kunhutina chotě i v dalších letech: „*To, že měl František zase tak dlouhotrvající záchvat dny, je opravdu mrzuté,*“²⁸² napsal Alois Sternberg.

K osobě Františka Lobkowicze alespoň pro zajímavost dodejme, že náležel ke kruhům národně orientovaných aristokratů. Nejprve zasedal ve sněmovně jako poslanec za

---

²⁷⁷ Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Kunhuty otci Zdeňkovi, Praha, 13. 4. 1890.

²⁷⁸ Hraběnka byla dcerou Bedřicha vévody z Beaufort-Spontinu (1843–1916) a Melánie princ. de Ligne (1855–1931).

²⁷⁹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 362, kart. 29, dopis Aloise sestře Kunhutě, Březina, 23. 6. 1875.

²⁸⁰ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 10. a 11. 1. 1881.

²⁸¹ Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Kunhuty otci Zdeňkovi, Praha, 9. 4. 1884.

²⁸² Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 18. 3. 1893.

velkostatkářskou kurii, jelikož se ale neshodl s ostatními poslanci, vzdal se mandátu a nakonec byl zvolen za kurii měst a obchodních a živnostenských komor v Českých Budějovicích. Nadto byl i významným podporovatelem Národního muzea.²⁸³ Svému nejmladšímu synovi Jaroslavovi mohl nakonec z původně rozsáhlého majetku odkázat pouze panství se zámkem v Křimicích. Zde také 5. dubna 1916 zemřela Kunhuta z Lobkowicz. Někdejší hraběnce ze Sternbergu bylo 70 let. Její tělo spočinulo v rodinné hrobce v Křimicích.²⁸⁴

Kunhutina starší sestra Zdenka (1846–1915) vstoupila do manželství ve svých 29 letech. Ženich mladé komtesy ze Sternbergu opět náležel k rodině, která představovala záruku dostatečně starého a urozeného šlechtického rodu. Jejím chotěm se stal vdovec Karel Fridrich hrabě Schönborn (1840–1908). Zásnuby budoucích manželů proběhly v dubnu 1875,²⁸⁵ svatební obřad se konal v zámecké kapli v Březině v polovině září roku 1875.²⁸⁶

Schönbornové byli původně starým rýnským rodem, jehož kořeny vedou do druhé poloviny 13. století.²⁸⁷ Ačkoliv náleželi k rodinám s hraběcím titulem, byli postaveni – díky držbě majetků na území bývalé Svaté říše římské – na roveň někdejších říšských knížecích rodů. Privilegované postavení bylo ovšem přiznáno jen hlavě daného hraběcího rodu, která také směla užívat titul *Erlaucht* (Osvícenost). V rodině Schönbornů náležela tato výsada rakouské linii Schönborn-Buchheim,²⁸⁸ Kunhutin manžel Karel Fridrich náležel k české větvi.²⁸⁹ Není bez zajímavosti, že i tato linie – samozřejmě zcela neoprávněně – užívala titul *Erlaucht*.²⁹⁰

Karel Fridrich byl nejstarším synem Ervína Damiána Huga hraběte Schönborna (1812–1881) a Kristýny rozené hraběnky Brühlové (1817–1902). „*Byl to statný muž, velice společenský, se slabou stránkou pro něžné pohlaví. (...) Měl jednu vadu – mluvil špatně*

²⁸³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 192; F. STELLNER – J. ŽUPANIČ – M. FIALA, *Encyklopedie knížecích rodů*, s. 158.

²⁸⁴ *Pilsner Tagblatt*, Nr. 96, 7. 4. 1916.

²⁸⁵ *Die Presse*, Nr. 108, 19. 4. 1875.

²⁸⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, opis oddacího listu Karla Schönborna a Zdenky Sternbergové, Praha, 21. 1. 1902; *Neues Fremden-Blatt*, Nr. 246, 5. 9. 1875; *Wiener Salonblatt*, Nr. 37, 11. 9. 1875. Na svatbě šli urozenému páru za svědky: František princ Lobkowicz, manžel nevěstiny sestry Kunhuty; Bedřich hr. Brühl, patrně strýc ženicha; Alois hr. Sternberg, bratr nevěsty.

²⁸⁷ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 251.

²⁸⁸ J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 46. Na území Rakouska byly na roveň knížat postaveny tyto hraběcí rody: Harrachové, Kuefsteinové, Schönborn-Buchheimové, Stadion-Thannhausenové, Stadion-Warthusenové, Sternberg-Manderscheidtové, Wurmbrandové. Tamtéž.

²⁸⁹ Tři hlavní větve rodu založili synové Huga Damiana (1738–1817): nejstarší František Filip († 1841) rakouskou Schönborn-Buchheim, prostřední František Ervín Damian († 1840) bavorskou Schönborn-Wiesentheid a nejmladší Bedřich Karel Josef († 1849) českou linii. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 325.

²⁹⁰ Další podrobnosti viz SOA Plzeň, RA Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě, inv. č. 20, sign. B III.1, kart. 3, neoprávněně užívání titulu „Erlaucht“ českou linií rodiny Schönbornů.

česky.²⁹¹ Po smrti svého otce se stal majitelem rodinného fideikomisu v Dolních Lukavicích na Plzeňsku. Součástí dědictví byl také zámek, letní sídlo rodiny. Velkostatek (včetně připojených statků) se tehdy skládal z osmnácti hospodářských dvorů, devíti ovčínů, dvou pivovarů, dvou mlýnů, dvou cihelen, lihovaru, lesů a rozlehlých ovocných školek.²⁹² Stál zde také lázeňský dům, restaurace a honosné vily. Mimoto šlechta přispívala na činnost tří chudinských špitálů. V roce 1889 byla hodnota panství vyčíslena na 2,92 milionu zlatých.²⁹³ Celý fideikomis zahrnoval vedle panství Lukavice a Dlažkovice také statky Přichovice, Přeštice, Malešice, Kozolupy a pražské domy.

Díky neehospodárné péči a rozmařilosti ovšem Karel během několika let své panství zadlužil.²⁹⁴ Problémy vlastníků rozlehlých statků vystihl roku 1900 v dopise Karlovi jeho švagr Filip Sternberg, který se nedávno sám stal majitelem panství: „*Jako vlastník velkého pozemku a majitel hostinců a podobných zlatých dolů musíš přeci sám vědět, jakou dnes mají tyto věci cenu, a že z deseti vlastníků je jich devět politováníhodných a že má být každý co nejlaskavěji varován před koupí panství, protože dozajista znehodnotí svůj kapitál nebo o něj dokonce přijde. Musíš také vědět, že za posledních 10 let panské statky výrazně ztratily na ceně díky neustále vzrůstajícím nákladům a že statky, které leží jako ty naše, v méně úrodných krajinách, podléhají tomuto znehodnocení ještě daleko víc.*“²⁹⁵

Karel hrabě Schönborn měl celkem devět dětí. Z prvního manželství s Johannou princeznou z Lobkowicz (1840–1872) vzešlo sedm potomků,²⁹⁶ s druhou manželkou Zdenkou ze Sternbergu měl tři děti. Svého prvního potomka porodila Zdenka roku 1878. Na svět přišla dcera a dostala jméno Terezie (1878–1949). Poté následovali dva synové: Zdeněk (1879–1960) a Vojtěch (1881–1946).

Ve zkoumané korespondenci jsou zmínky o Zdenčiných třech dětech velmi strohé a vzácné. Objevují se přirozeně zprávy o jejich narození a o stavu matky. Tak například po narození dcery Terezie napsal otec novorozeněte Karel švagru Aloisovi ze Sternbergu, že „*je Terezie vysoká 49 cm a že Zdenka bude vstávat teprve v prvních dnech příštího týdne.*“ Tuto skutečnost pak hrabě Alois napsal sestře Kunhutě, ovšem dodal, že „*jistě bude mít také*

---

²⁹¹ KASL, Jaroslav, *Vemousi*, in: Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska 7 (19), č. 2, 2004, s. 19.

²⁹² KLEPŠOVÁ, Eva, *Historie Dolní Lukavice do roku 1945*, Dolní Lukavice 2009, s. 29.

²⁹³ KOBLASA, Pavel, *Panství Lukavice a hraběcí rodina Schönbornů*, in: Rodopisná revue 10, č. 3, 2008, s. 2.

²⁹⁴ E. KLEPŠOVÁ, *Historie Dolní Lukavice*, s. 29.

²⁹⁵ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Filipa švagra Karlovi z Schönbornu, Vídeň, 5. 4. 1900.

²⁹⁶ Ervín (1862–1882), Jan (1864–1912), Fridrich (1865–1919), Anna (1866–?), Josef (1866–1913), František (1870–1942) a Kristýna (1872–1918).

*bezprostřední zprávy o urozené šestinedělce.*²⁹⁷ Běžné jsou také informace o zdravotním stavu a nemocech dětí: „*Dětem se daří stejně, včera mohly poprvé ven, ale nenastalo žádné viditelné zlepšení. Teplý čerstvý vzduch by měl být nejlepším lékem proti kašli,*“ informovala Zdenka svého otce.²⁹⁸

Z dochovaných dopisů bohužel nevyplývá vztah Zdenky k jejím šesti nevlastním dětem. Alespoň na základě její závěti můžeme usuzovat, že k nim chovala vřelou náklonnost. Ve své poslední vůli jim děkuje za projevenou lásku a píše, že „*se jim vždy snažila nahradit jejich zesnulou matku, jak jen to bylo možné.*“²⁹⁹

Od jara do podzimu pobývala rodina zpravidla na dolnolukavickém zámku nebo na zámku v Malešicích, v zimě se nejvíce zdržovali v Praze. Život na zámku v Dolních Lukavicích v 70. a 80. letech pozoruhodně vyličil ve svých vzpomínkách rodák z Přeštic Karel Schwarz: „*V nedalekém od Přeštic zámku dolnolukavickém – hrabat Schönbornů – začínalo vždy jarem otevřením žaluziových okenic svítit do velikých oken zámeckých slunce plným jasem. (...) Ohlášený příjezd vrchnosti rozproudil vždy život všeho zaměstnanectva uvnitř i zevně zámku. Všude se čistilo, urovnávalo, aby to působilo dojmem ladným na příchozí a první dojem vždy zvítězil pro další spokojenost. Pokud nebyla dráha na Přeštice, přijíždělo se z Plzně na čtyřech i pěti povozech i se zavazadly a služebnictvem a před zámkem se shromáždilo všechno osazenstvo a zaměstnanectvo k uvítání ‚panstva‘ – jak se říkalo. Pan hrabě vystoupil, vítal se s panem ředitelem, nadlesním i pány správci. Každému podal ruku, co je nového, se dotazoval, a paní hraběnka, obklopená ženami, mívala těžkou chvíli, všem se zavděčit dotazem o zdraví, rodině, a co chvíli pohladila, potřepala staré známé, které i se slzami v očích vítaly svou dobroditelku. Jen se trochu v zámku usadili, už tu byl večerní průvod s hudbou a zpěvy na uvítanou. Prasklo na to mnohé vědro piva z panského pivovaru a povznesená nálada chrlila chválu i slávu vrchnosti do pozdních hodin. Na zámku třepotal se po ránu prapor, hlásající přítomnost majitelů, před zámkem objevily se různé povozy nebo i osedlaní koníci k vyjížděním do okolí. (...) Podzimní honitby s pozvanými hosty modré krve i významnými osobnostmi z okolí zakončily bujarý život na venku. (...) Zbyly jen vzpomínky. (...) Zvláště zámecký zahradník dlouho si blaze vzpomínal na dobrotivé srdce paní hraběnky. Ta přivezla si jednou z Prahy krásného pudla, ostříhaného jako lva, kterého koupila od nějakého cirku za drahý peníz pro různé ty umělecké výkony, a těšila se z něho jako ze společníka*

²⁹⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 16. 1. 1878.

²⁹⁸ Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Zdenky otci Zdeňkovi, Malešice, 16. 6. 1881.

²⁹⁹ SOA Plzeň, RA Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě, inv. č. 33, sign. B V.1, kart. 4, opis testamentu Zdenky z Schönbornu, roz. ze Sternbergu, Malešice, 13. 8. 1911.

veselého a dovedného. Pes z přísné dresury pojednou se octl v jiných poměrech, zámecká kuchyně skýtala hojnost požitků, služebnictvu pes za kousek cukru stavěl se i na hlavu, kotrmelce dělal, přes nastavenou nohu přeskakoval a při všeobecné oblibě tloustl do tvarů nevhodných tomu umělectví tak, že se konečně paní hraběnka styděla vzít jej s sebou na zimu do Prahy. Zámecký zahradník, milovník psů i honitby, zamlouval se paní hraběnce a tak se sama k němu vypravila, jestli by pudla přes zimu nevzal do ošetřování. (...) Než přijela paní hraběnka z jara, omládl, zbujněl, že ho nemohla ani poznat a zahradníkovi ještě pětku přidala za tu péči a dobré srdce.“³⁰⁰

Zdenky manžel Karel Schönborn zemřel v Novém Dvoře v květnu 1908 ve věku 69 let.³⁰¹ Dědicem rodového fideikomisu Dolní Lukavice se stal jeho druhorozený syn z prvního manželství Jan (1864–1912), jelikož starší Ervín zemřel již roku 1882 ve svých dvaceti letech. O svěřené panství se Jan údajně mnoho nestaral,³⁰² jeho posledním majitelem byl Janův syn Karel Jan (1890–1952).

Konec první světové války zastihl Karla Jana na jeho zámeckém sídle v Dolních Lukavicích, kde došlo ke konfliktu s místním obyvatelstvem a hrabě byl nucen odjet i s rodinou do Prahy.³⁰³ Na základě pozemkové reformy byla Schönbornovi odebrána část jeho půdy.³⁰⁴ Většina zámku i parku byla zabrána pro potřeby Ústavu hluchoněmých dětí na Smíchově.³⁰⁵ Objekt nicméně zůstal v nájmu majitele, kterým byl i nadále Karel Jan Schönborn. Teprve na prahu druhé světové války, v roce 1938, koupil zámek, dvůr, pivovar a část lesů politik a diplomat dr. Ferdinand Veverka.³⁰⁶

³⁰⁰ SCHWARZ, Karel, *Pomněnky. Druhá hrst feuilletonů o Přešticích, uveřejněných v „Českém deníku“ pod názvem: Obrázky z Přeštic z let sedmdesátých a osmdesátých a značkou „-kš-“*, Přeštice 1937, s. 82–86.

³⁰¹ SOA Plzeň, RA Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě, inv. č. 8, sign. A V.1, kart. 1, úmrtní oznámení Karla hr. Schönborna, 1908.

³⁰² E. KLEPSOVÁ, *Historie Dolní Lukavice*, s. 30–31.

³⁰³ „Po převratu počátkem listopadu 1918 v prvním nadšení učinil se večer shluk lidí před zámkem proti hraběti, ježto týž před válkou projevoval německé smýšlení. Lid tento chtěl dle náhledů některých rozebrati zámecké zařízení, neboť přišly i ženy ze sousedních vesnic s nůžkami. Poněvadž ale nebylo mezi nimi odvahy ku takovému počínání, spokojili se tím, že padlo mnoho nadávek, nějaké okno vytlučeno. Ze všeho dostal Karel [Jan] Schönborn strach a druhý den časně z rána se svojí rodinou odjel do Prahy, kdež se dal pod ochranu národního výboru. V krátkém na to čase nechal odstěhovati veškerý nábytek ze zámku a odvésti na Skalku, kde se ubytoval. Tamtéž převedl i svoje úřady a zde v místě nechal jen lesní úřad.“ Viz Státní okresní archiv Plzeň-jih se sídlem v Blovicích (dále jen SOKA Plzeň-jih), Archiv obce Dolní Lukavice (dále jen AO Dolní Lukavice), Pamětní kniha. Obec Dolní Lukavice. 1929–1937(1946), s. 10–11.

³⁰⁴ „Na základě zákona o parcelaci půdy (...) přikročeno i u nás ku parcelaci půdy z pozemků velkostatkáře Karla [Jana] Schönborna. Celkem rozděleno asi 40 ha půdy a jemu ponechán zbytek ve výměře 110 ha. Rovněž i les Háj ležící na katastru zdejšímu ponechán.“ Tamtéž, s. 11.

³⁰⁵ Tamtéž.

³⁰⁶ KLEPSOVÁ, Eva, *Historie obce Dolní Lukavice do roku 1945*. Diplomová práce. Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Jan Kumpera, Plzeň 2007, s. 28.

Zdenka Schönbornová zemřela na zámku v Malešicích v září 1915 ve věku 70 let.³⁰⁷ Svůj majetek odkázala (s výjimkou konkrétních předmětů, které údajně zmínila v dopisech) rovným dílem svým třem dětem. Se všemi svými potomky měla velmi dobré vztahy. V závěti děkuje své dceři Terezii za to, že „*o ní tolik let pečovala s láskou a obětavostí a zpříjemnila jí život*“ a svým synům, že „*ji nikdy nezpůsobili trápení, jen radost svým slušným způsobem života a svou zbožností.*“³⁰⁸ Dcera Terezie zůstala svobodná, patrně i z důvodu nedostatku financí pro její věno. Nejmladší Vojtěch vystudoval práva a poté působil ve státní službě. Zastával úřad okresního hejtmána a jeho kariéra skončila po první světové válce. Vlastnil pouze Hořákov u Klatov, který navíc vyžehnil se svou první manželkou.³⁰⁹

Mnohem zajímavější zisky čekaly na Vojtěchova staršího bratra Zdeňka, který se roku 1905 oženil s Marií Kristýnou hraběnkou Coudenhove (1886–1940). V roce 1906 požádal svou matku, aby pro něj zakoupila statek Chlum u Hartmanic, kde poté úspěšně hospodařil až do vypuknutí velké války. Nové majetkové vyhlídky se posléze objevily roku 1908, kdy vymřel rod Stadionů.³¹⁰ Ponechme stranou Zdeňkovo propojení se Stadiony ze strany jeho babičky Terezie Sternbergové, rozené ze Stadion-Thannhausenu, a připomeňme přibuzenství ze strany Zdeňkovi tchýně Gisely, rozené ze Stadion-Warthusenu (1860–1920), které zaručovalo mnohem užší vazby s vymřelým rodem. Mezi lety 1911–1915 se vlekl soudní spor, na jehož konci byla za jedinou oprávněnou dědičku stadionského majetku určena – po přehodnocení původního soudního rozhodnutí – Gisela Coudenhove. Po její smrti přešlo stadionské dědictví (Oberstadion, Thannhausen, Kout na Šumavě a Trhanov) na její dceru a manželku Zdeňka Schönborna, Marii Kristýnu.³¹¹

---

³⁰⁷ *Fremden-Blatt*, Nr. 263, 22. 9. 1915.

³⁰⁸ SOA Plzeň, RA Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě, inv. č. 33, sign. B V.1, kart. 4, opis testamentu Zdenky z Schönbornu, roz. ze Sternbergu, Malešice, 13. 8. 1911.

³⁰⁹ J. HAUBERT, *Rodinný archiv Schönbornů*, s. 3. První manželkou Vojtěcha hr. Schönborna (1881–1946) se stala Rosina hr. Czerninová z Chudenic (1880–1926). Po jejím tragickém skonu uzavřel manželství se Selinou sv. p. Ringhofferovou (1911–1953).

³¹⁰ Rod definitivně vymřel smrtí Filipa Františka Josefa hr. Stadion-Thannhausena (1847–1908). Jméno rodu i jeho majetky přešly nakrátko do rukou polského hraběcího rodu Rzyszcewských. Větev Stadion-Warthusen vymřela r. 1906 Jiřím Františkem (1844–1906). P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 267.

³¹¹ J. HAUBERT, *Rodinný archiv Schönbornů*, s. 3–4. Po smrti Marie Kristýny († 1940) měli stadionský majetek zdědit její dva synové. Starší Gerolf (1915–1991) měl získat velkostatky v Čechách (Kout na Šumavě a Trhanov), mladšímu Zdeňkovi měly připadnout statky v Německu (Oberstadion a Thannhausen). V době úmrtí jejich matky v lednu roku 1940 však Gerolf sloužil v německé armádě. Během svého působení v Německém africkém sboru v Tunisku byl zajat Američany a následně byl deportován do USA. Do Čech se již nikdy nevrátil. Oženil se s Blankou Knappovou (1916–1943), dívkou z měšťanské rodiny, která zemřela rok po sňatku. O Gerolfovy statky se během války staral zmocněnec za dozoru jeho otce Zdeňka, který se do Koutu vrátil v roce 1941 (Zdeňk Schönborn totiž opustil Kout r. 1939 poté, co se mu nevydařilo manželství s Marií Kristýnou). Vazby členů rodu Schönbornů s Čechami skončily r. 1946 – tehdy byl Zdeňk st. odsunut na území americké zóny do Německa. Tamtéž, s. 4.

V tuto chvíli věnujme pozornost nejmladší dceři a zároveň poslednímu potomkovi Terezie a Zdeňka ze Sternbergu, Karolíně (1856–1930). Skutečnost, že tato dcera zůstala neprovdána, není nijak překvapující. S jistou nadsázkou lze dokonce o 19. století hovořit jako o „*století neprovdaných žen*“. Ve většině šlechtických rodin této doby je totiž možné najít alespoň jednu komtesu, která zůstala svobodná. Důvody mohou být různé – malé věno, které nepostačovalo k uzavření náležitého sňatku, v jiných případech zase nemoc či tělesné postižení. Ne vždy zůstala neprovdána nejmladší z urozených dcer.³¹² Patrně se vyskytovaly i případy, kdy dívka odmítla rodinou vybraného partnera a raději se sama rozhodla zůstat svobodná.

Nelze říci, že by rodina komtesy Karolíny ze Sternbergu s jejím osudem neprovdané šlechtičny počítala či ho dokonce plánovala. V roce 1873 – tehdy bylo Karolíně 17 let – se Alois zmínil nejstarší sestře Kunhutě o tom, že „*Karolína je velmi často objektem zájmu. Zejména Wlatamirl Daun a Loise Harrach s ní prohodí nějaké slovo, což jí uvádí do rozpaků.*“³¹³ Stejně jako její starší sestry, byla i ona vystavována pozornosti mladých aristokratů při společenských událostech a plesech během masopustu. Příležitostí k seznámení bylo mnoho, například v únoru roku 1876 napsala z Vídně sestře Kunhutě dopis, kde vypočetla, že „*včera byl ples u Rothschildů, jen 15 párů, dnes je u Hohenlohů, zítra u arcivévody L[udvíka] V[iktora], pozítří u dvora [bei Hof].*“³¹⁴ Ještě roku 1894 (v té době bylo Karolíně 38 let) se počítalo s možností, že by mohla uzavřít sňatek. Její otec Zdeněk Sternberg ji ve své závěti z prosince roku 1894 odkázal 600 000 zlatých rakouské měny a nadto dodal, že „*neukládá své dceři Karolíně jako povinnost, nýbrž že si od srdce přeje, aby v případě, že nevstoupí do manželství, zanechala od něj zděděný majetek stejným dílem svým sourozencům.*“³¹⁵

Ve šlechtických kruzích bylo zvykem, že neprovdaná dcera zůstala ve společné domácnosti s rodiči a ve stáří se o ně starala, případně se o svobodnou sestru mohl postarat ženatý bratr nebo vdaná sestra. Nežila ovšem z jejich financí, měla vlastní, byť mnohdy skromný příjem. Její stav byl – na rozdíl od měšťanského prostředí – respektován a přijímán.³¹⁶

³¹² Srov. LENDEROVÁ, Milena, *Matyllda ze Schwarzenbergu. Dcera, sestra, legenda*, in: Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 429; TÁŽ, *Portrét hraběnky*, s. 42–43.

³¹³ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 16. 3. 1873.

³¹⁴ Tamtéž, dopis Karolíny sestře Kunhutě, Vídeň, 27. 2. 1876.

³¹⁵ Tamtéž, inv. č. 374, kart. 32, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

³¹⁶ M. LENDEROVÁ, *Portrét hraběnky*, s. 43.

Karolína ze Sternbergu bydlela ve Vídni u svého otce Zdeňka a „*posluhovala mu ve stáří*“.³¹⁷ Po jeho skonu v březnu roku 1900 zažívala těžké chvíle, svou pomoc jí však nabídli oba její bratři. Hlavním problémem se stala otázka budoucího bydlení a zajištění vlastní domácnosti jejich neprovdané sestry. Z dochované korespondence jednoznačně vyplývá, že Karolína musela opustit rodinné sídlo v Ungargasse, do kterého se měl nastěhovat bratr Filip s rodinou. Celá situace byla nadto o něco komplikovanější: Palác ve vídeňské Ungargasse odkázal Zdeněk Sternberg († 1900) staršímu, ovšem svobodnému Aloisovi. Ten se nakonec rozhodl, že vídeňský palác přenechá k bydlení ženatému bratru Filipovi, jemuž napsal: „*Je samozřejmé a pochopitelné, že vypovíš pražský najatý [podtrhl Alois] byt a přestěhuješ se do neplaceného [podtrhl Alois] bydlení v Ungargasse, které Tobě a Tvým blízkým ze srdce rád přenechám.*“³¹⁸ Co se týče zajištění bydlení pro jejich sestru, stal se předmětem úvah byt po zemřelém otci³¹⁹ Leopolda Berchtolda. Zde měla Karolína Sternbergová – pokud by se hrabě Berchtold rozhodl, že zde nezůstane – bydlet pod jednou střechou s tetou Ludvikou, „*zač by, jak píše, byla šťastná*“. Oba bratři měli zároveň pochopení pro to, jak je „*pro ni jistě velmi bolestné, opustit dům, ve kterém žila tak dlouhá léta s rodiči a sourozenci.*“ Pro staršího Aloise bylo samozřejmé, aby se s bratrem s Filipem rozdělili v placení nájemného za sestru a dle jeho slov „*ji jaksi zařídili*“, což by podle Aloise bylo spravedlivé vzhledem k tomu, že musela podstoupit méně výhodnou výměnu než bratr Filip. „*Velmi doufám, že mi to odsouhlasíš a budeme v tom zajedno. Pak jí [sestře Karolíně], doufejme, budu moci sdělit příznivou zprávu,*“³²⁰ psal Alois Filipovi. Dodejme, že neprovdané šlechtičny bývaly ekonomicky zajištěné, a proto se také Alois vyjádřil, že „*převzetí nájemného za sestru Karolínu by bylo jen na dobu projednávání pozůstalosti* [podtrhl Alois].“³²¹

V době po smrti Zdeňka Sternberga a následného plánování nového bydlení pro Karolínu se z nejasných důvodů vyskytly určité nepříjemnosti, kdy Alois navrhl „*roznést skutečnost mezi lidi, aby zlým jazykům zavřeli ústa.*“ Mimoto dodal: „*Bylo mi sestry Karolíny upřímně líto, když ve svém dopise psala: ‚S opravdovým zármutkem často pomýšlím na to, co jsem si od 9. března [† Zdeňka] musela nechat líbit. Však je to zapsáno u milého Boha. Jsem*

³¹⁷ L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 107. (Příloha č. 4: Doplňující rozhovor s manželou Sternbergovými ze dne 29. 3. 2014).

³¹⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 10. 4. 1900.

³¹⁹ Zikmund II. Berchtold z Uherčic zemřel 19. 3. 1900.

³²⁰ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 10. 4. 1900.

³²¹ Tamtéž, 20. 4. 1900.

pevně přesvědčená o tom, že by s tím nebohý tatínek nesouhlasil!³²² Není jasné, co zkomplikovalo celou situaci po smrti otce a jakou skutečnost hodlal Alois rozhlásit mezi lidmi. Nelze vyloučit ani fakt, že hraběnka udržovala vztah s nějakým mužem.

Většina neprovdaných aristokratek byla členkou šlechtické nadace či ústavu šlechticů (v podstatě nástupce klášterů), které měly za úkol zajistit urozenou dámu po finanční stránce.³²³ Toto privilegium náleželo i neprovdané Karolíně Sternbergové, která byla čestnou dámou vévodského Savojského ústavu šlechticů ve Vídni.³²⁴ Na základě stanov z roku 1773 měl ústav pomáhat 18 dámám, kterým měl ročně poskytnout 1200 zlatých. Pravidla pro přijetí do těchto institucí byla následující: doložit dostatečně urozený původ, katolická víra, určitý minimální věk a přirozeně omezená výše majetku žadatelky.³²⁵

V tuto chvíli se ale vraťme zpět k situaci Karolíny Sternbergové, která nastala po smrti jejího otce roku 1900. Připomeňme jeho závěť, kde své nejmladší dceři – stejně tak jako jejím provdaným sestrám – odkázal 600 000 zlatých a apeloval na to, aby v případě, že neuzavře sňatek, rozdělila zděděné jmění mezi své sourozence.³²⁶ Víme, že Karolína nezůstala nadále bydlet ve Vídni, a někdy po roce 1900 se vydala na cestu do někdejších rakouských Jižních Tyrol, kde za zděděné peníze koupila statek Aufhofen (Villa Santa Caterina) v Brunecku. V místním zámku byla původně hospoda, kterou Karolína zrušila a nechala tam odstěhovat hodnotný nábytek a obrazy z Vídně. Společnost jí zde dělala jistá slečna Millbornová a převážně čeští zaměstnanci. Zemřela v Brunecku v roce 1930 a byla pochována na místním hřbitově. Majetek v Aufhofenu připadl jejímu synovci Jiřímu Douglasovi (1888–1965), který ho na počátku 50. let 20. století převedl na svou nejstarší dceru Annu (*1922).³²⁷

---

³²² SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 10. 4. 1900.

³²³ M. LENDEROVÁ, *Portrét hraběnky*, s. 43.

³²⁴ O Savojském ústavu šlechticů ve Vídni např. J. ŽUPANIČ, *Nová šlechta*, s. 235.

³²⁵ Tamtéž, s. 232.

³²⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

³²⁷ L. NEMRAVOVÁ, „*Sie sind Aristokratin?*“, s. 107–108. (Příloha č. 4: Doplnující rozhovor s manželou Sternbergovými ze dne 29. 3. 2014).

6.

PROJEVY VYBRANÉHO ŽIVOTNÍHO STYLU ARISTOKRACIE

K životnímu stylu vysoké šlechty patřil ve všech dobách neodmyslitelně lov. V 19. století byly honitby místem setkání příbuzných a přátel, příležitostí k diskuzím, tradicí i prostou zábavou. Představovaly důležitý prvek reprezentace aristokrata a byly jedním z distinktivních znaků, kterými se urozená společnost lišila od nižších vrstev.

Honební sezona začínala na konci léta a trvala přibližně do poloviny prosince. Vzhledem k oblíbenosti této aktivity probíhaly lovy vzácněji i v ostatních ročních obdobích.³²⁸ Ačkoliv byly především pánskou záležitostí, účastnily se jich také dámy.³²⁹ Ve zkoumané korespondenci nicméně ženy tomuto rozptýlení příliš nepropadaly. Pouze nejmladší Karolína psala sestře Kunhutě o jistém lovu u Lhoty, na který se vydala z Jemniště se slečnou Schwarzovou.³³⁰ Jejich cesta tam trvala tři a půl hodiny a údajně se „*skvěle bavila*“. Velmi časté byly zprávy o počtu úlovků: „*Střelilo se 40 zajíců, také jedna srna a několik koroptví,*“³³¹ dodala Karolína. V létě roku 1881 pak informovala Kunhuta svého otce o lovu na Konopišti, kterého se zúčastnil i následník trůnu princ Rudolf s chotí. O samotném lovu napsala, že „*šlo střelení docela dobře*“. Hodně času strávila s korunní princeznou Stefanií, „*jelikož střílel [patrně Rudolf] na rybníku divoké husy,*“ a zmínila se i o tom, jak je princezna „*vskutku šarmantní a tak skromná a laskavá*“.³³²

Zdeňkovi ze Sternbergu i jeho dvěma synům se stal lov oblíbenou a často provozovanou zábavou a byl přirozeně i často zmiňovaným tématem jejich korespondence. V září 1873 se pro tehdy 23letého Aloise stalo velkou událostí zastřelení daňka na Březině. Sestře Kunhutě mimoto napsal o tom, že „*Filip [na mě] žárlil. Pak mu otec dovolil si také vystřelit. Ze srdce mu přeji stejný úspěch, jelikož ještě žádného daňka nestřelil, zatímco já jsem skolil již dva kusy,*“³³³ pochlubil se. V 70. a 80 letech se lovecké zábavě často oddávali na schönbornském panství v Lukavicích, lovilo se v Malešicích a ve vsi Snopoušovy. Zváni byli také na Konopiště k Lobkowiczům či na koutské panství na Šumavě ke stadionským příbuzným.

³²⁸ V korespondenci se píše o lovech konaných v únoru, dubnu a červenci.

³²⁹ Srov. M. LENDEROVÁ, *Tragický bál*, s. 212.

³³⁰ Patrně se jednalo o Karolíninu vychovatelku.

³³¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Karolíny sestře Kunhutě, Jemniště, 26. 10. 1876.

³³² Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Kunhuty otci Zdeňkovi, Konopiště, 10. 7. 1881.

³³³ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Březina, 19. 9. 1873.

Nejvíce se stříleli koroptve a zajáci,³³⁴ výjimečněji králíci a sluky.³³⁵ Z vysoké zvěře byli v dopisech zmiňováni srny, daňci a jeleni. Množství skolených zvířat jedním šlechticem za celý jeho život mohlo být i kolem 20 000 kusů.³³⁶ V lovecké knize Filipa Sternberga je po rok 1906 zaznamenáno přes 19 000 kusů ulovené zvěře. Za obět jeho lovecké vášni padlo nejvíce zajíců (12 400 ks), koroptví (4 893 ks) a bažantů (1 131 ks). U ostatních skolených druhů nepřesahuje do konce roku 1906 množství tři sta kusů.³³⁷

Při „*provozování ušlechtilého umění lovu*“ mohlo dojít k různým nehodám. Tak například v roce 1904 Filip Sternberg nešťastnou náhodou postřelil při honitbě ve Vlašimi svého psa. „*Musel jsem ho nechat utratit. Byl jsem rozrušený a chybělo pak mnoho zajíců. Jinak to bylo velmi veselé,*“ napsal sestře Zdence.³³⁸

U Zdeňka Sternberga i u obou jeho synů je znatelný výrazný zájem o koně a jezdeckví. Každý z bratrů měl svého vlastního jezdeckého koně – Alois *Princeznu* a Filip *Polku*, kterou by dle svých slov „*neprodal ani za všechno zlato světa*“.³³⁹ V létě roku 1879 projevil lítost nad tím, že se jeho „*milovaná Polka*“ musela navrátit zpět do Českého Šternberka, kde měla „*vést klidný život*“, a dodal, že „*byla nejlepším koněm, na kterém kdy jezdil.*“³⁴⁰ Zdeněk Sternberg se vyznal i v koupi koní: „*Koně inzerováni v novinách jsou většinou kazoví, staří a vadní, u obchodníků s koňmi bude zase přemrštěná cena. Otec si proto myslí, že by bylo nejlepší najít něco na trhu,*“ poradil Filip sestře Zdence.³⁴¹ Zdeněk Sternberg si užíval jízdy na koni do posledních chvil svého života. Nebyl příliš vysoké postavy, a proto mu musel

³³⁴ Například 9. 12. 1876 bylo v Lukavicích zastřeleno 224 zajíců a 40 koroptví, při listopadovém lovu r. 1875 v Černém lese u Konopiště 100 zajíců, výjimečné nebylo ani skolení přes 300 zajíců během jednoho dne. SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 17. 12. 1876; tamtéž, Jemniště, 21. 11. 1875; tamtéž, inv. č. 362, kart. 29, dopis Zdeňka manželce Terezii, b. m., b. d.

³³⁵ „*Bavil jsem se královsky v Poličanech. Byl jsem tam předchozí týden od úterka do soboty a zúčastnil jsem se zaječího honu, přičemž jsem byl králem lovu s 21 zajíci a 4 králíky z celkového počtu 43 zajíců, 7 králíků a 2 koroptví. (...) Včera jsme měli malý zaječí lov v Dubovce. Bylo 54 zajíců, 1 králík, 2 koroptve (...)* Já [podtrhl Filip] jsem střílel jednu sluku. Kromě této jedné byly viděny ještě 4, ty ale nebyly zastřeleny.“ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 26. 10. b. r.

³³⁶ Např. Karel V. ze Schwarzenbergu (1886–1914) skolil během svého krátkého života 16 680 kusů zvěře. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 119, pozn. č. 465.

³³⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 31, lovecká kniha. Bohužel není jasné, od kterého roku si začal Filip Sternberg své úlovky zaznamenávat. Dochovaná lovecká kniha začíná r. 1906, ovšem údaje na jejím začátku značí převod množství ulovené zvěře z jiné, starší knihy, na kterou tato navazuje.

³³⁸ Tamtéž, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, Jemniště, 19. 11. 1904.

³³⁹ Tamtéž, b. m., b. d.

³⁴⁰ Tamtéž, Jemniště, 9. 6. 1879.

³⁴¹ Tamtéž, b. m., 15. 3. 1879.

podkoní ve vyšším věku nosit stolec a k němu schůdky tak, aby hrabě bez obtíží nasedl do sedla.³⁴²

Jeho mladší syn Filip nějaký čas působil jako předseda jockey klubu v Pardubicích a během první Velké pardubické steeplechase (1874) vykonával funkci hlavního rozhodčího.³⁴³ S touto zálibou v koních souvisí i jeho další zájem – malířství. Koně totiž byli častým námětem jeho obrazů. Mimoto není vyloučeno, že jeho díla byla prodávána. O tom by svědčil odhad jedné z jeho maleb s vyobrazením koňských dostihů v uměleckém spolku Luca na 80 zlatých.³⁴⁴

Výrazné umělecké sklony se projevily i u Filipova staršího bratra Aloise. S jistou nadsázkou lze o něm hovořit jako o malíři, spisovateli, překladateli, básníkovi i fotografovi. Na rozdíl od svého mladšího bratra byl Alois více nakloněn technickým novinkám své doby. Na cestách ho často doprovázel fotoaparát, kterým zvěčnil nejen hory v italském Meranu, kde často pobýval, ale také koňské závody v Pardubicích. V září roku 1903 si jako „nejnovější zábavu“ dopřál velký gramofon s několika deskami, „což nesmírně pobaví obzvláště děti na Jemništi,“ podotkl. V Grandhotelu v Meranu, kde pobýval na podzim roku 1903, našel mnoho ohlasu při třech gramofonových koncertech. Mimoto si pohrával s myšlenkou, že by zde uspořádal dobročinný koncert pro chudé. „Ještě ale nevím kdy a zda budu mít dost odvahy, aby to za něco stálo“, dodal.³⁴⁵ Dalším výdobytkem moderní techniky, který Alois často a rád využíval, byl psací stroj. Filip se dokonce zmínil sestře Kunhutě o tom, jak je „Alois velmi spokojen v Meranu a neustále cvaká psacím strojem a hraje na gramofon. Obě vskutku nevinné žerty!,“³⁴⁶ podotkl. Zda bratři ze Sternbergů využívali (či si dokonce zakoupili) také nový dopravní prostředek – automobil, z korespondence nevyplývá.³⁴⁷ Filip si pouze postěžoval na to, jak je těžké sehnat kupce pro koně. „Většina lidí koně raději prodává [podtrhl Filip], aby si mohli koupit automobil.“³⁴⁸

Co se týče sportovního vyžití v rodině Sternbergů, můžeme v jejich případě doložit – samozřejmě vedle jízdy na koni – pouze zájem o zimní bruslení na rybníku. Obecně býval

---

³⁴² V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 31–32.

³⁴³ Tamtéž, s. 33.

³⁴⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 28. 4. 1873.

³⁴⁵ Tamtéž, Meran, 2. 11. 1903.

³⁴⁶ Tamtéž, dopis Filipa sestře Kunhutě, Vídeň, 30. 12. b. r.

³⁴⁷ K používání osobního automobilu členy mladší linie rodu Sternbergů je známo prozatím to, že roku 1925 koupila na zámek Jemniště automobil Tatra 11 starší dcera Filipa Sternberga, Marie Gabriela (1890–1934). Za poskytnutí informace děkuji panu PhDr. Miloši Hořejšovi.

³⁴⁸ Tamtéž.

mezi šlechtou oblíbený šerm nebo tenis,³⁴⁹ o kterém ovšem Alois poznamenal, že mu „zůstává vzdálen, jelikož není podle jeho gusta.“³⁵⁰

Není bez zajímavosti zmínit hry, kterými se příslušníci rodu Sternbergů často a rádi bavili. Největší popularitě se těšily hazardní karetní hry *Tarrok*, *Zwick[en]*, *Whist*, *Landsknecht* či *Bezique* – nová karetní hra z přelomu 19. a 20. století, o níž Alois prohlásil, že jí nerozumí.³⁵¹ Často se hrával také biliard. Hraní her se mnohdy protáhlo do pozdních ranních hodin: „V klubu to začíná žít. Hráló se *Quinze a Macao*. Jednou jsme hráli až do půl desáté ráno a nějaký atašé, jehož jméno mi není známo, měl prohrát 63 000 franků,“³⁵² napsal Filip sestře Kunhutě. Hraním her se bavily také dámy: „Má velká partie (5 stolů) v úterý vypadala velmi pěkně, hráli jsme do půl jedné. Bohužel na mě vyšel nejhorší hráč a nebavila jsem se tak dobře jako ostatní. Včera jsem hrála u Dauna, ale jen do půl dvanácté,“³⁵³ psala Zdenka otci.

Mezi urozenými dámami patřila k typickým zálibám především četba, hra na hudební nástroj, zpěv, ruční práce či návštěvy divadel. Například Kunhuta projevila zájem o četbu knihy *Les Cousines de Satan*, kterou objevila u svého chotě Františka a poznamenala o ní, že ji „velmi baví“.³⁵⁴ O čtrnáct dní později pak informovala svou matku, že dočetla *Fanfan la Tulipe* a začala s *Mistress and Maid*.³⁵⁵ Oblíbená byla i hra na klavír – Zdenka hrála například z *Trovatory*.³⁵⁶ Zdá se, že obě sestry – Kunhuta i Zdenka – také rády zpívaly. Divadelní a hudební představení pak s oblibou navštěvovali všichni sourozenci. Zdenka zašla na Štědrý den roku 1880 s Mirzl Harrachovou na představení do německého divadla, kde shlédly *Königin*³⁵⁷ s Friederikou Bognárovou, „která je ještě velmi dobrá a nevypadá tak staře jak jistě je,“ poznamenala Zdenka, která měla slabost především pro operety.³⁵⁸ S bratrem Aloisem zase navštívila veselohru *Haus Lonei*.³⁵⁹ Sestře Kunhutě napsal Alois o tom, jak byla

---

³⁴⁹ Srov. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 121.

³⁵⁰ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 14. 3. 1890.

³⁵¹ Tamtéž, b. m., b. d.

³⁵² Tamtéž, b. m., b. d.

³⁵³ Tamtéž, inv. č. 335, kart. 22, dopis Zdenky otci Zdeňkovi, b. m., 13. 3. 1884.

³⁵⁴ Tamtéž, inv. č. 362, kart. 29, dopis Kunhuty matce Terezii, Konopiště, 28. 5. 1870.

³⁵⁵ Tamtéž, 13. 6. 1870.

³⁵⁶ Tamtéž, dopis Zdenky matce Terezii, Konopiště, b. d. *Il Trovatore* (Trubadúr) je opera Guiseppe Verdiho z r. 1853.

³⁵⁷ Jedná se o inscenaci sbírky novel Markéty Navarrské (1492–1549) *Das Heptameron. Die Erzählungen der Königin von Navarra*.

³⁵⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 335, kart. 22, dopis Zdenky otci Zdeňkovi, Praha, 25. 12. 1880.

³⁵⁹ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Lukavice, 14. 12. 1880. Veselohru napsal A. L'Arrong (1838–1908) v r. 1880.

teta Ludvika na *Die Afrikanerin*³⁶⁰ „a při scéně, kdy je loď dobyta indiány, kde se pořád střílí, rychle utekla z lóže. Ten večer jsem byl zcela nadšen z houslového sóla, které je opravdu skvělé,“³⁶¹ poznamenal. Do divadla chodil i jeho mladší bratr Filip – zhlédl například operu *Die Stumme von Portici*³⁶² nebo *Angot die Tochter der Halle*,³⁶³ kde ocenil především „okouzující hudbu“.³⁶⁴

Velkou část života aristokracie vyplňovalo cestování – záliba i nutnost, provozovaná za různými účely. Každoroční nevyhnutelnou záležitostí bylo stěhování urozených rodin z městského paláce či bytu na venkovské sídlo, a před začátkem zimní společenské sezony zase nazpět do města – do Vídně, případně do Prahy. Určitou nutnost (i zábavu) představovaly zahraniční poznávací cesty, které byly v případě mladého šlechtice cestami za vzděláním, jež měly doplnit či završit výchovu aristokrata a prohloubit jeho dosavadní vědomosti.

Bratři Alois a Filip ze Sternbergu jsou typickým příkladem šlechticů, kteří během svého života vykonali několik cest za poznáním. Oba byli během těchto svých návštěv svobodní a mladí – Aloisovi bylo v době jejich (patrně) první velké cesty do severní Itálie na jaře roku 1871 dvacet let, Filip byl o dva roky mladší. Informace o jejich cestách jsou nám známy především díky pečlivě vedeným cestovním deníkům Aloise Sternberga.³⁶⁵ Cenným pramenem jsou rovněž – byť dochované v nevelkém množství – jejich dopisy z cest otci a sestřím.³⁶⁶ Na základě těchto dochovaných archivních materiálů víme, že na své poznávací cesty vyrazili především v sedmdesátých letech, a to následovně:

---

³⁶⁰ Operu *Afričanka* složil G. Meyerbeer (1791–1864). Byla uvedena posmrtně r. 1865.

³⁶¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 4. 1. 1874.

³⁶² Tamtéž, inv. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 5. 5. 1880. Historickou grand operu *Němá z Portici* složil franc. skladatel D. Auber (1782–1871). Poprvé byla uvedena r. 1828.

³⁶³ Operu složil franc. skladatel Ch. Lecocque (1832–1918). Premiéru měla r. 1873.

³⁶⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, b. m., b. d.

³⁶⁵ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 368, kart. 30, deník z cesty do Itálie – 2 sv., 1871; tamtéž, inv. č. 369, kart. 30, deník z cest r. 1872 – sv. I, III, IV, 1872; tamtéž, inv. č. 370, kart. 30, deník z cesty do Solné Komory, 1873; tamtéž, inv. č. 371, kart. 31, deník z cest do Německa, Belgie a Francie – 2 sv., 1874; tamtéž, inv. č. 372, kart. 31, deník z cesty do Říma a Neapole – 4 sv., 1876.

³⁶⁶ Dochované jsou především jejich dopisy otci z cesty do jižní Itálie r. 1876. Viz SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 335, kart. 22, dopisy Aloise a Filipa ze Sternbergu otci z Neapole a Říma, 28. 1. – 12. 3. 1876.

Rok cesty	Destinace
1871	Severní Itálie
1872	Německo, Nizozemí, Belgie, Francie, Švýcarsko, Itálie
1873	Solná Komora
1874	Německo, Belgie, Francie
1876	Jižní Itálie
1878	Francie (Paříž)

Cestování provázelo oba bratry po celý jejich život, patrně již od útlého dětství, kdy navštěvovaly přinejmenším své příbuzné a známé, až do jejich smrti. S přibývajícím věkem začaly v průběhu jejich života poznávací cesty nahrazovat cesty za zdravím – do lázní.³⁶⁷ Cílem těchto pobytů nebyla pouhá léčba nejrůznějších zdravotních obtíží – lázně bývaly i vhodnou příležitostí k navázání společenských kontaktů, místem setkání s přáteli a patrně i módní záležitostí či pouhou rekreací a odpočinkem.

Častým lázeňským hostem byl zejména svobodný Alois Sternberg, který si k ozdravným pobytům oblíbil městečko Meran v Jižním Tyrolsku. Na základě dochované korespondence víme, že tyto lázně navštívil již v březnu 1890 (možná i dříve), tedy ve svých 39 letech. Do lázní se nejvíce uchyloval v první třetině roku, po roce 1900 i v podzimních měsících, a to na několik týdnů i po dobu půl roku. Pobýval v hotelu Europa nebo v Grandhotelu, na podzim roku 1906 se zamýšlel přestěhovat do hotelu Palace. Hlavním důvodem jeho stále častějších a delších návštěv bylo zřejmě onemocnění plic či dýchacích cest. Zdá se, že hrabě do lázní cestoval vždy sám, rodinní příslušníci ho zde patrně nenavštěvovali, nicméně udržoval s nimi korespondenci a informoval je o svém pobytu. Lázně byly pro Aloise zároveň místem, kde se potkával s mnoha urozenými známými.

V roce 1890 psal sestře Kunhutě o Marii hraběnce Lónyay de Nagy-Lónya (1861–1933): „Bydlí se svými dvěma dětmi na stejné adrese jako já. Budeš se smát tomu, že s ní obědvám a večeřím a když nejdu do divadla, trávím u ní večer, přičemž diskutujeme a hrajeme bézique. Stále se ještě nevyléčila ze svého kataru. (...) Albert L[ónyay de Nagy-Lónya; manžel Marie] odcestoval poslední dny v únoru do Uher, v těchto dnech ale přijede zase zpět.“ Ze známých mimoto Alois uvedl Leopolda Thuna, Alfréda Windischgrätze,

³⁶⁷ K cestám za zdravím podrobně LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009, s. 384–386.

Reniho Neipperga a Nikolase Mořice Esterházyho.³⁶⁸ Často se zde vídal s Karlem Dalbergem (1849–1920). Po příjezdu jeho choti Gabriely (1854–1936) na podzim roku 1901 projevil lítost nad tím, že „*nebohá má už jen jedno děvče.*“ O jejich rodině a o hrozbě vymření svobodných pánů z Dalbergu poté napsal: „*Viděl jsem všechny tři děvčata,³⁶⁹ jedna byla hezčí než druhá! Ještě štěstí, že obě zesnulé nebyly synové. Karel D[alberg] má sice ještě bratra, ale svobodného.*³⁷⁰ *Byla by velká škoda, kdyby tato pěkná, stará rodina vymřela.*“³⁷¹ Jindy zase informoval sestru Kunhutu o tom, že „*v hotelu bydlí dokonce rodina z Kapského Města z jižní Afriky, ale vypadají, že by mohli být rovněž z Přelouče,*“³⁷² podotkl. Ačkoliv psal Alois v roce 1903 o tom, že jeho život v lázních není příliš pestrý a do divadla již nechodí, jelikož večer vůbec nevychází mimo dům, rozhodně neměl v Meranu dlouhou chvíli, poněvadž – jak zmiňoval téměř v každém dopise –, vždy se zde setkal s mnoha známými. V lázních se také věnoval svému velkému koníčku – fotografování: „*Můj fotoaparát z Vídně tu má mnoho práce, přivezu domů nějaké pěkné množství opravdu podařených obrázků. Na každém kroku můžu využít zograskop,*³⁷³ *protože meranské hory jsou skutečně nádherné,*“³⁷⁴ psal sestře Kunhutě. V zimě roku 1896 jí zase sdělil, že „*takřka každý večer hraje v pánském klubu v Meranu biliard.*“ V těchto dnech také údajně pracoval na překladu „*Francouzské revoluce*“.³⁷⁵

O Aloisově zdravotním stavu či léčebném účinku lázní na jeho onemocnění tuberkulózou nejsou v korespondenci z Meranu takřka žádné zprávy. Pouze jednou zmínil návštěvu lékaře, který mu nepovolil vycházet večer mimo dům.³⁷⁶ Nejčastějšími informacemi jsou naopak zprávy o počasí. Začátkem února roku 1896 napsal o velkém teplu, kdy „*od jedenácti do tří hodin mohou muži sedět venku jen ve spodničce.*“³⁷⁷ V druhé polovině ledna 1903 zase psal o „*kruté zimě*“ a žertoval o tom, že „*Meran by mohl být užíván jako přechodná*

³⁶⁸ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 14. 3. 1890.

³⁶⁹ Karel a Gabriela z Dalbergu spolu měli tři dcery: Josefínu (1884–1897), Gabrielu (1889–1900) a Annu (1891–1979), která se jako jediná dožila dospělosti.

³⁷⁰ Fridrich Egbert sv. p. Dalberg (1863–1914) se teprve r. 1904 oženil s Karolínou (1874–1935), dcerou Josefa rytíře Raaba. Ani jeden z jejich dvou synů se neoženil a rod nakonec vymřel po meči.

³⁷¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 14. 11. 1901.

³⁷² Tamtéž, 18. 1. 1903.

³⁷³ Jedná se o optické zařízení s podpěrrou, které sloužilo k prohlížení obrazů v prostorovém vidění.

³⁷⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 14. 3. 1890.

³⁷⁵ Tamtéž, 9. 2. 1896. Není bohužel jasné, o které dílo se přesně jednalo.

³⁷⁶ Tamtéž.

³⁷⁷ Tamtéž.

stanice pro expedici na severní pól.³⁷⁸ V dubnu 1906 pak poznamenal, že „v Meranu již dlouho neměli tak skvělou sezonu po povětrnostní stránce jako letos.“³⁷⁹

V lázních Meran strávil Alois Sternberg významnou část svého života. V dubnu 1899 psal dokonce o tom, jak „je Meranem již unaven a přísloví: *Všude dobře, doma nejlépe, je skutečně pravdivé.*“³⁸⁰ Až na jeden případ ovšem zůstával těmto lázním věrný. Tuto výjimku představují lázně *Abbazia* – dnes chorvatské lázeňské město Opatija.³⁸¹ Alois Sternberg zde pobýval v březnu roku 1901. Víme, že tyto lázně hraběti příliš neprosperely, když podotkl, „že neměly nejmenší účinek na jeho katar,“ a prohlásil, že příští zimu byl jel zase rád „do svého nejmilejšího Meranu“. Mimoto neopomněl podat zprávu o počasí, které bylo „chladné, deštivé, větrné, takže je čas jít na sever. V dřívějších dobách se z tohoto důvodu jezdilo na jih, protože to takto vypadalo na severu,“ postěžoval si. Podobně jako v Meranu i zde udržoval četné společenské styky, a to například s knížecí rodinou Esterházyů: „Poslední týden jsem se velmi stýkal s rodinou Nikiho³⁸² a Irmy Esterházyové-Andrássyové.³⁸³ On je bohužel zcela hluchý, takže se s ním vede konverzace jen písemně, ona je velmi milá a navíc fotografka.“³⁸⁴

V českých zemích se staly oblíbeným lázeňským místem Karlovy Vary a Teplice³⁸⁵ – jezdila sem šlechta z celé Evropy.³⁸⁶ Je pravděpodobné, že i Alois Sternberg navštívil některé z těchto lázeňských měst, byť důkazy o jeho pobytech zde chybí. Jediným dokladem Aloisovy návštěvy lázní v Čechách je jeho dopis z července 1879, v němž zmínil cestu do Mariánských Lázní.³⁸⁷

V lázních se také rád zdržoval Aloisův mladší bratr Filip, který opakovaně zavítal do Karlových Varů. Jisté je, že zde pobýval v létě 1895, 1897 a 1898 (v tomto roce bydlel v sanatoriu Villa Charlotte). O jeho léčbě víme to, že mu prospívala, a to „jak tělesně, tak

---

³⁷⁸ Tamtéž, 18. 1. 1903.

³⁷⁹ Tamtéž, Vídeň, 7. 4. 1906.

³⁸⁰ Tamtéž, Meran, 21. 4. 1899.

³⁸¹ Rozmach cestovního ruchu v těchto lázních je spjat s výstavbou silnice do Rijeky r. 1843, kdy se současně začal budovat železniční úsek Rijeka – Pivka, odbočka železniční trati Vídeň – Terst. Lázně pak začala navštěvovat šlechta z celé Evropy, zejména z Rakouska.

³⁸² Patrně Antal Miklós Esterházy de Galántha (1851–1935).

³⁸³ Marie Irma Andrássyová (1858–1925), r. 1880 provd. za Antala Miklóse Esterházyho.

³⁸⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, *Abbazia*, 21. 3. 1901.

³⁸⁵ Již víme, že Teplice se staly častým místem pobytu Kunhutina chotě Františka Lobkowicze, jenž se dlouhodobě potýkal s dnou. Své onemocnění se snažil léčit Priessnitzovým obkladem, který měl údajně vyléčit mnohé choroby. Srov. M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 385.

³⁸⁶ Tamtéž, s. 384.

³⁸⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Březina, 12. 7. 1879.

duševně“. Dle jeho slov se v lázních velmi dobře bavil, jelikož – stejně jako Alois – zde měl příležitost setkat se mnoha urozenými známými z různých zemí.³⁸⁸

Ve šlechtické korespondenci se staly obvyklým tématem také choroby. Urození psali o projevech běžných nemocí, jakými byl kašel, chrapot nebo horečka. Často se objevuje (průduškový) katar a dna, zmíněn byl i tyfus. O léčebných postupech či medikamentech se šlechtici příliš nerozepisovali. Pouze Filip informoval roku 1884 sestru Zdenku o tom, že „*pije karlovarskou vodu a drží přísnou dietu. Takže od oběda vstávám vlastně docela hladový*“,³⁸⁹ dodal. Uvědomoval si také škodlivost kouření, kterému šlechta často a ráda holdovala, když poznamenal: „*Možná budu méně kouřit, je to zdravější a levnější*.“³⁹⁰ V roce 1873 o Filipovi dokonce Alois – sám vášnivý kuřák – prohlásil, že „*celý den kouří jako lokomotiva*“.³⁹¹ Zdá se, že kouření se nevyhýbaly ani urozené dámy. K Vánocům roku 1874 obdržela Kunhuta od svých bratrů dýmku, a Filip poprosil jejího chotě Františka Lobkowicze, aby ji pomohl dýmku držet, až z ní bude kouřit.³⁹²

Dárky tohoto typu spolehlivě dokládají silnou zálibu šlechty v kouření. Kuřácké potřeby je možné uvést i mezi nejčastěji darovanými předměty oběma bratrům i jejich otci, který údajně kouřil až do své smrti v 87 letech.³⁹³ Vedle doutníků a dýmek se mezi dary objevují nejrůznější krabičky, pouzdra nebo špičky na doutníky. Zdeněk Sternberg obdržel od svých dětí doutníkové pouzdro z anglické vepřové kůže v hodnotě 27 zlatých, jež mělo dle Filipových slov „*na jedné straně vyražený podpis tří dcer a na druhé straně obou synů*.“³⁹⁴

Také jiné dárky poukazují na záliby každého z bratrů: Filip – holdující lovecké zábavě – obdržel například flanelové lovecké košile, lovecký rukávnik nebo lovecký tesák. Jeho bratr Alois – nadšený pisatel – byl několikrát obdarován poznámkovým blokem, určeným také pro zápis jeho vlastních vtipů, byť podotkl: „*Velmi pochybuji o tom, že ještě vynaložím úsilí k tomu, abych sepsal své vtipy. Některé jsou takové, že by bylo lepší je nevyslovovat*.“³⁹⁵ Další předměty, které Alois dostal, souvisí s jeho zálibou v dostizích a ve fotografování – jedná se o závodní kalendář a fotoalbum pro jeho závodní snímky. Oba bratři byli také obdarováni modlitební knihou. Mimoto se mezi dárky objevuje mobiliář (židle, slaměné křeslo, perský koberec či obrazový rám) a nádobí (pohár, šálek). Muži nezdědka dostávali oblečení a módní

³⁸⁸ Tamtéž, dopis Filipa sestře Kunhutě, Karlovy Vary, b. d.

³⁸⁹ Tamtéž, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 27. 3. 1884.

³⁹⁰ Tamtéž.

³⁹¹ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 16. 3. 1873.

³⁹² Tamtéž, dopis Filipa a Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 23. 12. 1874.

³⁹³ V. VOTÝPKA, *Aristokrat*, s. 292.

³⁹⁴ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., b. d.

³⁹⁵ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Aloise sestře Kunhutě, Meran, 12. 9. 1902.

doplňky. Častým dárkem byly kravaty, objevuje se také frak, stuhy na slaměný klobouk, ponožky, jehlice s jistým vzácným kamenem či knoflíky. Z ostatních dáreků je možné uvést hedvábný kapesník, svícný na psací stůl, vycházkovou hůl, hedvábnou peněženku, šachovnici, dopisní papír nebo vizitky.

Dámy byly nejčastěji obdarovávány šperky. Filip Sternberg například věnoval „z lásky“ své „milované“ snoubence Karolíně náušnice.³⁹⁶ Jeho nejmladší sestra Karolína pak shledala „zvláštním dárkem“ zlatý hodinový řetízek od otce v hodnotě 60 zlatých, jelikož „z toho musela ze své hlavní pokladny zaplatit 35 zlatých. Nemyslíš si, že je to podivný dárek, když je potřeba více jak polovinu zaplatit?“,³⁹⁷ napsala sestře Kunhutě. V roce 1874 zase dostala – tehdy osmnáctiletá – Karolína k Vánocům piják, kalamář, obraz, psací stůl, noty, několik špiček, vyšíváné kapesníky po matce, knihu, růžovou vázanku, růži do vlasů, kalendář a mnoho dalšího.³⁹⁸ Roku 1876 zaslal Alois sestře Kunhutě z Vídně rudou kravatu (*Sang de boeuf Cravate*), a doporučil jí, „aby s tím nechodila do žádného kravína.“³⁹⁹ Mezi dárky se objevují také hotové peníze v různé výši – touto pozorností nejčastěji těšil své příbuzné Zdeněk Sternberg.

Vytříbený životní styl šlechty je možné sledovat i ve způsobu jejího stravování a honosného stolování. Na konci 18. století si privilegované společenské vrstvy přivykly začlenit vedle oběda a večeře ještě třetí jídlo. Před polednem se tedy servíroval *déjeuner* (oběd), během odpoledne *dîner* (první večeře) a posledním jídlem dne bývala *souper* (druhá večeře).⁴⁰⁰ Jedním z nejtýpictejších pokrmů, který přicházel na stůl aristokracie, bylo hovězí maso.⁴⁰¹ Zcela opačný případ představovalo maso vepřové, které mohlo být v kruzích vysoké šlechty považováno dokonce za nevhodné ke konzumaci.⁴⁰²

Tyto úvahy podporují i tři menu, nalezená v dopisech Kunhuty a Filipa ze Sternbergu, byť na jejich základě nelze řádně zhodnotit běžnou podobu šternberské či lobkowiczské kuchyně. Tak například několik měsíců po svém sňatku s Františkem Lobkowiczem informovala Kunhuta matku o pokrmech, které je ten den čekaly na Konopišti: „*Polévka*

³⁹⁶ Tamtéž, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 27. 3. 1884.

³⁹⁷ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Karolíny sestře Kunhutě, Vídeň, 25. 12. 1876.

³⁹⁸ Tamtéž, 25. 12. 1874.

³⁹⁹ Tamtéž, dopis Aloise sestře Kunhutě, Vídeň, 17. 12. 1876.

⁴⁰⁰ M. LENDEROVÁ – T. JIRÁNEK – M. MACKOVÁ, *Z dějin české každodennosti*, s. 130; M. LENDEROVÁ, *Tragický bál*, s. 86.

⁴⁰¹ Srov. MIKLOVIČOVÁ, Lucie, *Edice vybraných kuchařských receptů Filipiny Šlikové z let 1790–1843*. Bakalářská práce. Fakulta filozofická Univerzity Pardubice. Vedoucí práce Milena Lenderová, Pardubice 2009, s. 36–37.

⁴⁰² Srov. FRANC, Martin, *Schwarzenbergové a středoevropská gastronomie první poloviny 19. století*, in: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008, s. 623.

*s noky, masové mušle, hovězí maso, chřest s holandskou omáčkou, husa se salátem, mražené maliny a dezert.*⁴⁰³ Vedle tohoto menu uveďme chody, na kterých si – patrně v lázních – pochutnal Filip Sternberg a napsal o nich sestře Zdence: *„Ječná kaše, lépe řečeno: Crème d'orge, hovězí maso s křenem (vypadá stejně jako velký bílý vrcholek hory) s bramborovým pyrém, pečené maso, jen ne žádnou husu nebo kachnu, s rýží nebo špenátem, a nějaký nákyp nebo Omelette soufflée. To je vše!*“⁴⁰⁴ V létě roku 1895 pak požádal hrabě před svým odchodem z Karlových Varů sestru Kunhutu, u níž se hodlal po svém odjezdu z lázní zastavit, o zajištění následujícího menu: *„Žádná [podtrhl Filip] hustá polévka!; hovězí maso nebo něco podobného; rozmačkané brambory (pyré); křenová polévka; jakákoliv pečeně, špenát; tři sušenky (piškoty).*“⁴⁰⁵

Svébytný životní styl si šlechta udržela i v meziválečném období. Centrem společenského života zůstala pro členy první společnosti nadále Vídeň, ve společenských stycích nehrála prvořadou roli národnost, nýbrž stále příslušnost k aristokracii. Tento stav setrval přinejmenším do roku 1938.⁴⁰⁶

---

⁴⁰³ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 362, kart. 29, dopis Kunhuty matce Terezii, Konopiště, 28. 5. 1870.

⁴⁰⁴ Tamtéž, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., b. d.

⁴⁰⁵ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 29, dopis Filipa sestře Kunhutě, Karlovy Vary, 25. 7. 1895.

⁴⁰⁶ K životnímu stylu šlechty a k zachování její exkluzivity i po r. 1918 podrobně E. GLASSHEIM, *Urození nacionalisté*, s. 131–139.

7.

STERNBERGOVÉ NA SKLONKU MONARCHIE: DĚDICKÉ SPORY MEZI POTOMKY ZDEŇKA STERNBERGA († 1900)

V prosinci roku 1894 přikročil „*po důkladném uvážení*“ tehdy jednaosmdesátiletý hrabě Zdeněk Sternberg († 1900) k sepsání své poslední vůle, aby jak podotkl, „*předešel eventuálním sporům, které by mohly vyvstat po jeho skonu ve vidině jeho majetku*“. Mimoto upozornil na skutečnost, kdy „*po úmrtí jeho otce [Josefa Leopolda roku 1858] všichni sourozenci s vděčností a úctou k němu [tj. k otci] bez námitek uznali jeho majetková ustanovení v závěti. Totéž očekávám já od svých dětí a doufám, že se nenechají navádět cizími našeptávači, aby s nevděkem tuto mou poslední vůli zvrátily,*“⁴⁰⁷ dodal. Připomeňme, že Zdeněk Sternberg zemřel dne 9. března 1900 a zůstalo po něm jmění v celkové výši 13 240 194 korun (6 620 097 zlatých).⁴⁰⁸

Na tomto místě přikročíme k nezbytné rekapitulaci Zdeňkových odkazů v jeho poslední vůli. Hrabě ve své závěti jednoznačně odmítl zřízení instituce svěřeneckého dědičného statku, tedy fideikomisu. Každá z jeho tří dcer měla obdržet 1 200 000 korun (600 000 zlatých). Za své hlavní dědice určil oba syny. Starší Alois († 1907) zdědil panství Radnice, Český Šternberk a palác ve vídeňské Ungargasse, mladšímu Filipovi († 1924) připadlo panství Jemniště a několik domů ve Vídni.⁴⁰⁹ Součástí zděděných majetků byly také cenné průmyslové závody, hospodářské domy, uhelné doly, pozemky, hostince⁴¹⁰ i jiné nemovitosti a přirozeně také veškeré vybavení rodinných sídel. Bratrům měl také připadnout veškerý zbývající majetek, jenž hrabě výslovně neuvedl v závěti. Po svém otci měli Alois s Filipem

⁴⁰⁷ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

⁴⁰⁸ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, Výpočet hodnoty zanechaného dědictví Zdeňka Sternberga a dědických podílů sester Filipem Sternbergem, Vídeň, 21. 4. 1900. Podrobný rozpis hodnoty jednotlivých majetků viz kapitola č. 2 „Zdeněk Sternberg (1813–1900): počátek a vzestup mladší linie rodu“, s. 26–27.

⁴⁰⁹ Jejich výčet viz kapitola č. 2 „Zdeněk Sternberg (1813–1900): počátek a vzestup mladší linie rodu“, s. 25, pozn. č. 110.

⁴¹⁰ Alois zdědil hostinec v Rokycanech a v Plzni, Filip v Benešově a Kácově.

převzít i určité povinnosti, týkající se například investice do stavby železnic,⁴¹¹ rozdělení určitého finančního obnosu mezi chudé⁴¹² či uhrazení případných nedoplatků. Mimoto uložil svým synům „*ne jako povinnost, nýbrž jako své přání od srdce, aby v případě, kdy by jeden z nich zemřel bez manželských dětí, zanechal zděděný majetek svému bratrovi.*“⁴¹³

Krátce po úmrtí Zdeňka Sternberga († 1900) je možné v korespondenci mezi jeho potomky vysledovat spory o dědictví. Na jedné straně stály tři Zdeňkovy dcery, proti kterým se obhajovali jejich bratři, univerzální dědicové Zdeňka Sternberga. Urozené dámy nehodlaly akceptovat tzv. *povinný díl*⁴¹⁴ ve výši 1 200 000 korun,⁴¹⁵ určený jejich otcem pro každou z jeho dcer a požadovaly vyplacení vyšší částky. Jak upozornila Zdenka v dopise bratru Aloisovi, „*otec jistě neměl v úmyslu své dcery ošidit, ovšem povinný díl činí v každém případě více, než mínil,*“ přičemž argumentovala tím, že „*majetek od roku 1894 přeci značně vzrostl.*“⁴¹⁶ Vzniklou situaci se snažil vyřešit Filip Sternberg, jenž vysvětlil, že „*otec pro každou z Vás [tj. pro každou sestru] vypočítal povinný díl 1 063 800 korun. V závěti pak tuto částku navýšil o 136 200 korun, čímž to celé zaokrouhlil na 1 200 000 korun. (...) Na základě mého propočtu se sekretářem Mráčkem a notářem dr. Fukou vzrostlo od roku 1894 jmění v hotovosti přibližně o 2 miliony korun. Pokud by se tedy porovnala výše majetku z roku vyhotovení závěti (1894) se stavem dnešního jmění, tak z toho vyjde navýšení Vašich podílů o 200 000 korun. V těchto 200 000 je již započítáno 136 200 korun, kterými byly zaokrouhleny*

⁴¹¹ „*Můj syn Alois převezme plnění všech mých závazků, plateb a jiných povinností v souvislosti se stavbou železnice Kolín – Čerčany – Rataje – Kácov, a můj syn Filip všechny mé závazky, platby a jiné povinnosti týkající se železnice Vlašim – Benešov, pokud nebudou tyto závazky a platby vyřešeny při mém úmrtí.*“ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, závěť Zdeňka Sternberga, Vídeň, 6. 12. 1894.

⁴¹² „*Chudým města Vídně odkazují 500 zlatých rakouské měny a chudým na mých třech doménách, Radnici, Šternberku a Jemništi, každé 500 zlatých rakouské měny, dohromady 1 500 zlatých rakouské měny. Tyto odkazy chudým budou vyřízeny ihned po mé smrti mými syny Aloisem a Filipem, kteří mají rovněž nést závazky těchto odkazů. Typ a způsob rozdělení mezi chudé na doménách Radnice a Šternberk ponechávám na volném úsudku mého syna Aloise a rozdělení mezi chudými na doméně Jemniště dle vlastního soudu mého syna Filipa.*“ Tamtéž.

⁴¹³ Tamtéž.

⁴¹⁴ Dle § 762 Všeobecného zákoníku občanského (ABGB) jsou „*osobami, na něž zůstavitel v posledním pořízení musí dědičným dílem pamatovat, jeho děti, a není-li jich, jeho rodiče.*“ *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, Wien 1811, s. 179. Tyto osoby se označovaly jako nepominutelní dědicové, měly pouze postavení věřitele vůči dědicovi a nárok na vyplacení zákonem stanoveného podílu – tzv. *povinného dílu*. Podrobně viz RYDRYCHOVÁ, Alena, *Vývoj dědičného práva ve 20. století v českých zemích*. Diplomová práce. Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Jaromír Tauchen, b. m. [2013], s. 47.

⁴¹⁵ Pro lepší přehlednost budou od této chvíle veškeré částky uváděny v korunách bez ohledu na použitou měnu v daném pramenu, jelikož se částky ve zkoumaných dokumentech objevují proměnlivě ve zlatých i v korunách. Koruna vycházela ze zlatého v poměru 1 zlatý = 2 koruny.

⁴¹⁶ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Zdenky bratru Aloisovi, Praha, 7. 4. 1900.

*Vaše podíly na 1 200 000. Z tohoto důvodu byste měly každá dostat navíc jen 63 800 korun.*⁴¹⁷

V dubnu roku 1900 vypočítal Filip Sternberg hodnotu zanechaného dědictví po otci ve výši 13 240 194 korun. Na základě § 765 Všeobecného zákoníku občanského (ABGB) představoval v případě pěti potomků povinný díl pro každého jednu desetinu z celkového dědictví⁴¹⁸ – každá ze Zdeňkových dcer tedy měla dle výpočtu jejich bratra obdržet 1 324 019 korun. Víme, že bratři ze Sternbergu nabídli každé sestře vyplacení částky 1 418 000,⁴¹⁹ tedy jak podotkl Filip, o 93 981 korun více, než činil povinný díl.⁴²⁰

Není pochyb o tom, že sourozencům záleželo na uchování dobrých vztahů a zároveň měli obavy z případných neshod: *„Bojím se, že by mohl vzniknout nanejvýš neradostný spor, kterého bychom se měli úzkostlivě vyvarovat z úcty k našemu milovanému, v bohu odpočívajícímu otci,*⁴²¹ napsal Alois Filipovi.

Nedlouho po úmrtí Zdeňka Sternberga přijaly nakonec dvě z jeho dcer – Zdenka a Karolína – své dědické podíly ve výši 1 200 000 a nadto „dobrovolný přídavek“ 200 000 korun.⁴²² Poněkud jiný postoj zaujala k celé záležitosti prostřední z dcer, Kunhuta z Lobkowicz, jež si nadále činila nárok na vyplacení vyšší částky. V červnu roku 1900 upozornil Filip svou starší sestru Kunhutu, že *„za žádných okolností není oprávněna vzhledem k výši svého testamentárního odkazu a jejich [tj. Filipa a Aloise] návrhu na vyrovnání si určovat vyšší neoprávněné nároky na dědictví,*“ a zároveň ji doporučil *„následovat příkladu svých sester, kterým jsou příslušné dědické podíly právě teď k neomezenému užívání vypláceny, neboť tím učiní konec současnému a jí jen ke škodě trvajícímu stavu v celé věci a zajistí si určitou rentu do budoucna.*⁴²³ Zdá se, že hlavní osobou, jež vyvolala rozpory, nebyla Kunhuta, nýbrž její syn, doktor práv Jaroslav Lobkowicz, který – jak podotkl Filip v dopise Kunhutě – *„nás [tj. Aloise a Filipa] urážejícím a nezaslouženým podezřením na naši*

⁴¹⁷ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, dopis Filipa sestře Zdence, Vídeň, 29. 3. 1900.

⁴¹⁸ Tamtéž, Exposé, Praha, 7. 10. 1907; *Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*, s. 180.

⁴¹⁹ 1 400 000 korun + 1, 5 % dědické daně z 1 200 000 (z povinného dílu v závěti) = 18 000 korun, event. 1 200 000 dle závěti + příplatek 200 000 + 18 000 dědická daň.

⁴²⁰ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, Výpočet hodnoty zanechaného dědictví Zdeňka Sternberga a dědických podílů sester Filipem Sternbergem, Vídeň, 21. 4. 1900.

⁴²¹ SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32, dopis Aloise bratru Filipovi, Meran, 4. 4. 1900.

⁴²² Tamtéž, dopis Zdenky bratru Filipovi ohledně akceptování nabídky odkazu ve výši 1 400 000, Praha, 20. 4. 1900; tamtéž, Osvědčení o zajištění a vyrovnání otcova odkazu Zdence a Karolíně ve výši 1 200 000 a přídavku 200 000 korun, b. m., b. d.; tamtéž, Zdenčino a Karolínino potvrzení přijetí sumy 1 200 000 korun od bratrů jakožto dědiců po otci, [1900].

⁴²³ Tamtéž, dopis Filipa sestře Kunhutě, Jemniště, červen 1900.

*poctivost svými právníckými znalostmi využil, aby ,Tě [tj. Kunhutu] proti nám hájil‘, jak mi sám řekl.*⁴²⁴

Na sklonku léta roku 1900 došlo mezi bratry ze Sternbergu a jejich synovcem Jaroslavem k jisté roztržce, díky níž se patrně Alois s Filipem nezúčastnili oslav stříbrné svatby Zdenky a Karla z Schönbornu v Lukavicích. *„Ačkoliv Kunhuta, která tam s dětmi přijede, slíbila, že se dědických záležitostí nedotkne, tak je pro nás bratry vysoce trapné, abychom jí a dětem, jmenovitě Jaroslavovi, šli po delší době přátelsky a v sourozeneckém veselí vstříc. (...) Jak víš, tak Jaroslav nás těžce urazil,“* psal Filip svému švagru Karlovi z Schönbornu a trval na tom, že *„Jaroslav se nám [tj. Filipovi a Aloisovi] před [podtrhl Filip] 13. zářím ve všech formách omluví. Toto odprošení musí [podtrhl Filip] být vykonáno, pokud tak [Jaroslav] neučiní, musí zůstat doma.*⁴²⁵ O dva dny později Filip podotkl, jak *„je velmi smutné, že naše rodinné pouto, které přeci nemá co dělat s dědictvím, bude tímto porušeno.*⁴²⁶

Rozpory mezi Kunhutou a její rodinou a bratry ze Sternbergu, kteří dle Jaroslava Lobkowicze *„obrali jeho matku o část dědického podílu a musí poprosit o odpuštění,*⁴²⁷ pokračovaly i v následujících letech. V létě roku 1903 připomněl Filip sestře Kunhutě, že *„jsou připraveni [Alois a Filip] v jakoukoliv hodinu přijmout ruku na usmířenou, pokud nám ji podáš. Bud' si jistá, že my děti nejlépe uctíme památku našeho otce tím, že budeme za jedno,*⁴²⁸ podotkl.

Když v únoru roku 1907 sepisoval necelé 4 měsíce před svou smrtí bezdětný Alois Sternberg dovětek ke své závěti, trval spor s rodinou Lobkowiczů o výši dědického podílu i nadále. Vyhotovením dodatku hodlal Alois *„ochránit po své smrti svého bratra hraběte Filipa Sternberga a jeho rodinu, na níž mu stejně tak záleží, před zlomyslnými a zcela nesmyslnými pomluvami a podezíráním, jež byly ostatně již za jeho života v září 1906 od Vysoce knížecí lobkowiczské strany [podtrhl Alois] drahému bratru způsobeny a pokud možno odvrátit odporné scény, které si musel vytrpět po skonu jejich otce z této ,ctihodné‘ strany.“* Ve svém dovětku se hrabě Alois Sternberg *„rozhodl před bohem a svým svědomím vyslovit bez výčitek následující prohlášení: Veškeré [podtrhl Alois] body mé závěti jsou výsledkem mé svobodné, neovlivněné [podtrhl Alois] vůle a potvrzují toto svým vlastnoručním podpisem. U tohoto dovětku vyhotovují vlastnoruční podpis pro případ, že by mohly být mému drahému bratru*

⁴²⁴ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, b. m., 23. 6. 1903.

⁴²⁵ Tamtéž, inv. č. 365, kart. 29, dopis Filipa švagrovi Karlu z Schönbornu, Jemniště, 8. 9. 1900.

⁴²⁶ Tamtéž, dopis Filipa sestře Zdence, b. m., 10. 9. 1900.

⁴²⁷ Tamtéž, dopis Filipa sestře Zdence, Vídeň, 9. 2. b. r.

⁴²⁸ Tamtéž, inv. č. 366, kart. 30, dopis Filipa sestře Kunhutě, b. m., 23. 6. 1903.

způsobeny od Vysoce knížecí lobkowiczské strany takovéto opětovné skandální scény a opravňuji ho dát jim k přečtení opis.⁴²⁹

Po prozkoumání archiválií uložených v Rodinném archivu Schönbornů⁴³⁰ vyvstaly na povrch skutečnosti, jež blíže naznačily další pokračování dědických sporů. Mezi lety 1907–1908 nabraly rozepře o zvýšení dědického podílu sester na intenzitě. Mimoto, kromě Kunhuty z Lobkowicz se do sporů o majetek znovu zapojila také nejstarší ze tří sester, Zdenka Schönbornová. Postoje nejmladší, svobodné Karolíny, jež žila v Jižním Tyrolsku, nejsou známy. Vzhledem k absenci jakéhokoliv materiálu, který by naznačoval její zapojení do vleklých dědických pří, je pravděpodobné, že komtesa ze Sternbergu do celé záležitosti nijak nezasahovala.

O rozdmýchání dalších sporů mezi sourozenci se zasadily nové, detailnější soupisy majetku Zdeňka Sternberga vyhotovené patrně již roku 1902. Výše jeho jmění, která byla roku 1900 odhadnuta Filipem Sternbergem na 13 240 194 korun, dosáhla dle výpočtů z roku 1902 hodnoty 16 053 256 korun. Úřady (*Centraltax- und Gebührenbemessungsamt*) následně dokonce určily výši čistého dědictví na 17 985 941 korun. Vzhledem k revizi celkové výše jmění Zdeňka Sternberga se jeho dvě dcery opět domáhaly větší části dědictví po otci.

Vývoj výše povinného dílu dcer Zdeňka Sternberga				
Zdroj	Rok	Výpočet celkové výše jmění Zdeňka Sternberga (v korunách)⁴³¹	Povinný díl každé z dcer Z. Sternberga (v korunách)	Rozdíl oproti přiznané částce v r. 1900 (v korunách)
Závěť Zdeňka Sternberga	1894	?	1 200 000	–
Povinný díl dle zákona (10 %)	1900	13 240 194 ⁴³²	1 324 401	–
Vlastní výpočet Filipa Sternberga a jeho nabídka	1900	13 240 194	1 400 000 resp. 1 418 000 ⁴³³	–

⁴²⁹ Tamtéž, inv. č. 374, kart. 32, Dovětek I k závěti Aloise Sternberga, Meran, 9. 2. 1907.

⁴³⁰ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, Zdenka Karolina Schönbornová, roz. Šternberková, Spor s bratrem Filipem Šternberkem o zvýšení dědického podílu po otci Zdenkovi Šternberkovi.

⁴³¹ Bez uvedení haléřů.

⁴³² SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, Výpočet hodnoty zanechaného dědictví Zdeňka Sternberga a dědických podílů sester Filipem Sternbergem, Vídeň, 21. 4. 1900.

⁴³³ Součástí přiznaného povinného dílu bratry Sternbergů mělo být 18 000 k. dědické daně.

Zdroj	Rok	Výpočet celkové výše jmění Zdeňka Sternberga (v korunách)	Povinný díl každé z dcer Z. Sternberga (v korunách)	Rozdíl oproti přiznané částce v r. 1900 (v korunách)
Místopřísežné majetkové přiznání	1902	16 053 256 (vč. pasiv 16 893 555)	1 605 325	205 325
Zentraltax- und Gebührenbemessungsamt ve Vídni	1902	17 985 941 (vč. pasiv 18 243 862)	1 798 594	398 594

„Shledávám s opravdu velikou lítostí, že také ty [tj. Zdenka], ovlivněna špatnými rádci, ses rozhodla poslat ke mně své syny, aby si činili nároky na dědictví. Tak jako všechny své hosty jsem i je přátelsky přijal a propustil, ovšem zaskočili mne důvodem svého příchodu v pravém slova smyslu. Musím ti upřímně říct, že toto jsem od Vás nečekal a vůbec nerozumím tomu, co ty a tví synové, pokud jde o mě, míníte ‚omylem‘;“⁴³⁴ trval na správnosti výše vyplacených dědických podílů sestrám Filip Sternberg v dopise Zdence. Nový výpočet hodnoty pozůstalosti po otci a přirozeně i přehodnocenou výši povinných dílů sester, zasláné Filipovi jeho synovcem Vojtěchem, označil hrabě za „bezcenný cár papíru.“⁴³⁵

„Pro výpočet dědického podílu je směrodatný pouze soudní odhad nebo, v případě že k němu nedojde, dohoda mezi stranami. (...) Vzhledem k dnešním poměrům je mi líto, že jsem navzdory otcově poslední vůli sám neobstaral soudní ocenění. Ty bys tím bývala předešla všem dosavadním nanejvýš neradostným událostem a pochybnostem. Dnes tedy závisí ujednání na nás [podtrhl Filip],“ napsal Filip a veškeré nové výpočty neměly dle jeho slov „vůbec žádnou cenu [podtrhl Filip]“.⁴³⁶ Mimoto upozornil svou sestru, hraběnkou z Schönbornu na to, že je „její [podtrhl Filip] zákonnou a morální povinností respektovat jak otcovu vůli, tak také ujednání mezi ní a bratry.“⁴³⁷

Zdá se, že spory o dědictví trvaly mezi potomky Zdeňka Sternberga – na základě dochované korespondence – minimálně do konce roku 1908, patrně však déle. Definitivní konec jim zřejmě učinila až léta první světové války, respektive úmrtí Zdenky Schönbornové v roce 1915 a Kunhuty z Lobkovicz o rok později. Případné spory o majetek mezi syny obou

⁴³⁴ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, dopis Filipa sestře Zdence, Březina, 3. 8. 1907.

⁴³⁵ V originále „wertloser Wisch“.

⁴³⁶ SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 46, kart. 5, dopis Filipa sestře Zdence, Březina, 3. 8. 1907.

⁴³⁷ Tamtéž.

sester⁴³⁸ a Filipem Sternbergem († 1924) či jeho synem Jiřím po smrti dvou starších dcer Zdeňka Sternberga nelze na základě zkoumaných archiválií vyvrátit ani potvrdit stejně jako konečný výsledek dědických pří, jež zůstává prozatím nerozřešen.

---

⁴³⁸ Jisté je, že do dědických sporů po r. 1900 zasahovali jak synové r. 1898 ovdovělé Kunhuty Lobkowiczové – zejména právník Jaroslav (1877–1953), tak synové Zdenky Schönbornové – Zdeněk (1879–1960) a Vojtěch (1881–1946) a rovněž její choť Karel Schönborn (1840–1908).

ZÁVĚR

Období „dlouhého 19. století“ představuje v životě rakouské aristokracie, potažmo celé šlechtické obce, závěrečnou fázi její existence. Ačkoliv tato doba přinesla bezpočet změn a modernizací, udržela si historická šlechta až do zániku monarchie svébytný životný styl a mimoto citelný vliv v řadě oblastí veřejného života, kterými byly (pouze výběrově) diplomacie, politika, byrokracie, zčásti armáda. Po roce 1848 přišla o svá práva na poli soudnictví a správy, nadto musela opustit své tradiční postavení pozemkové vrchnosti a vzhledem ke zrušení roboty (ovšem za náhradu) přijmout pozici obyčejného vlastníka velkostatku.

V oblasti pozemkové držby měla rodová aristokracie mimořádné postavení a ani Sternbergové netvořili výjimku. Přesto může být poněkud překvapivá hodnota movitého i nemovitého majetku Zdeňka Sternberga († 1900), která v době jeho smrti dosahovala výše minimálně 6 620 097 zlatých (13 240 194 korun). V případě mužského potomka, který se narodil do urozené rodiny v pořadí jako pátý chlapec, nebylo totiž mnoho perspektiv na získání významnějších rodových statků. Na příkladu Zdeňka Sternberga bylo ovšem možné vysledovat okolnosti, jež mohly přinést také do rukou později narozených synů cenný majetek. Byla to v první řadě soudržnost celého rodu, kdy jedna vymírající větev přenechala své panství jiné, rozvětvenější linii rodiny. Nejinak tomu bylo v případě bezdětného preláta a vědce Kašpara Sternberga († 1838), majitele panství Radnice, který své statky v Čechách odkázal právě prasynovci Zdeňkovi. Připomeňme fakt, že radnické panství měl původně získat nejmladší z Leopoldových († 1858) synů, předčasně zemřelý Alois Sternberg († 1835). Svou roli v otázce majetkového zajištění sehrálo mnohdy nečekané, ovšem nikoliv výjimečné úmrtí synů v dětském či mladém věku. Připomeňme, že z šesti mužských potomků Leopolda Sternberga († 1858) zemřeli předčasně tři synové (z toho navíc prvorozený a druhorozený). Další majetkové zisky Zdeňka Sternberga úzce souvisely s pohotovým zapojením šlechticů do podnikání právě v době rozmáhajícího se kapitalismu. Obchodní a hospodářské nadání hraběti rozhodně nechybělo. Na jeho příkladě bylo možné sledovat mimořádné příležitosti, které století průmyslu nabízelo zájemcům o podnikání, a to nejen z řad měšťanstva. Hrabě Sternberg měl značné příjmy z uhelných dolů, jež se nacházely na panství Radnice, mimoto se podílel na financování železniční výstavby, věnoval se hutnictví, pivovarnictví a sklářství. Všechny tyto okolnosti umožnily Zdeňkovi mimo jiné koupit dvou panství – Českého Sternberka, na kterém se nacházelo i nejstarší rodové sídlo, a Jemniště.

Nezbytným předpokladem pro zajištění pokračování rodu eventuelně rodové větve bylo přivést na svět mužského potomka. Hrabě Zdeněk Sternberg byl obdařen dvěma syny, Aloisem († 1907) a Filipem († 1924). Jedním z hlavních úkolů diplomové práce bylo na příkladu těchto bratrů ze Sternbergu sledovat problematiku šlechtických sňatků včetně uplatňovaných strategií při výběru vhodné nevěsty. Na základě dochované korespondence bylo možné vyvodit důležité hodnoty, stejně jako okolnosti marginálního rázu, jež se uplatňovaly při volbě životní družky aristokrata.

Všeobecně byly za přípustné považovány sňatky vzdálené maximálně o jeden stupeň, nerespektování této zásady se týkalo pouze jednotlivců. Rodině Sternbergů se ve sledovaném období potupa v podobě mesaliančního (nerovného) sňatku zcela vyhnula. Bezvýhradné lpění na zásadě rovnorodosti lze doložit jak u českošternberské větve, tak u jejich příbuzných z častolovické primogenitury. Členové rodu uzavírali sňatky především s dámami stejně urozenými, tedy s osobami z řad starých hraběcích rodů, kterými byly Larischové z Moennichu, Mensdorffové-Pouilly, Reventlow-Criminillové, Stadionové, Thurn-Valsássinové či Walseggové. Manželkou hraběte ze Sternbergu se stala rovněž šlechtična s hodností princezny z knížecí dynastie Hohenlohe-Bartenstein-Jagstberg i nositelka čím dál méně prestižního baronského titulu z rodiny Orczy de Orczi.

Také v případě Aloise a Filipa ze Sternbergu lze v otázce dodržování zásady rovnorodosti jednoznačně potvrdit naprosté lpění na dostatečné urozenosti a starobylosti rodu jejich potenciální partnerky. Oba bratři hledali své manželky předně mezi nositelkami hraběcího titulu: Alois Sternberg se ucházel o dívku z rodiny Oldofrediů či Pücklerů, mladší Filip se zajímal o dámu pocházející z hraběcího rodu Széchenyiů a patrně Chotků, určitou náklonnost projevil také v případě princezny z rodiny Metternichů, nakonec ovšem uzavřel sňatek s hraběnkou Karolínou Thurn-Valsássina.

Není bez zajímavosti zhodnotit původ rodin potenciálních snoubenek či manželek hrabat ze Sternbergu. Z výše uvedeného vyplývá možná poněkud neočekávaný poznatek, že příslušníci této staré české rodiny rozhodně neměli slabost pro dámy pocházející původně ze stejného (tedy českého) prostředí, nýbrž pro osoby z rodin, jejichž původ není spjat s územím Čech. Lze konstatovat, že členové rodiny Sternbergů se ucházeli – ať již úspěšně či nikoliv – o šlechtičny z rodů původem uherských, italských, německých, francouzských či slezských.

V dochované korespondenci bylo rovněž možné vysledovat důraz na katolickou víru nastávající. V této souvislosti je neobyčejně zajímavé zmínit nastíněnou problematiku protestantské víry Aloisovy potenciální snoubenky Alice Oldofredi, jež zároveň vnesla do zkoumané oblasti určité nejasnosti. Gothajské almanachy uvádí rodinu mladé komtesy jako

rod katolický a stejnou víru nalezneme i v případě rodiny její matky, hraběnky Dessewffy von Czernek und Tárkö. Navzdory nevyjasněné okolnosti je možné alespoň doložit fakt, že bratři ze Sternbergu neoblomně trvali na požadavku, aby zbožnost jejich budoucí manželky byla v souladu s jejich vlastní vírou.

Zbývá doplnit poslední důležitý předpoklad, kterým bylo majetkové zajištění potenciální choti synů Zdeňka Sternberga. Zdá se, že výše finančního zabezpečení nevěsty skutečně mohla hovořit v její prospěch nebo naopak rozhodnout o neúspěchu námluv.

Naproti tomu vzhled, charakter a city nelze považovat za podstatné činitele při hledání odpovídající adeptky na vdavky, byť bratři ze Sternbergu mohli – na rozdíl od jejich otce – brát v potaz i tyto okolnosti. Nutno dodat, že při výběru jejich manželky hrálo důležitou roli stanovisko otce i dalších rodinných příslušníků, přičemž zásahy rodiny a někdy celého rodu do volby nevěsty jejich příbuzného nepředstavovaly nic výjimečného.

V otázce sňatkového věku a věkového rozdílu mezi snoubenci můžeme na základě různorodých výpočtů jen velmi obecně konstatovat, že urozené dámy vstupovaly do manželství kolem 25 let a jejich mužským protějškům bývalo přibližně třicet let. Jedná se ovšem o průměrné hodnoty, skutečné údaje se pohybují ve značném rozpětí. Ženich starší padesáti let rozhodně nepředstavoval vzácný jev, takový příklad ostatně nalezneme i v rodině Sternbergů. Přesto nelze vyloučit, že právě v případě neúspěšných námluv Aloise Sternberga mohl svou roli sehrát velký věkový rozdíl, který panoval mezi padesátiletým hrabětem a jeho potenciální, pětadvacetiletou snoubenkou.

Na příkladu Filipa Sternberga bylo možné sledovat vývoj, který následoval po úspěšných námluvách. Velmi krátce po nich proběhly zasnuby a teprve poté mohlo dojít k bližšímu poznávání budoucích manželů. Období mezi zasnubami a sňatkem nebyvalo příliš dlouhé: ve Filipově případě představovalo asi dva a půl měsíce. Snad netřeba znovu připomínat důležitost narození mužského dědice a tím zajištění budoucí existence rodové linie. Opět můžeme vyzdvihnout problematiku úmrtí mužských potomků a tedy hrozbu vymření jedné z větví rodu, když Filip Sternberg ztratil svého prvorozeného syna Zdeňka († 1899). Českošternberská linie rodu nakonec pokračovala druhorozeným (ovšem po úmrtí Zdeňka jediným) synem Jiřím Douglasem († 1965).

Studium života tří dcer Zdeňka Sternberga nepřineslo žádné neobvyklé a mimořádně překvapivé objevy z každodennosti urozených dam. Hlavním cílem bylo sledovat jejich osudy po vstupu do manželství a v případě nejmladší z dcer se pokusit vystihnout život neprovdané aristokratky. Dvě nejstarší uzavřely co do urozenosti a starobylosti rodu partnera nanejvýš výhodný sňatek: prvorozená Zdenka († 1915) spojila svůj život s hraběcím

rodem Schönbornů, druhorozená Kunhuta († 1916) vstoupila do manželství s příslušníkem rodiny, jež dokonce stála ve šlechtické hierarchii na vyšší úrovni. Své ano si řekla s členem vedlejší linie knížecí rodiny Lobkowiczů. Zdá se, že vlastnictví rozlehlých panství (Konopiště v případě Lobkowicze a Dolních Lukavic u hraběte Schönborna) nebylo zárukou blahobytu. Ani jeden totiž nebyl dobrým hospodářem a špatná správa velkostatků u nich vedla ke stále větší zadluženosti. Také zde se nicméně projevila soudržnost rodiny, když příbuzní Kunhuty Lobkowiczové neváhali jejímu zadluženému choti zapůjčit potřebný finanční obnos.

Zcela jiný osud potkal nejmladší z dcer Karolínu († 1930). Její životní příběh potvrzuje teorii, kdy ve většině případů alespoň jedna dívka ze šlechtické rodiny zůstala neprovdána. Na jejím příkladě bylo možné zčásti rekonstruovat (s ohledem na charakter a množství dochovaných pramenů) typický život neprovdané šlechtičny. Lze jen potvrdit, že svobodná urozená dáma setrvala ve společné domácnosti s rodiči (v Karolínině případě s otcem) až do jejich smrti a po jejich skonu ji mohli alespoň zpočátku vypomáhat ostatní sourozenci. Můžeme konstatovat, že ačkoliv ani jedna ze tří sester ničím výrazně nevynikala, je pro nás pohled do jejich soukromého světa odrazem určitých prototypů dospělých aristokratek druhé poloviny 19. století.

Svébytný ráz a vytříbený životní styl aristokracie jsem sledovala také v zábavách a zájmech hrabat ze Sternbergu. Velký důraz byl přirozeně kladen na tradiční formy rozptýlení, kterými byly honitby. Lov zvěře byl jedním z nejčastěji diskutovaných témat v korespondenci mužských členů rodiny, jeho důležitost prokázaly také přesné výčty kusů ulovené zvěře. Jména účastníků lovu zase poukázaly na styky šlechticů výhradně s příslušníky stejné společenské vrstvy. K tradičním projevům životního stylu nejen hrabat ze Sternbergu patřila velká záliba v koních, jež se u Aloise a Filipa projevila jak v oblibě jezdeckého sportu, tak – na rozdíl od jejich otce – v malířství. Mnoho času trávila šlechta na cestách, které měly různé podoby. Jednu kategorii tvořily cesty mezi městským sídlem a panstvím na venkově, jiný typ představovaly poznávací cesty s výchovným charakterem. Neméně důležité byly cesty za zdravím, tedy do lázní, jejichž záměrem nebylo pouhé zotavení šlechtice po nemoci, ale také příležitost setkat se s urozenými známými. Podobu sportovních aktivit lze v rodině Sternbergů jen obtížně zhodnotit. Vedle jízdy na koni můžeme samozřejmě uvést turistiku spojenou se zmíněnou zálibou v cestování a mimoto několikrát poznamenané zimní bruslení. Podobně problematické bylo doložit oblibu v automobilismu. V případě Aloise Sternberga bylo možné vysledovat zájem o technické novinky. Svobodný hrabě často a rád využíval předměty jako fotoaparát, gramofon či psací stroj. Šlechta se věnovala také běžným formám zábavy, tedy četbě, návštěvám divadel, hře na hudební nástroj, (hazardním) hrám, v případě šlechticů také

zpěvu a ručním pracím. Z korespondence bylo možné vyčíst předměty, kterými se Sternbergové vzájemně obdarovávali. Jejich výčty například naznačily velkou oblibu v kouření. Životní styl aristokracie by bylo možné sledovat i v oblasti jejího stravování a v podobách specialit, které přicházely na stůl Sternbergů. Vzhledem k nedostatku informací v pramenech nebylo ovšem možné detailně analyzovat vzhled jejich kuchyně.

Závěr práce si kladl za cíl nahlédnout do problematiky dědických pří. Předně šlo o otázku poslední vůle Zdeňka Sternberga († 1900), nalezení a porovnání výpočtů výše jeho majetku, odhalení příčin sporů o dědictví mezi jeho potomky a zhodnocení jejich postojů a argumentů v celé záležitosti.

Závěrem lze konstatovat, že zkoumané archivní prameny vykreslily hrabata ze Sternbergu na jedné straně jako rod, který se dokázal pružně přizpůsobit hospodářským změnám své doby, na straně druhé jako rodinu, jež nadále lpěla na svébytném životním stylu, tradičních hodnotách a uzavřenosti vůči nižším složkám společnosti.

PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVNÍ PRAMENY

MORAVSKÝ ZEMSKÝ ARCHIV V BRNĚ

Rodinný archiv Berchtoldů, Buchlov

Fotografie (inv. č. 875, kart. 243)

Rodinný archiv Collaltů, Brtnice

Fotografie (inv. č. 516, kart. 467)

ÖSTERREICHISCHES STAATSARCHIV, WIEN

Allgemeines Verwaltungsarchiv

Adelsarchiv

Reichsadelsakten: Holycki (Holický, Holyzki) von Sternberg, Wenzel Georg, Grafenstand, 12. 12. 1636 (Sign. AT-OeStA/AVA Adel RAA 197.2)

STÁTNÍ OBLASTNÍ ARCHIV V PRAZE

Rodinný archiv Šternberků, Český Šternberk

A) Písemnosti týkající se celého rodu

Listiny

Leopold I., zvol. říms. císař, obnovuje členům Šternberků titul a stav hraběcí (inv. č. 3)

B) Písemnosti týkající se jednotlivých členů rodu

Zdeněk ze Šternberka (1813–1900)

Osobní písemnosti: Korespondence osobní (inv. č. 335, kart. 22)

Písemnosti týkající se majetku: Panství Č. Šternberk – koupě (inv. č. 341, kart. 24)

Písemnosti týkající se majetku: Inventáře vnitřního zařízení zámků: Březina, Č. Šternberk, Jemniště (inv. č. 343, kart. 24)

Písemnosti týkající se majetku: Dědictví po Kašparu ze Šternberka (inv. č. 345, kart. 25)

Různé: Drobné tisky (inv. č. 361, kart. 28)

Terezie ze Šternberka, roz. ze Stadion-Thannhausenu (1819–1873)

Osobní korespondence aj. (inv. č. 362, kart. 29)

Zdeňka Schönbornová, roz. ze Šternberka (nar. 1846)

Osobní korespondence (inv. č. 365, kart. 29)

Kunhuta z Lobkovic, roz. ze Šternberka (nar. 1847)

Osobní korespondence (inv. č. 366, kart. 30)

Alois ze Šternberka (1850–1907)

Osobní korespondence aj. (inv. č. 367, kart. 30)

Filip ze Šternberka (1852–1924)

Osobní písemnosti (inv. č. 373, kart. 31)

Dědictví po Zdeňku a Aloisovi ze Šternberka (inv. č. 374, kart. 32, 33)

Dodatky

Fota koní, závodišť a dostihů, různé fotoportrety a negativy (inv. č. 385, kart. 39–41)

STÁTNI OBLASTNÍ ARCHIV V PLZNI, PRACOVIŠTĚ KLÁŠTER U NEPOMUKA

Rodinný archiv Schönbornů III. linie, Kout na Šumavě

Schönbornové a spřízněné rodiny

Rozrody a vývody, sbírka tištěných úmrtních oznámení (inv. č. 8, kart. 1)

Karel Bedřich [Fridrich] Schönborn (1840–1908)

Neoprávněné užívání titulu „Erlaucht“ českou linií rodiny Schönbornů (inv. č. 20, kart. 3)

Fotografie (inv. č. 31, kart. 3)

Zdenka Karolina Schönbornová, roz. Šternberková (1846–1915)

Osobní doklady /křestní list, vývod, neověřený opis testamentu/ (inv. č. 33, kart. 4)

Spor s bratrem Filipem Šternberkem o zvýšení dědického podílu po otci Zdenkovi Šternberkovi (inv. č. 46, kart. 5)

Fotografie (inv. č. 49, kart. 6)

Zdeněk Schönborn st. (*1879)

Fotografie (inv. č. 113, kart. 21)

Terezie ze Šternberka, roz. Stadionová

Fotografie (inv. č. 166, kart. 26)

Rodinný archiv Stadionů

Filip

Záležitosti rodiny

Úmrtní oznámení členů rodiny a pamětní obrázky (inv. č. 1465, kart. 298)

STÁTNÍ OKRESNÍ ARCHIV PLZEŇ-JIH

Archiv obce Dolní Lukavice

Pamětní kniha. Obec Dolní Lukavice. 1929–1937(1946)

ÚSTAV DĚJIN UNIVERZITY KARLOVY – ARCHIV UNIVERZITY KARLOVY

Matriky Univerzity Karlovy

(inv. č. 2)

PERIODICKÝ TISK

Der Adler

Fremden-Blatt

Der Humorist

Morgen-Post

Neues Fremden-Blatt

Pilsner Tagblatt

Die Presse

Sport & Salon: Illustrierte Zeitschrift für die vornehme Welt

Vereinigte Ofner-Pester Zeitung

Wiener Salonblatt

Wiener Zeitschrift für Kunst, Literatur, Theater und Mode

Wiener Zeitung

LITERATURA

- Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie*, Wien 1811.
- Almanach českých šlechtických rodů*, vyd. Pouzar, Vladimír – Mašek, Petr – Mensdorff-Pouilly, Hugo – Pokorný, Pavel R., Praha 1995–2010.
- BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.
- BEZECNÝ, Zdeněk, *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*, in: *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 88–93.
- BEZECNÝ, Zdeněk – GAŽI, Martin – PUTNA, Martin C. (edd.), *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2013.
- BÍLEK, Tomáš Václav, *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*, Praha 1882.
- CERMAN, Ivo, *Šlechtická kultura v 18. století. Filozofové, mystici, politici*, Praha 2011.
- CZERNIN, Monika, *Žila jsem příliš krátce. Fascinující život hraběnky Nory Kinské*, Brno 2007.
- DAVÍDEK, Václav, *Nástin vývoje rodů hrabat ze Sternbergu a z Mensdorff-Pouilly*, in: *Rodopisná galerie V. Příloha Časopisu Rodopisné společnosti v Praze*, roč. XIII, 1941, s. 27–35 (11–19).
- DEÁK, István, *Der K.(u.)K. Offizier. 1848–1918*, Wien 1991.
- DOČEKAL, Boris, *Osudy českých šlechticů*, Jihlava 2002.
- DOČEKAL, Boris, *Příběhy českých šlechticů*, Jihlava 2006.
- FRANC, Martin, *Schwarzenbergové a středoevropská gastronomie první poloviny 19. století*, in: *Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii*, České Budějovice 2008.
- GEORGIEV, Jiří, *Až do těch hrdel a statků? Konzervativní myšlení a otázka samosprávy v politických strategiích české státoprávní šlechty po roce 1848*, Praha 2011.
- GLASSHEIM, Eagle, *Urození nacionalisté. Česká šlechta a národnostní otázka v 1. pol. 20. století*, Praha 2012.
- GODSEY, Jr., William D., *Quarterings and Kinship. The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, in: *The Journal of Modern History* 71, 1999, s. 56–104.
- Gothaisches Genealogisches Hofkalender*, Gotha 1763–1944.

- Gothaisches Genealogisches Taschenbuch der Gräflichen Häuser*, Gotha 1825–1924.
- GRUBHOFFER, Václav, *Pod závojem smrti. Poslední věci Schwarzenbergů v letech 1732–1914*, České Budějovice 2013.
- HAMANNOVÁ, Brigitte, *Bertha von Suttner. Život pro mír*, Praha 2006.
- HAUBELT, Josef, *Kašpar M. Šternberk, přírodovědec a geolog*, Praha 1988.
- HAUBERT, Jan, *Rodinný archiv Schönbornů III. linie (Kout na Šumavě). (1681) 1772–1943. Inventář*, Plzeň 1973.
- HAUBERT, Jan, *Rodinný archiv Stadionů. (1234) 1542–1937. Inventář*, Plzeň 1977.
- HAZDRA, Zdeněk, *Šlechta ve službách Masarykovy republiky. Mezi demokracií a totalitními režimy*, Praha 2015.
- HEJKOVÁ, Sandra, *Kašpar Maria Šternberk a jeho panství na Březině*. Bakalářská práce. Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Eva Mušková, Plzeň 2012.
- HERTL, Jan, *Hvězda pánů ze Šternberka*, in: Erbovní knížka na rok 1941, Praha 1941, s. 123–128.
- HEŘMAN, Jan, *Český Šternberk. Stavebně historický vývoj hradu*, Plzeň 2013.
- HOSÁK, Ladislav, *Erb hvězdy. Páni ze Šternberka*, in: Časopis Společnosti přátel starožitností, roč. 46, 1938, s. 158–162.
- HRACHOVCOVÁ, Eva, *Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století*. Diplomová práce. Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Zdeněk Bezečný, České Budějovice 2007.
- CHROMÝ, Mojmir, *Šternberská jubilea*, in: Heraldická ročenka 1988, s. 5–20.
- JAKOUBKOVÁ, Iveta, *Český Šternberk napříč dějinami*. Bakalářská práce. Katedra společenských věd Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Vedoucí práce Pavel Krákora, Olomouc 2011.
- JUŘÍK, Pavel, *Šternberkové. Panský rod v Čechách a na Moravě*, Praha 2013.
- KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.
- KASL, Jaroslav, *Vemouši*, in: Pod Zelenou Horou. Vlastivědný sborník jižního Plzeňska 7 (19), č. 2, 2004, s. 19.
- KLEPSOVÁ, Eva, *Historie Dolní Lukavice do roku 1945*, Dolní Lukavice 2009.
- KLEPSOVÁ, Eva, *Historie obce Dolní Lukavice do roku 1945*. Diplomová práce. Katedra historie Fakulty pedagogické Západočeské univerzity v Plzni. Vedoucí práce Jan Kumpera, Plzeň 2007.

- KOBLASA, Pavel, *Panství Lukavice a hraběcí rodina Schönbornů*, in: Rodopisná revue 10, č. 3, 2008, s. 2–3.
- KOUDELKOVÁ, Lenka, *Pečeti moravských Šternberků*. Bakalářská diplomová práce. Ústav pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Karel Maráz, Brno 2012.
- KOULA, Vít, *Páni ze Šternberka. Od Divišovců ke Karlu IV.* Bakalářská práce. Ústav českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Lenka Bobková, Praha 2011.
- KVAČEK, Jiří, *Kašpar Marie hrabě Sternberg – šlechtic a přírodovědec*, in: Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce, č. IV / MMVIII, Praha 2008, s. 45–49.
- KVAČEK, Jiří – PÁTOVÁ, Renáta (edd.), *Kašpar M. hrabě Sternberg. Přírodovědec a zakladatel Národního muzea*, Praha 1998.
- KYSELOVÁ, Petra, *Osudy majetku Sternbergů ve 20. století*. Diplomová práce. Katedra občanské výchovy a filosofie Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Županič, Praha 2012.
- LENDEROVÁ, Milena, *Matylda ze Schwarzenbergu. Dcera, sestra, legenda*, in: Schwarzenbergové v české a středoevropské kulturní historii, České Budějovice 2008, s. 429–438.
- LENDEROVÁ, Milena, *Portrét hraběnky Elisy Schlikové*, in: Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji. Sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 24. – 25. dubna v Turnově, Semily – Turnov 2009, s. 42–51.
- LENDEROVÁ, Milena, *Tragický bál. Život a smrt Pavlíny ze Schwarzenbergu*, Praha 2004.
- LENDEROVÁ, Milena – JIRÁNEK, Tomáš – MACKOVÁ, Marie, *Z dějin české každodennosti. Život v 19. století*, Praha 2009.
- LENDEROVÁ, Milena – PLŠKOVÁ, Jarmila (edd.), *Krátká cesta životem a Evropou. Gabriela ze Schwarzenbergu*, Dolní Břežany 2006.
- LOBKOWICZ, Erwein, *Vzpomínky na monarchii*, Praha 1997.
- MAJER, Jiří, *Kašpar Šternberk a jeho doba*, Příbram 1988.
- MAJER, Jiří, *Kašpar Šternberk*, Praha 1997.
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.
- MAŠEK, Petr, *Sternbergové – historie rodu*, in: Kvaček, Jiří – Pátová, Renáta (edd.), *Kašpar M. hrabě Sternberg. Přírodovědec a zakladatel Národního muzea*, Praha 1998, s. 39–48.

- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl I, A-M, Praha 2008.
- MAŠEK, Petr, *Šlechtické rody v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od Bílé hory do současnosti*, díl II, N-Ž, Praha 2010.
- MATOUŠKOVÁ, Ludmila, *Vojtěch Václav Sternberg (1868–1930). Politik a básník*. Bakalářská práce. Ústav historických věd Fakulty filozofické Univerzity Pardubice. Vedoucí práce Milena Lenderová. Pardubice 2012.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500–1700)*, Praha 2004.
- MIKLOVIČOVÁ, Lucie, *Edice vybraných kuchařských receptů Filipiny Šlikové z let 1790–1843*. Bakalářská práce. Fakulta filozofická Univerzity Pardubice. Vedoucí práce Milena Lenderová, Pardubice 2009.
- MIKULE, Stanislav, *K symbolice hvězdy*, in: *Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008, s. 7–9.
- MŽYKOVÁ, Marie (ed.), *Cour d'honneur. Hrady, zámky, paláce*, č. IV / MMVIII, Praha 2008.
- NEMRAVOVÁ, Lenka, „*Sie sind Aristokratin?*“ *Urozené ženy ve 20. století na příkladě rodu Sternbergů*. Diplomová práce. Ústav bohemistiky Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Jitka Rauchová, České Budějovice 2014.
- Ottův slovník naučný*, XXIV., Praha 2001, s. 777–787, heslo ze Šternberka.
- Ottův slovník naučný*, XXIV., Praha 1906, s. 93, heslo Stejnorodost.
- PALACKÝ, František – STERNBERG, Zdeněk, *Dějiny rodu Sternbergů*, Moravský Beroun 2001.
- PECKOVÁ, Stanislava, *Aristokratky. Každodenní život a příběhy mladých českých šlechtičen*, Praha 2013.
- PELANT, Jan, *O stadionských archiváliích a knihách*, Plzeň 1971.
- POKLUDA, Zdeněk, *Moravští Šternberkové. Panský rod rozprostřený od Jeseníků ke Karpatům*, Praha 2012.
- POKLUDA, Zdeněk, *Šternberkové. (Z historie šlechtických rodů.)*, in: *Malovaný kraj*. Národopisný a vlastivědný časopis Slovácka, roč. 27, č. 2, 1991, s. 4–5.
- RYDRYCHOVÁ, Alena, *Vývoj dědického práva ve 20. století v českých zemích*. Diplomová práce. Katedra dějin státu a práva Právnické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Jaromír Tauchen, b. m. [2013].
- SEDLÁČEK, August, *Hrady, zámky a tvrze Království českého*, díl XIII. a XV., Praha 1998.

- SEKYRA, Tomáš – SEKYROVÁ, Milada, *Bratři Šternberkové na cestách*, in: Bobková, Lenka – Neudertová, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti, Ústí nad Labem 1997*.
- SCHULZE, Winfried (Hrsg.), *Ego-Dokumente. Annäherung an den Menschen in der Geschichte*, Berlin 1996.
- SCHWARZ, Karel, *Pomněnky. Druhá hrst feuilletonů o Přešticích, uveřejněných v „Českém deníku“ pod názvem: Obrázky z Přeštic z let sedmdesátých a osmdesátých a značkou „-kš-“*, Přeštice 1937.
- SLABÁKOVÁ, Radmila, „*Il est «Höchst Zeit»“ aneb Jaký jazyk pro aristokracii v Čechách a na Moravě v 19. století?*“, in: Bláhová, Kateřina (ed.), *Komunikace a izolace v české kultuře 19. století*, Praha 2002, s. 102–115.
- Slovník naučný*, 9. díl, Praha 1872, s. 146–155, heslo ze Šternberka.
- SMUTNÝ, Bohumír, *Rodinný archiv Šternberků Malenovice. 1713–1945. Inventář*, Brno 2004.
- STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija, *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien 1992.
- STELLNER, František – ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.
- STERNBERGOVÁ, Cecilia, *Cesta. Paměti české aristokratky*, Praha – Litomyšl 2002.
- ŠENK, Filip, *Zámek Jemniště. Bakalářská diplomová práce. Seminář dějin umění Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. Vedoucí práce Jiří Kroupa*, Brno 2006.
- ŠVAŘIČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodinné strategie šlechty. Mensdorffové-Pouilly v 19. století*, Praha 2007.
- TOMSOVÁ, Petra, *Terezie ze Sternbergu – život šlechtičny v 19. století. Bakalářská práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Jan Županič*, Praha 2012.
- TOMSOVÁ, Petra, *Theresia von Sternberg. The Life of Noblewoman in the 19th Century*, in: *West Bohemian Historical Review*, No. 1, 2013, s. 52–93.
- TYWONIAK, Jiří, *Šternberský rodinný archiv (Český Šternberk). 1295–1924. Inventář*, Praha 1961.
- URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.
- VAŠÁKOVÁ, Zuzana, *Vývoj výchovy v rakouských šlechtických rodinách od počátku 19. století do 1. poloviny 20. století. Rigorózní práce. Ústav světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Konzultant práce Jan Županič*, Praha 2012.

- VINAŘ, Otakar, *Šternberkové. Složitá historie starého rodu*, in: Heraldika a genealogie, roč. 32, č. 1–2, 1999, s. 59–84.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Aristokrat. Život Zdeňka Sternberga*, Praha a Litomyšl 2010.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Křižovatky české aristokracie*, Praha – Litomyšl 2014.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Návraty české šlechty*, Praha – Litomyšl 2000.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Příběhy české šlechty*, Praha – Litomyšl 2002.
- WAGNEROVÁ, Alena, *Sidonie Nádherná a konec střední Evropy*, Praha 2010.
- WINKELHOFEROVÁ, Martina, *Šlechtictví zavazuje. Osudy žen v c. k. monarchii*, Praha 2012.
- ZAHRÁDKA, František, *Rodinný archiv Šternberků Častolovice. (1167)1517 – 1948(1984). Inventář, Zámrsk 1986.*
- ZE ŠTERNBERKA, Kašpar Maria – PALACKÝ, František, *Leben des Grafen Kaspar Sternberg von ihm selbst beschrieben; nebst einem akademischen Vortrag über der Grafen Kaspar und Franz Sternberg Leben und Wirken für Wissenschaft und Kunst in Böhmen*, Prag 1868.
- ZEMANOVÁ, Jiřina, *Jiří Douglas Sternberg (1888–1965)*. Diplomová práce. Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Vedoucí práce Zdeněk Bezecný, České Budějovice 2008.
- ŽUPANIČ, Jan, *Hraběcí rody ve světle salbuchů*, in: Heraldika a genealogie, roč. 38, č. 1–2, 2005, s. 79–96.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta rakouského císařství*, Praha 2006.

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK

b. d.	bez data
b. m.	bez místa
b. r.	bez roku
ed. (edd.)	vydal (vydali)
hr.	hrabě, hraběnka
Hrsg.	Herausgeber (vydavatel)
kn.	kníže, kněžna
inv. č.	inventární číslo
k.	koruna
kart.	karton
MZA	Moravský zemský archiv
prac.	pracoviště
princ.	princezna
provd.	provdaná
r.	rok
RA	Rodinný archiv
roz.	rozená
sign.	signatura
SOA	Státní oblastní archiv
sv. p.	svobodný pán, svobodná paní
zl.	zlatý

SEZNAM OBRAZOVÝCH PŘÍLOH

1. Erb rodu Sternbergů.
Zdroj *Almanach českých šlechtických rodů* (ročník 2011), s. 411.
2. Erb rodu Stadionů.
Zdroj SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Stadionů, inv. č. 1373, kart. 280.
3. Aristides Oecono: Zdeněk Sternberg, 1865. Ze sbírek hradu Český Šternberk.
Foto autorka.
4. Franz Schrotzberg: Terezie Sternbergová, rozená ze Stadion-Thannhausenu, 1865. Ze sbírek hradu Český Šternberk.
Foto autorka.
5. Terezie Sternbergová, rozená ze Stadion-Thannhausenu, na úmrtním loži, 1873.
Zdroj SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 166, kart. 26.
6. Alice hraběnka Oldofredi.
Zdroj Wiener Salonblatt, Nr. 12, 19. 3. 1893.
7. Úmrtní oznámení Aloise Sternberga († 1907).
Zdroj SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 374, kart. 32.
8. Filip Sternberg.
Zdroj SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 385, kart. 39.
9. Filip Sternberg se snoubenkou Karolínou Thurn-Valsássina roku 1884.
Zdroj MZA Brno, RA Berchtoldů, Buchlov, inv. č. 875, kart. 243.

10. František Ženíšek: Karolína Sternbergová, rozená Thurn-Valsássina, 1892. Ze sbírek hradu Český Šternberk.
Foto autorka.
11. Karolína Sternbergová, rozená Thurn-Valsássina, ve věku osmdesáti let (1943).
Zdroj MZA Brno, RA Collaltů, Brtnice, inv. č. 516, kart. 467.
12. Rodinná hrobka Sternbergů na Jemništi.
Foto autorka.
13. Jiří Douglas Sternberg s rodinou při svěcení kaple sv. Terezie v Březině roku 1932. Vlevo nahoře Jiří, vpravo nahoře jeho manželka Kunhuta, rozená Mensdorff-Pouilly, dole uprostřed jejich děti (zleva Anna, Zdeněk a Karolína).
Zdroj SOA Praha, RA Šternberků, Český Šternberk, inv. č. 385, kart. 39-41.
14. Zdenka Schönbornová, rozená Sternbergová, 1875.
Zdroj SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 49, kart. 6.
15. Zdenka Schönbornová, rozená Sternbergová, 1915.
Zdroj SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 49, kart. 6.
16. Karel Fridrich Schönborn.
Zdroj SOA Plzeň, prac. Klášter u Nepomuka, RA Schönbornů III. linie, inv. č. 31, kart. 3.